

LATVIJA UNIVERSITĀTE
SOCIĀLO ZINĀTŅU FAKULTĀTE
SOCIOLOĢIJAS NODAĻA

BĒRNU AGRĪNĀ SPECIALIZĀCIJA SPORTĀ

BAKALaura DARBS

Autors: Elgars Felcis

Stud. apl. Nr. Soci030018

Darba vadītājs: lektors mag. soc. Mareks Niklass

RĪGA 2007

ANOTĀCIJA

Bērnu agrīnā specializācija sportā ir bieži pieminēta tēma pasaules bērnu un jaunatnes sportā. Par tās nepieciešamību un izpausmēm sporta pētnieku viedokļi dalās, taču ir skaidras negatīvās iezīmes, ko tā var veicināt – agrāku bērnu aiziešanu no sporta, paaugstinātu traumu iespējamības risku u.c. problēmas. Pētījuma mērķis ir izpētīt to, kā bērnu agrīnā specializācija izpaužas Latvijas bērnu un jaunatnes sportā, izmantojot basketbola piemēru. Latvijā dažādi sporta veidi un sporta skolas konkurē savā starpā par bērnu piesaistīšanu sportam. Šī konkurence un bērnu un jauniešu organizētās sporta sistēmas nosaka to, ka Latvijā sporta skolas uzņem bērnus basketbolā sākot no sešu un septiņu gadu vecuma. Pēc tam tās drīz uzsāk apmācību konkrētajā sporta veidā, domājot par labāku rezultātu sasniegšanu, bet nereti aizmirstot par iespējamajiem ar to saistītajiem riskiem.

Atslēgvārdi: agrīnā specializācija, sporta socioloģija, bērni, treneri, basketbols;

ANNOTATION

Early specialization of children in sport is an often mentioned issue in global youth sport. Sport researchers share opinions about its necessity and manifestations, but there are evident negative features that can be caused by it – early children drop-out from sports, higher injury risk and other problems. The aim of the research is to explore, how early specialization of children expresses itself in Latvian youth sport by using an example of basketball milieu. There are different sports schools that are competing for earlier attraction of children in youth sport. This competition and organized youth sport systems determine that Latvian youth sport schools attract children starting from the age of six and seven. Soon after they start to train them in particular sport with an idea of better results in future, but quite often forget about the possible risks that are tied to that.

Keywords: early specialisation, sociology of sport, children, coaches, basketball;

SATURS

IEVADS	4
1. LĪDZŠINĒJO PĒTĪJUMU ANALĪZE	6
1.1. PĒTĪJUMI JAUNATNES SPORTA SOCIOLOĢIJĀ LATVIJĀ	6
1.2. ĀRVALSTU PĒTĪJUMI PAR SPECIALIZĀCIJU SPORTĀ UN JAUNATNES SPORTA ORGANIZĀCIJAS PROCESU	8
1.2.1. <i>Agrīnās specializācijas sportā izpausmes</i>	8
1.2.2. <i>Iesaistīšanās un sporta līdzdalības uzdevumi un piemēri</i>	11
1.2.3. <i>Citu socializācijas aģentu loma bērnu sportā</i>	18
1.2.4. <i>Tendences jaunatnes sportā pasaulē un ieteikumi jaunatnes sporta politiku izveidē</i>	19
2. INFORMĀCIJAS IEGŪŠANAS UN ANALĪZES METODES	23
3. EMPĪRISKO MATERIĀLU DATU ANALĪZE	29
3.1. BĒRNU UN JAUNATNES BASKETBOLA ATTĪSTĪBA LATVIJĀ LĪDZ MŪSDIENĀM	29
3.2. DAŽĀDU LATVIJAS BASKETBOLA SPORTA SKOLU/KLUBU ATŠĶIRĪBAS	30
3.3. TREIŅU UZSĀKŠANAS VECUMS UN APSTĀKĻI JAUNATNES SPORTA SKOLĀS/KLUBOS	31
3.4. TRENERU DARBS UN ATTIECĪBAS AR JAUNIEŠIEM UN VECĀKIEM	35
3.4.1. <i>Darbs treniņos</i>	35
3.4.2. <i>Spēļu situācijas un apstākļi</i>	37
3.5. ORIENTĀCIJA UZ REZULTĀTIEM	40
3.5.1. <i>Veselības aprūpe bērnu un jaunatnes sportā</i>	42
3.5.2. <i>Jauniešu orientācija uz rezultātiem</i>	43
3.6. TREIŅU GRUPU IZMAIŅU SPECIFIKA	44
3.6.1. <i>Bērnu vēlāka pievienošanās treniņu grupai</i>	44
3.6.2. <i>Sporta veidu mainīšanas iespējas un aiziešana</i>	46
SECINĀJUMI UN DISKUSIJA	48
LITERATŪRAS AVOTI	51
PIELIKUMS	55

IEVADS

Daudzviet pasaulē bērnu un jaunatnes sportā kā viena no galvenajām tendencēm tiek atzīmēta bērnu agrīnā specializācija sportā. Tas nozīmē arvien agrāku bērnu iesaistīšanos sportā un ātrāku pievēršanos tikai viena sporta veida apgūšanai.

Ar sportu saistītu zinātnieku diskusijās par šo tendenci valda divi pretēji viedokļi – agrīnās specializācijas atbalstoša un specializāciju kritizējoša un noraidoša. Atbalstītāju argumenti galvenokārt balstās uz nepieciešamību pēc augstiem sasniegumiem sportā. Turpretī specializācijas kritizētāji norāda uz tās saistību ar bērnu traumatismu, sociālo kontaktu trūkumu, iespējamo sporta pamešanu un citus iemeslus. Agrīnajai specializācija var būt arī tādas sekas kā negatīva priekšstata veidošanās pret sporta vidi, kurā jau no agra vecuma bērniem tiek radīti konkurences apstākļi un izdarīts spiediens par noteiktu rezultātu sasniegšanu.

Diemžēl Latvijas jaunatnes sportā ir bijuši arī letāli gadījumi – pirms pāris gadiem šokējošas bija ziņas par divu basketbolistu – bijušo jauniešu izlašu spēlētāju Raimonda Jumiķa un Jāņa Cekula nāvi basketbola laukumā ar dažu mēnešu intervālu. Savukārt 90. gadu beigās, braucot no sacensībām, autobusā nomira meitene, kas trenējās basketbolā Daugavpilī. Tikai pēc tam Jaunatnes sporta skolās tika uzsāktas kvalitatīvākas regulārākas medicīniskās pārbaudes. Līdzīgi tam, 2007. gada maija sākumā Igaunijā treniņa laikā 13 gadus vecam zēnam apstājās sirds un viņš nomira pa ceļam uz slimnīcu.

Šajā bakalaura darbā ir atspoguļots, kā šī pasaules bērnu un jauniešu sporta tendence – agrīnā specializācija izpaužas Latvijā, kā piemēru izmantojot vienu no populārākajiem un masveidīgākajiem sporta veidiem – basketbolu. Analizējot šī sporta veida piemēru, jāņem vērā tā specifika – nepieciešamība pēc gara auguma jauniešiem. Taču šis darbs liecina arī par vispārējiem darbības principiem jaunatnes sporta skolās dažādos sporta veidos un to, kā tiek veidota jauniešu attieksme pret ārpuskolas sporta nodarbībām vispār un veselīgu dzīvesveidu.

Šajā darbā uzmanība ir koncentrēta uz jaunatnes sporta izglītības iestādēm – sporta skolām un klubiem, kurās ir nodaļas, kur bērniem un jauniešiem tiek nodrošināti sistemātiski treniņi basketbolā. Jaunatnes sporta skolās galvenie iesaistītie darbības aģenti ir treneri, vecāki un bērni. Tieši treneriem un vecākiem, īpaši laikā, kad bērni ir mazāki, attiecībā uz iesaistīšanos sportā un aktivitātēm tajā ir noteicoša pozīcija. Iesaistoties sportā un līdz pusaudžu vecumam visbiežāk lielāka ietekme ir vecākiem, bet laika gaitā arvien pieaug arī trenera ietekme uz jauniešiem. Tādēļ šajā darbā ir salīdzināti šo divu aģentu viedokļi un

nostājas par agrīnās specializācijas izpausmēm un ietekmi, iesaistīšanos sportā un apstākļiem sporta skolās.

Latvijā sporta skolas lielākoties nav atklāti noteikušas savus darbības mērķus un uzdevumus, kurus vēlas sasniegt. Tomēr to darbība nereti rada tādu sajūtu, ka jebkurai skolai, neatkarīgi no iespējām un resursiem, ir jāattīsta iespējami labi sportisti – jāvadās pēc elites sporta attīstīšanas principiem. Šādu situāciju var radīt gan sporta skolu vadītāju prasības pēc rezultātiem, gan treneru centieniem pierādīt savu spēju sagatavot augstākā līmeņa sportistus. Kaut arī retāk, bet tomēr ir arī tādas sporta skolas, kurās nav vērojama šāda tiekšanās pēc elites sporta attīstīšanas.

Rietumvalstu zinātnieki kā alternatīvu agrīnajai specializācijai piedāvā iesaistīt bērnus virknē dažādu sporta veidu jau no mazotnes. Taču Latvijas gadījumā atklājas ne tikai nepieciešamība pēc šādām iniciatīvām, bet arī apstākļi un problēmas, kurām citu valstu zinātnieki gandrīz vispār nav pievērsušies. Dažas no šīm problēmām ir finansiālo resursu trūkums, pastāvošā konkurence sporta treneru un sporta veidu starpā par ātrāku potenciāli spējīgāko bērnu piesaistīšanu un nepieciešamību nodrošināt noteiktu bērnu skaitu katrā treniņu grupiņā un izpildīt prasības pēc noteiktiem rezultātiem, lai nodrošinātu finansiālu atbalstu.

Pētījuma objekts: jaunatnes sporta izglītības iestāžu treneri un sportojošo bērnu vecāki.

Pētījuma priekšmets: agrīnās specializācijas sportā izpausmes un tās iespaids uz bērniem treneru un vecāku skatījumā.

Pētījuma mērķis: iegūt padziļinātu izpratni par to, kādi uzskati un attieksmes valda treneru un vecāku vidū par reālo un vēlamo vecumu, kādā bērni uzsāk treniņus basketbolā, bērnu vecāku un treneru viedokļus par treniņu satura atbilstību vecumam; noskaidrot, kādas ir bērnu mobilitātes iespējas starp dažādām jaunatnes sporta izglītības iestādēm un sporta veidiem atkarībā no vecuma un iesaistīšanās sportā apstākļiem; izprast, kādas ir iespējamās sekas agrīnai specializācijai.

Pētījuma uzdevumi: iepazīties ar interneta datu bāzēs un ārzemēs pieejamajām žurnālu publikācijām par pētījuma tēmu; izmantojot kvalitatīvas pētījuma metodes, izstrādāt interviju plānus pētījuma veikšanai; veikt daļēji strukturētās intervijas ar treneriem un bērnu vecākiem un veikt novērojumus bērnu un jauniešu spēļu laikā; izteikt prognozes par iespējamo notikumu attīstības virzienu Latvijas bērnu un jaunatnes sportā un izvirzīt ieteikumus iespējamām izmaiņām patreizējā situācijā.

1. LĪDZŠINĒJO PĒTĪJUMU ANALĪZE

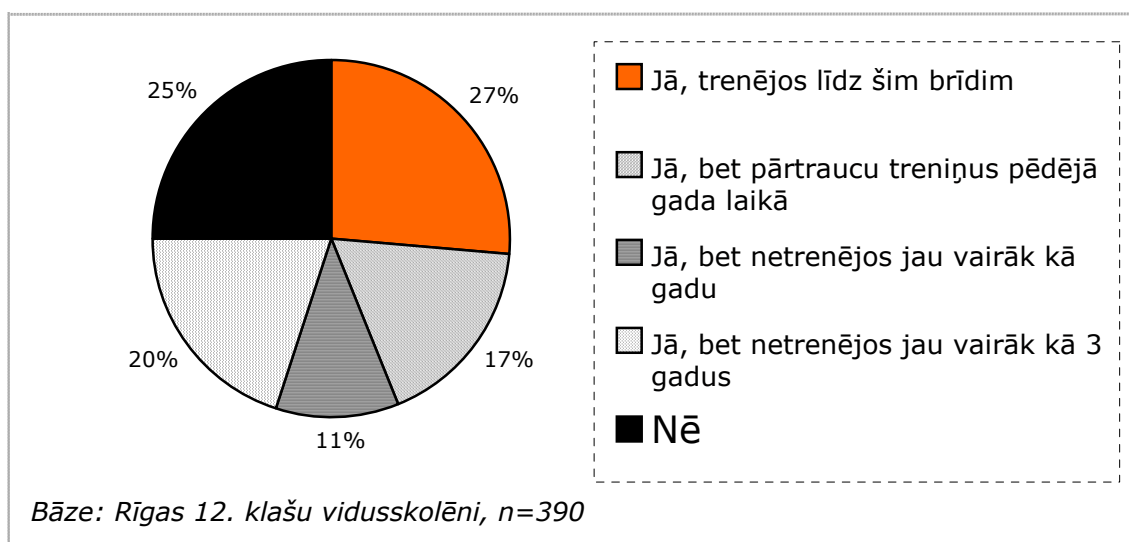
Latvijā ir pieejami ļoti ierobežoti informācijas resursi par sporta socioloģijas jautājumiem. Šajā socioloģijas apakšnozarē ir veikti tikai atsevišķi pētījumi Latvijas Universitātes (LU) Sociālo zinātņu fakultātē un tajos ir aplūkoti tikai daži sporta socioloģijas aspekti. Savukārt Latvijas Sporta Pedagoģijas akadēmijas (LSPA) absolventu darbos nav sastopama socioloģiska pieeja problēmjautājumiem, kas saistās ar jaunatnes sportu. Teorētiskā literatūra un līdzšinējie pētījumi par jauniešu un bērnu sportu vispār, jaunatnes sporta izglītības iestāžu struktūru, kā arī agrīnās specializācijas sportā problemātiku pamatā ir iegūti *SAGE Publications*, *EBSCO Publishing*, *Routledge* un citās datu bāzēs, kurās ir aptverti dažādi specifiski sporta socioloģijas un pedagoģijas akadēmiskie žurnāli. Šīs datu bāzes ir pieejamas LU un Kopenhāgenas Universitātes (KU) studentiem. Papildus tam, šim darbam nepieciešamā literatūra ir iegūta KU socioloģijas un antropoloģijas nodaļu bibliotēkās un Sanktpēterburgas Neatkarīgo socioloģisko pētījumu centrā (Centre for Independent Sociological research – CISR) pieejamajās grāmatās un žurnālos. Bērnu specializācijas sportā problemātika mēdz parādīties arī Latvijas preses izdevumos (Daniela, 2007).

1.1. Pētījumi jaunatnes sporta socioloģijā Latvijā

LU Sociālo zinātņu fakultātē, papildus iepriekš izstrādātajiem kursa darbiem (Felcis, E., 2004; Felcis, E. 2005), sporta socioloģijā pētījumus patstāvīgos darbos dažādu kursu ietvaros, kā arī kursa un bakalaura darbos līdz šim ir veikuši galvenokārt patreizējie socioloģijas maģistratūras studenti Renārs Felcis (2006) un Agnese Meiere (2004; 2005).

Renāra Felča bakalaura darbs „Līdzdalības sportā stratēģijas Latvijā” attiecas galvenokārt uz bērnu un jauniešu līdzdalības sportā stratēģijām, kas ir saistīts arī ar līdzdalības uzsākšanas vecumu un pastāvošajiem apstākļiem iesaistoties sportā, kas tiek aplūkoti arī šajā darbā. Viens no iemesliem izvēlei par labu basketbola piemēram attiecībā uz agrīno specializāciju šajā darbā ir Renāra Felča secinājums, ka Rīgas vidusskolēni, salīdzinājumā ar citiem sporta veidiem, visbiežāk iesaistās basketbola spēlēšanā. Basketbolā iesaistās 24% no aptaujātajiem jauniešiem un vairāk iesaistās puīši – 34%, savukārt basketbolā Rīgā iesaistās 16% no aptaujātajām meitenēm. Visbiežāk iesaistīšanās dažādos sporta veidos ir notikusi sporta stundās skolā, tomēr arī 42% no sportojošajiem jauniešiem ir trenējušies sporta skolās vai klubos (Felcis, R., 2006: 25-26), kas ir centrālais sporta līdzdalības veids šajā darbā veiktajā pētījumā. Latvijas Sporta pārvaldes apkopotie dati par visām valsts pakļautībā esošajām sporta skolām arī liecina par basketbola nodarbību popularitāti un masveidību Latvijā, jo basketbolā 2006./2007. mācību gadā 39 sporta skolās

467 grupās trenējas 6672 jaunieši un ir nodarbināti 199 treneri (115 – štata vietās). Nākošie sporta veidi popularitātes ziņā jauniešiem Latvijā ir vieglatlētika (5701 jaunieši), volejbols (3165) un futbols (2928) (LR profesionālās ievirzes sporta izglītības rādītāji). Jāpiebilst, ka kopējā statistika par visiem sportā aktīvi iesaistītajiem bērniem un jauniešiem varētu nedaudz atšķirties no pieminētās, jo šajā uzskaitē nav iekļautas privātās sporta skolas un klubi, kā, piemēram, Jaunatnes futbola centrs „Skonto”, Basketbola skola „Rīga/Pols” vai Jaunatnes basketbola klubs „Liepājas Vanagi”. Attiecībā uz vispārējo iesaistīšanos sportā, Renārs Felcis secina, ka lielākā daļa jauniešu arī jebkad senāk bijuši līdzdalībnieki organizētās sporta aktivitātēs. 75% Rīgas vidusskolēnu jebkad ir nodarbojušies vai joprojām nodarbojas ar sportu sporta klubos vai sporta skolās, bet 27% no tiem to dara joprojām. Attiecīgi gandrīz puse (48%) jauniešu ir pārtraukuši sporta aktivitātes sporta klubos vai skolās pirms noteikta laika” (Felcis, R., 2006: 29).

1. attēls. Trenēšanās kādā sporta veidā sporta skolā/klubā (Felcis, R., 2006: 30)

Skolu sporta stundu satura norādes no atbildīgajām valsts iestādēm un stundās vairāk praktizētie sporta veidi – gan norāžu, gan skolotāju sporta veidu izvēles dēļ varētu būt atsevišķa pētījuma tēma. Taču šī darba ietvaros galvenā uzmanība tiek pievērsta jauniešu sporta izglītības iestādēm, kas nodrošina sistemātiskus treniņus dažādos sporta veidos un šī pētījuma gadījumā – basketbolā. Basketbola sporta skolas Latvijā pastāv jau kopš pirmās brīvvalsts laikiem, un kopš 20. gs. 50. gadiem tās no sporta biedrību sistēmas tika pārceltas Izglītības un Zinātnes ministrijas pakļautībā, kur tās ir arī tagad (Keisels, 1998).

Kursa darbos „Latvijas jaunatnes sporta skolu treneru darba motivācija un specifika: basketbola piemērs” (Felcis, E., 2004) un „Latvijas jaunatnes sporta izglītības iestāžu rekrutācijas un adaptīvās prasības: Jaunatnes futbola centra Skonto piemērs” (Felcis, E., 2005) ir aplūkoti un analizēti virkne jautājumu, kas ir saistīti ar jauniešu un bērnu izvēlēm, domājot par iesaistīšanos sportā, un jautājumiem, ar kuriem nākas saskarties, jau esot jaunatnes sporta

izglītības iestāžu pārraudzībā. Pirmajā darbā ir izveidots visaptverošs apskats par jaunatnes sporta treneru situāciju un jaunatnes sportam kopumā aktuālajiem jautājumiem Latvijā. Otrajā kursa darbā ir izpētītas rekrutācijas un ikdienas prasības bērniem, viņu apstākļi un attiecības treniņgrupās Jaunatnes futbola centrā “Skonto”.

JFC “Skonto” treneri pozicionē sevi atšķirīgi no valsts finansētajām sporta skolām un uzver, ka to uzdevums ir piesaistīt plašākas sabiedrības masas, iesaistīt bērnus futbolā, taču viņiem pašiem un privātajiem klubiem vispār ir jāorientējas uz rezultātu – individuāli labi sagatavotiem futbolistiem, kurus pēc tam var pārdot. Treneri atzīst arī to, ka “Skonto” pastāv agrā specializācija un tas, ka tā nav vēlama un ir pat slikta, taču vienlaicīgi tiek apgalvots, ka tā ir neizbēgama, jo to ietekmē konkurence sporta veidu starpā. Tas rada pretrunas Futbola centra pozīcijā attiecībā uz vecumu, kurā ir vēlams un kurā ir nepieciešams iesaistīties futbolā. “Skonto” pirmie bērni tiek uzņemti trenēties jau no 5 gadu vecuma. Viņu treniņos tiek ievērotas atšķirības, cenšoties padarīt trenēšanos atraktīvāku, taču tik un tā drīz sākas pāreja pie futbola pamatu apgūšanas (Felcis, E., 2005: 25).

Tomēr kursa darbā norādu arī uz to, ka sākotnējai bērnu izvēlei vai agrākai specializācijai futbolā ir tikai pastarpināta loma labāku rezultātu sasniegšanā, jo mazākajās vecuma grupās “Skonto” futbolisti var pat spēlēt sliktāk salīdzinājumā ar saviem pretiniekiem, bet viņu pārkums izpaužas tieši vēlākajos gados – lielākajās vecuma grupās (Felcis, E., 2005: 27-28). Jāpiebilst, ka Latvijas jaunatnes futbolā pirmie turnīri notiek jau līdz 8 gadus veciem bērniem. Turpretī basketbolā organizētās valsts sacensībās bērni sāk piedalīties no 10 gadu vecuma, kur drīkst spēlēt arī 9 un 8 gadus veci, bet ne jaunāki bērni. Kopā jaunatnes basketbola līgā gan zēni, gan meitenes sacenšas astoņās vecuma grupās – no 10 līdz 18 vai 19 gadu vecumam, ja tajā laikā jaunietis vēl turpina mācības skolā (HJBL nolikums).

1.2. Ārvalstu pētījumi par specializāciju sportā un jaunatnes sporta organizācijas procesu

1.2.1. Agrīnās specializācijas sportā izpausmes

Kanādas Kvīnsas Universitātes (*Queen's University*) pasniedzējs Džozefs Beikers (*Joseph Baker*) savā rakstā (Baker, 2003) apgalvo, ka prasmju un izcilības iegūšana sportā ir kompleksu mijiedarbību rezultāts starp bioloģiskajiem, psiholoģiskajiem un socioloģiskajiem ierobežojumiem. Viņaprāt, šo ierobežojumu savietošana un pastāvēšana līdzās var gan rezultēties augstākā līmeņa sasniegšanā, gan pretējā gadījumā novest pie „izdegšanas” un aiziešanas no sporta. Sporta pētnieki strīdas par to, vai topošajiem sportistiem ir nepieciešams

ierobežot iesaistīšanos tikai vienā sporta veidā bērnībā, apzināti fokusējoties uz trenēšanos un attīstību tieši tajā sporta veidā. Tam pretējā perspektīva ir agrīnā diversifikācija, kas atbalsta fokusēšanos uz iesaistīšanos virknē dažādu sporta veidu pirms specializācijas vēlākās attīstības stadijās. Džozefs Beikers savā rakstā izvērtē pierādījumus gan par, gan pret agrīnās specializācijas perspektīvai. Viņš piedāvā agrīnās diversifikācijas (nodarbošanos ar vairākiem sporta veidiem paralēli) pieeju kā vēl vienu pieeju, ar kuras palīdzību arī ir iespējams sasniegt elites līmeņa prasmes un sniegumu kā sportā, tā citās jomās, kur ir nepieciešami cītīgi treniņi.

Dž. Beikers uzskaita virkni pierādījumu, kas atbalsta agrīnās specializācijas pieeju. Piemēram, vairākas desmitgades pētot treniņu un mācību efektus, zviedru psiholoģijas profesors Anders Ēriksons (*Anders Ericsson*) ar kolēģiem savā pētījumā (Ericsson et.al., 1993) apgalvo, ka agrīnā specializācija (apzināta un cītīga trenēšanās) ir būtiska, lai attīstību prasmes jebkurā sfērā. Viņu pētījumā labākie mūziķi bija sākuši trenēties kopš piecu gadu vecuma. A. Ēriksons ar kolēģiem apgalvo, ka tie, kas uzsāk trenēties vēlāk, vairs nav spējīgi panākt tos vienaudžus, kas ir sākuši specializētu trenēšanos ātrāk.

Pēc pierādījumiem, kas atbalsta agrīno specializāciju, Dž. Beikers uzskaita arī iemeslus, kāpēc tai var būt dažādas negatīvas sekas. Pirmkārt, fizioloģiskā ziņā – gadījumos, ja viena sporta veida treniņos ir ierobežots darbību un vingrinājumu skaits, kas var traucēt bērna attīstību un ja netiek aprēķinātas slodzes, kas var novest pie smagām sekām – būt cēlonis dažādām traumām (Baker, 2003: 88). Lielbritānijas sporta sociologs Ivans Vedingtons (*Ivan Waddington*) arī norāda, ka agrāka un intensīvāka bērnu iesaistīšana sportā rada virkni jautājumu saistībā ar veselību. Dažādu iemeslu rezultātā bērni ir īpaši vārgi attiecībā uz dažādām ļaunprātīgas izmantošanas formām.

Šī viedlība ievainojamība daļēji izriet no tā, ka bērnu ķermeņi aug ļoti strauji un tas padara viņus sevišķi jutīgus pret noteiktiem traumu veidiem, īpaši izmežģījumiem un lūzumiem. I. Vedingtons uzsver, ka šajā kontekstā atbildīgajiem par sportojošo bērnu medicīnisko aprūpi ir jāatgādina trenēšanas programmu sastādītājiem, ka sportisti ir bērni, tāpēc īpaši būtu jā rūpējas par to, lai bērniem netiktu izveidoti pieaugušajiem piemēroti treniņu režīmi un lai viņi netiktu pārtrenēti (Waddington, 2000: 49-50).

Otrkārt, sports ir atzīts kā labs līdzeklis, lai attīstītu sociālās prasmes, taču autors brīdina, ka pārāk daudz laika pavadot treniņos, var nebūt pietiekoši daudz laika sociālai izaugsmei un tas var novest pie sociālās izolācijas. Tāpat arī Sietlas Universitātes profesors Grants Hils (*Grant Hill*) atzīst, ka bērni kopumā nav gatavi tādai intensitātei, kādu pieprasa specializācija un šis papildus stress var radīt psiholoģisku un fizioloģisku izdegšanu (Hill, 1991: 71).

Treškārt, kā visspilgtāko pierādījumu pamatojumam pret agrīno specializāciju Dž. Beikers piemin aiziešanu (*drop-out*) no sporta (Baker, 2003: 88). Tam kā viens no noteicošajiem motīviem ir prieka un baudījuma izjūtas trūkums sportā (Butcher, Lindner and Johns, 2002; Aicinena, 1992; Coakley, 2004: 104-106). Tāda veida treniņi, kurus atbalsta agrīnās specializācijas nepieciešamības aizstāvji, var būt pretrunā ar nepieciešamību pēc prieka un baudījuma gūšanu sportā, kas nodrošinātu to, lai bērni un jaunieši turpinātu ilgtermiņā nodarbotos ar konkrēto sporta veidu vai vairākiem sporta veidiem.

Spāņu sporta pedagoģijas profesors Enrike Garsija Bengoečea (*Enrique Garsia Bengoechea*) ar Kanādas kolēģiem ir veicis pētījumu par treneru priekšstatiem un izpratni par prieku un jautrību (*fun*) jauniešu sportā (Bengoechea (et.al.), 2004). Arī viņi norāda uz to, ka prieka un patikas trūkums var būt izšķirošs jauniešu izvēlēs – turpināt vai pamest sporta nodarbības, tādēļ jautrībai un baudījumam vajadzētu būt vienam no jauniešu sporta līdzdalības pamataspektiem. Attiecībā un treneru izpratni par jautro un to, kā viņi mēģina veicināt jautrību jauniešu sportā, šajā pētījumā tiek izvirzītas trīs galvenās tēmas: acīmredzamais konflikts starp prasmju attīstīšanu un jautrību; atšķirīgās nozīmes, kas tiek piemērotas jautrībai; un nepieciešamība veicināt jautrību. (Bengoechea (et.al.), 2004: 201-202).

Autori uzsver, ka problēmas rodas tad, kad treneri domā par jautro un baudāmo galvenokārt saistībā ar to, kas neattiecas uz sasniegumiem. Tas var novest pie tā, ka treneri var nepievērst uzmanību šķietami acīmredzamajai, bet bieži garām palaistajai lietas būtībai, ka sasniegumi un kopā ar tiem nākošā atzīšana arī ir izbaudāma un jautra. E. G. Bengoečea un kolēģi uzsver, ka ir atšķirības tajā, kā jautrība ir jāmēģina radīt 7 vai 16 gadīgu jauniešu grupās un līdz ar bērnu vecumu pieaugošās konkurences prasības rada papildus izaicinājumus un ierobežojumus trenerim. Galu galā treneri ir galvenie, kas nosaka to, kādā mērā sporta līdzdalība bērniem ir jautra vai nav, un svarīgākais ir tas, lai, neatkarīgi no savas lomas komandā vai grupā, jaunieši redzētu jēgu tajā, ko viņi dara (Bengoechea (et.al.), 2004: 209-211). Savukārt ASV sporta sociologs Džejs Kouklejs (*Jay Coakley*) atzīt, ka jauniešu sportā arvien lielāks uzsvars tiek likts uz tiekšanos pēc sasniegumiem, kuros „jautrais” tiek attiecināts uz kļūšanu par labāku sportistu, personīgās konkurētspējas pieaugumu un pārceļšanu augstāka līmeņa treniņu kategorijā (Coakley, 2004: 133).

Zviedru sociologs Gorans Patriksons (*Goran Patriksson*) arī piekrīt, ka agrīnā specializācija un tās iespaids uz jaunajiem sportistiem ir aktīvi pārspriesta tēma. Taču viņš, atšķirībā no Džozefa Beikera, neapgalvo, ka agrīnā specializācija ir viennozīmīgi saistīta ar negatīviem atbiršanas rādītājiem. G. Patriksons uzskata, ka ir grūti izteikt šādu apgalvojumu, jo ir problēmas tieši nomērīt specializāciju, jo, piemēram, iesaistīšanās vienā sporta veidā

kopš agras bērnības obligāti neietver sevī agrīnu specializāciju. To drīzāk nosaka, kā katrā konkrētajā sporta veidā ir organizēts treniņprocess – šauri vienuspusējs, vai arī dažāds un daudzpusējs (Patriksson, 1993: 120-121).

Agrīnās specializācijas pieeja ir balstīta uz pieņēmumu, ka agrīnajās attīstības stadijās pārdomāta un mērķtiecīga trenēšanās ir dominējoša pār pārējām trenēšanās formām. Pētnieki, kas ir aplūkojuši elites sportistu agrīnās attīstības posmus (piemēram, Hill, 1993), norāda, ka agrīnā specializācija sportā bērnībā nav obligāta nepieciešamība, lai sasniegtu izcilus rezultātus pieaugušo vecumā. Tāpat ir piemēri, kad sportisti, kam ir daudzu sporta veidu pieredze sportā agrīnā vecumā, nekādā ziņā neatpaliek no sportistiem, kas ir specializējušies agri, piemēram, Kanādas sociālais zinātnieks Kristofers Stīvensons (*Christopher Stevenson*) ir izmantojis elites lauka hokeja, regbija un ūdenspolo piemērus, lai parādītu šo tendenci (Stevenson, 1990).

Tomēr dažādi autori, kas nodarbojas ar bērnu un jaunatnes sporta pētniecību, ir vienisprātis par arvien agrākas sportā iesaistīšanās un nereti arī specializācijas tendenci. Arī Toronto Universitātes profesors Pīters Donelījs (*Peter Donnelly*) atzīst, ka, tā kā bērniem rodas iespējas arvien ienesīgākām profesionālo sportistu karjerām, vecākiem rodas kārdinājums mudināt savus bērnus iesaistīties dziļāk profesionālajā sportā jau agrā vecumā. Kā liecina aizvien pieaugošās prasības pēc sasniegumiem sportā starptautiskā līmenī kā attaisnojumam valdības, pašvaldību un uzņēmēju izdevumiem elites sporta līdzdalības nodrošināšanai un dažādajiem mēģinājumiem radīt sporta talantu identifikācijas shēmas, pastāv acīmredzama tendence attiecībā uz aizvien jaunāku un jaunāku bērnu agrāku un intensīvāku atlētisku iesaistīšanos sportā (Donnelly, 1993, citēts Waddington, 2000: 49).

1.2.2. Iesaistīšanās un sporta līdzdalības uzdevumi un piemēri

Anglijas un Īrijas sporta sociologi Deivids Kirks (*David Kirk*) un Anna Makfeila (*Ann MacPhail*) ir veikuši gadu ilgu etnogrāfisku pētījumu kādā Anglijas jauniešu vieglatlētikas klubā (Kirk and MacPhail, 2003). Autori identificēja dažādas pašu sportistu (jauniešu), vecāku un treneru pozīcijas un noskaidroja, ka šīs pozīcijas ir savstarpēji atkarīgas (*interdependent*) un jebkuras pozīcijas pārstāvjus saista noteiktas ekspektācijas, darbības, prakses un vērtības. Klubs ir komplekss un dinamisks sociāls fenomens, attiecībā uz ko arī pētījumā tiek raksturotas jauniešu, vecāku un treneru pozīcijas.

Šajā pētījumā jauniešiem ir izdalītas divas pozīcijas jeb uzvedības veidi – atdarināšanas (*sampling*) un specializēšanās uzvedība. Šīs abas jauniešu grupas aptver vecumu no 9 līdz 15 gadiem. Bērni jaunākajās grupās – 9 līdz 11 gadu vecumā šajā sporta

klubā iesaistās virknē dažādu sporta veidu – spēlē kriketu, futbolu, regbiju, volejbolu, futbolu, badmintonu, peld un nodarbojas ar citām aktivitātēm. Šajā sporta klubā bērni sāk specializēties – pievērsties vairāk kādam konkrētam sporta veidam tikai no 12 līdz 15 gadu vecuma, bet arī tas ne vienmēr nozīmē piedalīšanos tikai vienā sporta veidā. Šajā vecumā jaunieši arī sāk veltīt sportam arvien vairāk laika, nostāda sportošanu kā galveno brīvā laika aktivitāti, un lielāka nozīme tiek veltīta sacensībām un rezultātiem (Kirk and MacPhail, 2003: 29-33).

D. Kirks un A. Makfeila savā pētījumā izšķir četras atšķirīgas vecāku pozīcijas sporta klubā – „neapmeklētājs”, „skatītājs”, „palīdzētājs” un „iesaistītais dalībnieks” (Kirk and MacPhail, 2003: 33-35). Lai šādas vecāku pozīcijas sporta klubos salīdzinātu ar Latvijas situāciju, ir jāņem vērā, ka Lielbritānijā ir ilgākas un plašāk pastāvošas brīvprātīgā darba tradīcijas nekā Latvijā. Šādu klubu pastāvēšana bez vecāku aktīvas iesaistīšanās tur būtu pat apgrūtināta, jo daļa vecāku arī nodarbojas ar bērnu un jauniešu trenēšanu vai asistē šajā darbā. Turpretī Latvijā sporta skolu trenerus finansē Izglītības un Zinātnes ministrija pēc līdzīgas shēmas kā vispārīzglītojošo skolotājus, un katra sporta skola, atkarībā no savām iespējām – varbūtējā sponsoru, pašvaldības vai cita veida atbalsta – mēdz izveidot savu piemaksu sistēmu (Felcis, E., 2004). D. Kirka un A. Makfeilas pētītā kluba kopējais uzstādījums – pastāvēt bērnu labā, nevis sacensību panākumu vai finansiālu ieguvumu dēļ (Kirk and MacPhail, 2003: 38) – liecina par bērniem būtiskā novērtēšanu un agrīnās specializācijas risku apzināšanos.

Anna Makfeila un Deivids Kirks kopā ar Trišu Gorliju (*Trish Gorely*) citā publikācijā (MacPhail, Gorely and Kirk, 2003) iepriekš pieminētajā etnogrāfiskajā pētījumā iegūtos datus – lauka piezīmes, intervijas un psihometriskās aptaujas – aplūko un analizē, koncentrējoties uz jauniešu socializāciju sportā. Tāpat autori ir salīdzinājuši, kādā mērā Derila Sidentopa (*Daryl Sidentop*) izvirzītie trīs galvenie jauniešu sporta līdzdalības uzdevumi (Sidentop, 2002) tiek sasniegti specifiskā, lokālā jauniešu sporta vidē, kāds ir viņu pētītais sporta klubs. Autori apgalvo, ka etnogrāfija kā pētījuma stratēģija ir ideāli piemērota, lai pētītu tādas dinamiskas un kompleksas aktivitātes kā jauniešu sporta līdzdalība (MacPhail, Gorely and Kirk, 2003: 254).

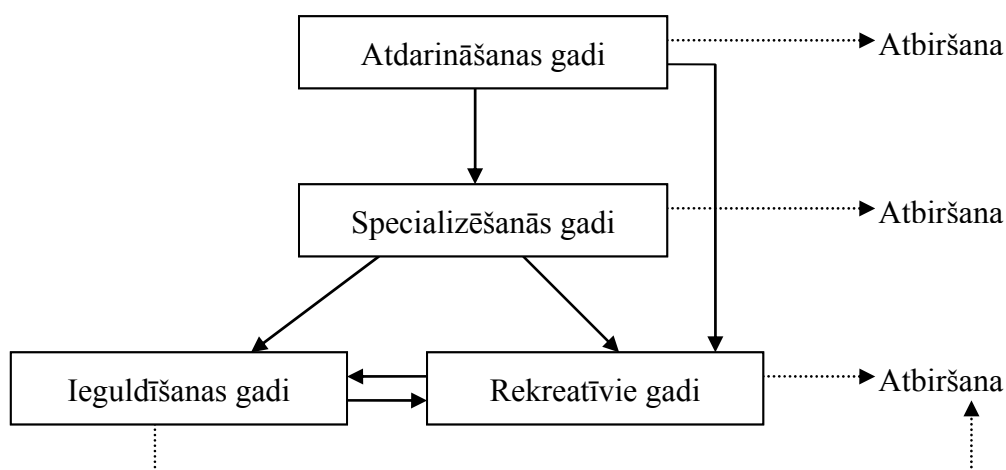
Pieminētajā rakstā Ohaijo Universitātes (ASV) Izglītības koledžas dekāns Derils Sidentops polemizē par to, ka pastāv trīs galvenie jauniešu sporta līdzdalības uzdevumi – izglītojošais, sabiedrības veselības un eliti attīstošais (Sidentop, 2002).

Izglītojošais uzdevums jauniešos veicina tādu vērtību attīstību kā noderīgas fiziskās prasmes, kooperācija, līderības prasmes, spēja upurēt personīgās intereses kopējā mērķa labā, kā arī neatlaidība. Publiskās veselības uzdevums jauniešos veicina aktīva un veselīga dzīvesstila piekropšanai nepieciešamo zināšanu un prasmju attīstību. Savukārt elites

attīstīšanas uzdevums ir atbalstīt talantīgos jauniešus viņu centienos sasniegt sportā augstus rezultātus un pilnībā realizēt savu potenciālu. Autors argumentē, ka katrs no šiem mērķiem ir svarīgs jaunatnes sportā, bet viņš atzīst, ka pašreiz tie nav līdzsvara stāvoklī. D. Sidentopa skatījumā dominējoša ir tiekšanās pēc elites attīstīšanas uzdevuma, un tas piesaista lielāko daļu no finanšu, telpu un treneru resursiem (Sidentop, 2002: 394-395). Turklāt elites attīstīšanas uzdevums nereti cieši saistās arī ar agrāku talantīgu jauniešu identifikāciju un mērķtiecīgāku trenēšanu, un specializēšanu viena sporta veida ietvaros. Tas savukārt ne vienmēr var radīt vēlamu efektu – jauniešu piesaistīšanu un noturēšanu sportā, kā arī augstāka līmeņa sportistu sagatavošanu.

Kā sava darba noslēgumā secina A. Makfeila, T. Gorlija un D. Kirks, viņu pētītajā sporta klubā treneri, kluba amatpersonas un vecāki ir radījuši tādu klimatu, kas veicina un realizē D. Sidentopa izvirzīto izglītojošo uzdevumu (MacPhail, Gorely and Kirk, 2003: 264). Turpretī Latvijas gadījumā ir tikai dažas atsevišķas sporta skolas, kas ir noteikušas sev darbības mērķus attiecībā uz jauniešu iesaistīšanu sportā. Piemēram, Jaunatnes futbola centrs „Skonto” sevi pozicionē kā spējīgus realizēt ne tikai elites attīstīšanas mērķus: „mūsu primārais mērķis ir sagatavot profesionālus spēlētājus. Līdztekus mēs palīdzam risināt sociālās problēmas, piesaistot futbola nodarbībām aizvien vairāk bērnu” (JFC „Skonto” preses relīze). Tomēr mana otrā kursa darba rezultāti liecina, ka „Skonto” tikai daļēji izdodas apvienot vairākus Derila Sidentopa minētos jaunatnes sporta līdzdalības uzdevumus (Felcis, E., 2005) un, iespējams, ka arī citās sporta skolās nav noteikti skaidri darbības mērķi – orientēšanās vairāk uz jauniešu izglītošanu, veselības attīstīšanu vai elites sportistu audzināšanu, un, pat ja tādi mērķi būtu noteikti, noteiktie mērķi varētu būt atšķirīgi no tā, kas tiek darīts realitātē sporta kluba ikdienā.

A. Makfeila, T. Gorlija un D. Kirks kā vēl vienu savā pētījumā kā būtisku darbu aplūko Žana Kota (*Jean Cote*) un Džona Heja (*John Hay*) publikāciju (Cote and Hay, 2002), kurā ir analizēta bērnu iesaistīšanās sportā. Tajā Ž. Kots un Dž. Hejs uzsver to, ka jauniešu socializācija sportā atbilst vispārējam modelim, kas sastāv no atdarināšanas (*sampling*), specializēšanās (*specializing*) un ieguldīšanas (*investment*) fāzēm (skat. 2. attēlu). Svarīgākās iezīmes `atdarināšanas` fāzē (kurai A. Makfeila, T. Gorlija un D. Kirks pievērš centrālo uzmanību savā pētījumā) ir tādas, ka bērni piedalās virknē dažādu sporta veidu, viņu galvenā motivācija ir jautrība un prieks, un tas, ka uzsvars drīzāk tiek likts uz strukturētu vai pārdomātu spēli, nevis uz pārdomātu praksi – trenēšanos.

2. attēls. Kots un Heja trīs sporta līdzdalības fāzes (Cote & Hay, 2002)

Kā iespējamus tālākās attīstības virzienus un stratēģijas sportā Ž. Kots un Dž. Hejs raksturo tā, ka no `atdarināšanas` fāzes tālāk jaunieši var vai nu pārtraukt sportot – atbirt (*drop-out*), pāriet uz `rekreatīvajiem (*recreational*) gadiem` vai pāriet `specializēšanās` fāzē. Rekreatīvie gadi ir periods, kad jaunieši regulāri piedalās sporta aktivitātēs, netiecoties sasniegt elites līmeni, turpretī `specializēšanās` fāze ietver daudz pārdomātāku trenēšanos un sporta aktivitāšu dažādības ierobežošanu. No šīs `specializēšanās` fāzes jauniešiem atkal ir trīs iespējas – vai nu pamest sportu, pāriet rekreatīvajā fāzē, kurā sports tiek spēlēts relatīvi neformāli un prieka pēc, vai arī pāriet uz `ieguldīšanas` fāzi. Kā apgalvo Ž. Kots un Dž. Hejs, ieiešana `ieguldīšanas` fāzē parasti signalizē par fokusēšanos uz vienu aktivitāti un nodošanos intensīviem treniņiem un sacensību panākumiem (Cote and Hay, 2002, cited in MacPhail, Gorely and Kirk, 2003: 258). Sakarā ar to, ka pasaulē samazinās vecums, kurā jaunieši iesaistās sportā, jauniešiem arī arvien ātrāk nākas iziet šāda veida vai līdzīgas fāzes savās sportošanas gaitās.

A. Makfeilas, T. Gorlijas un D. Kirka pētījumā kā būtiskas vēl būtu jāatzīmē dažas idejas, kas saistās ar jauniešu iesaistīšanos, aktuālajiem jautājumiem agrā vecumā un turpmāko līdzdalību jaunatnes sporta klubā:

✓ Pētījuma intervijas norāda uz to, ka nereti patika un prieks ir atkarīgs ne tikai no iesaistīšanās dažādās kluba rīkotās aktivitātēs, bet arī no tā, vai, iesaistoties klubā, tur jau bija draugi. Kā piemēru autori min to, ka vienlaikus trenēties sāk vairāki zēni, kas mācās vienā skolā un klasē;

✓ Lai arī draugu esamība iesaistoties ir svarīgs faktors, tas var nebūt izšķirīgs turpmākajā līdzdalībā, jo var būt tā, ka bērni sāk trenēties kopā, bet pēc tam viens aiziet, bet otrs paliek. Šajā gadījumā svarīgākais turpmākajai līdzdalībai ir draugu iegūšana klubā, kas ir svarīga īpaši tad, ja iesaistoties neviens nav bijis pazīstams (MacPhail, Gorely and Kirk, 2003: 263);

✓ Līdz ar labi pierādīto `sadedzšanas` risku, pārāk agra bērnu specializācija sportā var veicināt to, ka daudzi jaunie sportisti pārāgri (nesasniedzot briedumu) pamet sportu; pamet līdz tam, kad viņiem ir bijusi iespēja izprast sporta līdzdalības jēgpilnību pašiem priekš sevis, kas tiek atzīts par svarīgu iemeslu ilgstošākai līdzdalībai (Green, 2005: 238; MacPhail, Gorely and Kirk, 2003: 265);

✓ Autori uzskata, ka Lielbritānijas un citu valstu sporta organizāciju un cilvēku priekšstats par to, ka jauniešiem jau sākot no 9 līdz 15 gadu vecumam ir jābūt uzticīgiem tikai vienam sporta veidiem, nav reālistisks un nav jauniešu interešu labā. A. Makfeila ar kolēģiem iesaka sporta speciālistiem un iestādēm veicināt, nevis kavēt vai aizliegt jauniešiem izmēģināt vairākus sporta veidus, pirms viņi specializējas kādā no tiem.

✓ Lai veicinātu dažādu sporta veidu izmēģināšanu tiek piedāvāta `multi-sporta` (*multi-sports*) klubu izveidošana, kas neizdarītu uz jauniešiem tik lielu spiedienu saistībā ar agrīnu specializāciju tikai vienā sporta veidā. Šāda sporta veidu vai klubu apvienošana radītu arī lielākas iespējas jauniešu noturēšanai sportā, jo viņi var piedāvāt izvēlēties virkni dažādu aktivitāšu (MacPhail, Gorely and Kirk, 2003: 265).

Līdzīga veida orientācija uz daudzu sporta veidu apgūšanu ir ietverta Norvēģijā jau 1987. gadā izstrādātajās vadlīnijās jaunatnes sportam. Tās paredz, ka galvenie mērķi sportā ir stimulēt bērnu fizisko, psiholoģisko un sociālo attīstību un piedāvāt izglītojošu ievadu plašā sporta aktivitāšu lokā. Jaunāko bērnu sporta attīstībā tika izdalītas trīs grupas un katrai no tām paredzēti specifiski mērķi: attiecībā uz 5 līdz 7 gadus vecajiem mērķis ir iesaistīt viņus spēlēs un daudzpusīgās aktivitātēs; 8 līdz 10 gadus vecajiem mērķis ir mācīt viņiem dažādus sporta veidus; un 11 līdz 12 gadus vecajiem – uzsākt vairāk specializētus treniņus vienā vai vairākos sporta veidos (De Knop (et.al.), 1996: 172). Kaut arī lielākoties Norvēģijā šīs vadlīnijas tiek realizētas, pastāv problēmas, kas saistās ar, pirmkārt, konkurenci starp dažādu sporta veidu federācijām, otrkārt, treneru tendenci domāt par spēļu iznākumu, nevis par sportu kā daļu no bērna socializācijas procesa un, treškārt, – faktu, ka vadoties pēc „sports visiem” pieejas, sporta skolām ir grūtības vienlaicīgi strādāt un nošķirt tos, kas piedalās izklaides līmenī un tos, kas tiecas pēc augstākā līmeņa sasniegumiem (De Knop (et.al.), 1996: 179).

Ostinas Universitātes (*University of Austin*) profesore Kristīne Grīna (*Christine Green*) ir veikusi pētījumu par to, kā būtu jāveido sporta programmas, lai optimizētu sportistu rekrutāciju, noturēšanu (*retention*) un pāreju augstākā pakāpē (*transition*) (Green, 2005). Viņa raksta, ka sporta līdzdalības palielināšana (veicināšana) plašākā mērogā parasti tiek argumentēta ar trīs galvenajiem iemesliem: veselības veicināšanu (ko akcentē arī Derils Sidentops), ekonomiskajiem labumiem, kurus rada labāka fiziskā sagatavotība, un iespēju

sagatavot vairāk sportistus (elites sportistus), kas varētu pārstāvēt valsti starptautiskās sacensībās (Green, 2005: 235).

Kristīne Grīna analīzei izvirza četrus galvenos procesus, kuru rezultātā cilvēki tiek iesaistīti sportā – rekrutācija, motivācija, socializācija un piederības izjūta (*commitment*). Kaut arī socializācija un piederības izjūtas veidošanās no vienas puses ir motivācijas `apakšgrupas`, tām ir sava vērtība, lai tās skatītu atsevišķi. Autore raksta, ka rekrutācija ir veids, kādā organizācija uzņem jaunus biedrus, bet pēc tās sākas process, kurā jaunieši paliek vai aiziet no sporta. Noturēšanu (un no bērna puses - noturēšanos) ietekmē sportista motivācija un tas, kā viņš tiek socializēts un pats ir socializējies sportā un komandas subkultūrā. Noturēšanās pēc K. Grīnas domām ir atkarīga arī no piederības izjūtas, kura sportistam attīstās (vai neattīstās) sportā un konkrētajā sporta organizācijā. Autore apgalvo, ka veiksmīgai sporta programmu attīstīšanai ir nepieciešams uzzināt vairāk par šo četrus procesus savstarpējām attiecībām un mijiedarbību (Green, 2005: 236-237).

K. Grīna norāda, ka jaunas attiecības un lomas, kuras jaunieši apgūst augot, var būt nepietiekamas, lai iesaistītu jauniešus sportā, jo dažādu citu aktivitāšu iespējas novirza viņu uzmanību un mazina vēlmi iesaistīties. Tādēļ autore iesaka, ka šādas jauniešu izvēles domstarpības varētu novērst vai mazināt, iesaistot jaunos sportistus un radot piederības izjūtu jau bērnībā. ASV futbola, peldēšanas un beisbola pārstāvji vadās pēc šādas stratēģijas, izveidojot līgas bērniem jau no 4 gadu vecuma. Tomēr turpat tiek atzīts, ka potenciālo sportistu iesaistīšanas agrīnā vecumā izdevīgums ir tikai šķietams, jo tas nav pietiekoši, lai nodrošinātu līdzdalību, jo ir liels bērnu skaits, kas nepiedalās sportā vai aiziet no tā (Green, 2005: 238).

Loboro (*Loughborough*) Universitātes sporta sociologi Devids Kirks un Triša Gorlija savā rakstā par attiecībām starp skolu sporta stundām un sasniegumiem sportā (Kirk and Gorely, 2000) kritizē tradicionālos veidus, kādos tiek skatītas šīs attiecības: pirmkārt, – piramīdas, kuru analogiju savā darbā attiecībā uz jaunatnes sportu ir izmantojusi arī Kristīne Grīna. Viņa to raksturo kā bērnu un pusaudžu rekrutāciju sportā, kam seko talantīgāko attīstīšana par augstākā kalibra sportistiem. Līdz ar to augstu sasniegumu iespējamība ir atbalstīta ar plašu līdzdalības bāzi (Green, 2005: 235). Savukārt D. Kirks un T. Gorlija uzsver, ka nav nekādas garantijas, ka plaša līdzdalības bāze skolas un sporta klubu līmenī obligāti radīs augstākus sasniegumu standartus. Drīzāk, ja bērni tiek slikti apmācīti pamatā, viss, ko var iegūt, ir liels skaits sliktu izpildītāju. Papildus tam, piramīdas princips ietver arī sistemātisku jauniešu izslēgšanu, neatkarīgi no tā, cik labi viņi ir (kustība uz augšu, vai ārā no modeļa), un pieņēmumu, ka ir skaidri un viegli nosakāmi sportistu līmeņi sistēmā un mazāk spējīgajiem šajā modelī ir jāklūst neredzamiem (Kirk and Gorely, 2000: 122-123).

Manitobas (Kanādā) un Hongkongas Universitāšu sporta sociologi Dženisa Bačere (*Janice Butcher*), Konrāds Lindners (*Koenraad J. Lindner*) un Deivids Džonss (*David P. Johns*) ir veikuši retrospektīvu pētījumu par bērnu un jauniešu aiziešanu no organizētā jauniešu sporta (Butcher, Lindner and Johns, 2002). Kā galvenie jauniešu aiziešanas iemesli tiek minēti 'patikas trūkums', kam seko tādi iemesli kā 'citas ārpus sporta aktivitātes' un 'citi sporta veidi, kas aizņēma pārāk daudz laika'.

Tie, kas pameta sportu, šajā pētījumā ir klasificēti četrās grupās, izmantojot citā šo autoru publikācijā (Lindner, Johns, and Butcher, 1991) izveidoto atbiršanas (*dropout*) klasifikācijas sistēmu. Šajā sistēma izdalītās četras grupas ir tipoloģizētas pēc pavadītā laika posma sportā, sacensību līmeņa, kā arī treniņiem un sacensībām veltītā laika apjoma. Pirmais tips ir 'atdarinātājs' (*sampler*), kas aiziet no sporta pēc īsākā laika posma nekā viens gads. Otrais ir 'zema līmeņa dalībnieks', kas aiziet pēc vairāk nekā viena gada līdzdalības, apmeklējot aktivitātes salīdzinoši reti un neregulāri. Trešais tips ir 'augsta līmeņa dalībnieks', kas arī aiziet no sporta pēc vairāk nekā gada līdzdalības, taču apmeklējot treniņus regulāri un cītīgi. Pēdējais tips ir 'elite', kuras pārstāvji pamet sportu pēc piedalīšanās reģionālā un nacionālā līmeņa sacensībās.

Dž. Bačere, K. Lindners un D. Džonss jaunākajā pētījumā secina, ka pastāv zīmīgas atšķirības iemeslos, kāpēc sportu pamet katra izdalītā tipa pārstāvji. Krasāk no pārējiem atšķiras elites līmeņa jaunieši, jo viņu galvenie aiziešanas iemesli bija pārāk liels spiediens uz augstiem sasniegumiem, trauma, trenera rīcība un laika nepieciešamība mācībām. Ja 'atdarināšanas' fāzē tādi iemesli kā patika, prieks un spējas (to trūkums vai neesamība) ir būtiski aiziešanai, tad pārvietojoties tālāk uz 'elites' pusi, tie kļūst arvien mazāk svarīgi. Tomēr ir novērojamas divas būtiskas atšķirības sporta pamešanā, salīdzinot jaunākā vecuma (2. līdz 6. klases skolēni) un mazāk iesaistītos ('atdarinātājus') jauniešus ar lielāka vecuma (7. līdz 9. klases un vidusskolas skolēni) un sportā vairāk iesaistītiem jauniešiem ('augsta līmeņa dalībniekiem' un 'elites' pārstāvjiem).

Pirmkārt un galvenokārt, jaunākiem un mazāk iesaistītiem bērniem tas, ka viņi nebija (un attiecīgi – nejutās) pietiekoši labi konkrētajā sporta veidā un, otrkārt – tas, ka viņi izjuta pārāk lielu spiedienu, lai parādītu labu sniegumu, - ir minēti kā būtiskākie iemesli aiziešanai no sporta (izņemot salīdzinājumu ar 'elites' grupu), nekā tas ir vecāko grupu un vairāk sportā iesaistītajiem jauniešiem. Tādas bērnu aiziešanas tendences norāda uz īpašu nepieciešamību treneriem ievērot virkni principu darbā ar mazākajiem un nesen sportot uzsākušajiem bērniem : radīt vienlīdzīgas iespējas bērniem treniņu grupā, nelikt uzsvaru uz uzvarēšanu, sportiski labāko bērnu tiešu vai netiešu izcelšanu uz pārējo fona utt. Noslēgumā pētījuma autori uzsver to, ka pastāvošo atšķirību dēļ bērni un jaunieši atkarībā no piederības dažādiem iesaistīšanās

tipiem un citiem rādītājiem obligāti būtu jāanalizē atsevišķi. (Butcher, Lindner and Johns, 2002: 148-149).

1.2.3. Citu socializācijas aģentu loma bērnu sportā

Teksasas Universitātes pedagogijas profesors Stīvens Eisinena (*Steven Aicinena*) ir publicējis rakstu par jauniešu gatavību iesaistīties sportā (Aicinena, 1992). Autors apgalvo, ka gadu gaitā arvien samazinās vecums, kādā jaunieši sāk iesaistīties organizētās sporta aktivitātēs, jo ASV bērni var sākt trenēties futbola, beisbola vai citās programmās jau no četrpadsmit (izņēmuma gadījumā – pat no trīs) gadu vecuma. Tāpēc publikācijā autors uzdod jautājumus par to, vai bērni šādā agrīnā vecumā jau ir tam gatavi, un ja nav – vai viņu pieredzes sportā būs tikpat pozitīvas, kā tad, ja viņi būtu gatavi iesaistīties sportā. Optimālai spējai iesaistīties organizētās sporta aktivitātēs ir nepieciešama pieredze, nobriešana un motivācija. S. Eisinena apgalvo, ka tādā gadījumā, ja bērni nejutīs iekšēju vēlēšanos sportot, viņi nespēs gūt prieku sportā.

Vecākiem un treneriem ir liela loma bērnu izvēlē uzsākt un turpināt cītīgi nodarboties ar sportu. Tāpēc aktuāli ir tas, ka Makgvaira un Kuka pētījumā ir pierādīts, ka gadījumos, ja bērni izjūt to, ka iesaistīšanās organizētā sportā ir viņu personīgais lēmums, tad viņiem ir pozitīvāka pieredze. Turklāt šādos gadījumos daļa bērnu arī izjuta, ka viņu prasmes ir pārākas, nekā to bērnu prasmes, kuriem iesaistīšanās sportā nebija pašu lēmums (McGuire and Cook, 1981). Darba noslēgumā S. Eisinena secina, ka tiem bērniem, kas tiek agrā vecumā 'iegrūsti' (*thrust*) organizētajās programmās bez specifiskām sportam nepieciešamām zināšanām, nenobriedušām fundamentālajām kustību prasmēm un bez motivācijas piedalīties, daudz biežāk ir iespējamās negatīvas pieredzes sportā (Aicinena, 1992: 64).

Atsevišķos darbos ir pievērsta uzmanība arī tam, ka negatīvu iespaidu uz jauniešu līdzdalības vēlmēm un rādītājiem var atstāt viņu vecāku darbība. ASV Lovelas Universitātes (*University of Lowell*) psiholoģijas profesors Jons Hellstedts (*Jon Hellstedt*) kvantitatīvā pētījumā par vacāku ietekmi uz bērniem sporta vidē secina, ka šis pētījums norāda, pirmkārt, uz nepieciešamību pēc izglītojošām programmām vecākiem. Otrkārt, uz to, ka trenerim ir jāstrādā ciešā sadarbībā ar vecākiem, lai viņi saprastu sev pienākošos sportistu vecāku lomu. Tāpat treneriem arī jāpalīdz vecākiem saprast, kad viņi pārkāpj robežu, izdarot pārmērīgu spiedienu uz saviem bērniem. Tas ir īpaši svarīgi, jo vecāki visbiežāk ir tie socializācijas aģenti, kas iepazīstina bērnus ar sportu un mudina viņus attīstīties par sportistiem. Savukārt pusaudzju gados lielākā ietekme uz sportojošajiem bērniem ir viņu treneriem (Hellstedt, 1990).

Beļģijas sporta sociologs Pols De Knops (*Paul De Knop*) ar kolēģiem secina, ka fiziskā izglītība skolās arvien samazinās, un līdz ar to vecāku loma bērnu sporta izglītošanā kļūst aizvien svarīgāka (De Knop (et.al.), 1993: 90). Bet, papildus tam, palielinās arī riski, gan P. De Knops ar kolēģiem, gan Noels Dīks (*Noel Dyck*) savā antropoloģiskajā sporta kluba izpētē ir novērojuši to, ka vecāku vēlme gribēt un censties darīt visu savu bērnu labā, padara viņus aklus attiecībā pret bērnu patiesajām vajadzībām. Līdz ar to vecāki var neapzināti vai apzināti izdarīt spiedienu uz saviem bērniem un panākt to, ka viņi zaudē prieku sportā, vai, sliktākajā gadījumā – pamet sportu. To var veicināt neadekvāta kontrole, noteikumi, organizēšana un pat tāda interesanta tendence kā vecāku tieksme bērna panākumus uztvert kā savus (De Knop (et.al.), 1993: 92-95; Dyck, 2000: 39,45-46; Coakley, 2004: 137).

Attiecībā uz pieaugušo un bērnu attiecībām sportā, Ivans Vedingtons uzsver pastāvošās, skaidri izteiktās varas attiecības, kad bērnus trenē pieaugušie. Kopumā bērni no citām dzīves situācijām, kā, piemēram, mājām un skolas iemācās, ka viņi parasti ir pieaugušo autoritātes subjekti un viņiem ir jārīkojas tā, kā pieaugušie ir viņus instruējuši. Līdz ar to īpaši ļoti mazie bērni, kas iesaistās sportā, saskaras ar ļoti lielām problēmām neklausīt pieaugušo (kam ir uzticēta rūpēšanās par viņiem) instrukcijas pat tad, kad bērni jūtas neērti vai pat nelaimīgi par dotajām instrukcijām. Papildus tam, jaunie sportisti var justies vēl mazāk tiesīgi uz kādām darbībām, ja, piemēram, treneris sadraudzējas ar bērna vecākiem (Waddington, 2000: 55).

1.2.4. Tendences jaunatnes sportā pasaulē un ieteikumi jaunatnes sporta politiku izveidē

Grāmatā „*Worldwide Trends in Youth Sport*” (De Knop (et al.), 1996) ir aplūkotas jaunatnes sporta tendences 20 dažādās pasaules valstīs, aptverot visus kontinentus izņemot Āfriku. Diemžēl analīzei nav izvēlēta neviena bijusī Padomju Savienības dalībvalsts, kas varētu atklāt tiešākas saistības ar Latvijas situāciju. Latvijai tuvākās apskatītās valstis ir postpadomju bloka valstis – Polija, Austrumvācija (kopējā nodaļā par Vāciju) un Ķīna, kas savu jaunatnes sporta sistēmu ir aizguvusi no Padomju Savienības, taču arī tajās var vērot tikai daļēju līdzību ar Latvijas apstākļiem.

Nodaļās par vairākām valstīm – Beļģiju, Somiju, Vāciju, Nīderlandi, Zviedriju, Japānu un citur pie jaunatnes sporta tendencēm ir norādītas tādas problēmas, kas ir aktuālas arī šī darba pētījumā: sacensības pastāvēšana starp sporta skolām un centieni piesaistīt bērnus ļoti agrīnā vecumā; pārmērīgs uzsvars uz turnīriem un sacensībām agrā vecumā; pieaugošas prasības attiecībā uz sniegumu un trenēšanos; pieaugušo cilvēku vērtību, normu un dzīves stila svarīgā loma vai pat dominēšana jauniešu sportā utt. Lai pārāk neiedziļinātos dažādu

pasaules valstu jaunatnes sporta tendenču un kopējās situācijas specifiskā, minēšu grāmatas autoru un redaktoru izvirzītās vispārējās pārnacionālās jaunatnes sporta tendences un problēmas, kas saistās ar šī darba problemātiku:

- ✓ Sportā iesaistīšanās vecuma samazināšanās. Daudzās valstīs ap 50% no bērniem sāk trenēties sportā septiņu, astoņu gadu vecumā vai pat vēl agrāk;

- ✓ Jaunatnes sports ir kļuvis vairāk nopietns un mazāk rotaļīgs. Šī problēma pieaug līdz ar iesaistīšanās vecuma samazināšanos. Jaunatnes sports ir kļuvis pārāk organizēts un institucionalizēts;

- ✓ Sporta veidi `sacensas` par bērna interesi, līdz ar to radot vecuma samazināšos, kurā bērni tipiski līdz šim ir iesaistījušies sportā un veicinot kooperācijas trūkumu starp sporta klubiem;

- ✓ Problēmas sagādā tas, ka pieaugušo sports lielā mērā ietekmē jauniešu sportu, tajā dominē pieaugušo normas un vērtības, un daudzos sporta veidos bērni tiek uzlūkot kā mazi pieaugušie. Piemēram, komandu sporta noteikumi, kas ir sākotnēji izstrādāti pieaugušajiem, tiek izmantoti pat astoņus gadus vecu bērnu sacensībās;

- ✓ Kā vēl viens piemērs tam ir jauniešu sportā iesaistītās, pārlietu specializētās aktivitātes un vienpusējie treniņi; bērnu un jauniešu sports kļūst arvien specializētāks (visa koncentrēšanās ir uz vienu vai, lielākais, diviem sporta veidiem) un diferencētāks, kā arī vienlaikus ir pieaugušas prasības snieguma kvalitātei;

- ✓ Viens no paradoksiem, kas pastāv jaunatnes sportā, bet attiecas uz visu sabiedrību, ir tas, ka vienlaikus mēģinājumiem atrast veidus, kā bērniem attīstīt viņu talantus atbilstoši starptautiskiem standartiem, tiek mēģināts radīt labas un rotaļīgas mācīšanās situācijas, attīstot viņus atkarībā no attīstības specifikas un vēlmēm, kas varētu novest pie intereses par sportu kā labu veselību un fizisko sagatavotību veicinošu visā dzīves garumā (De Knop (et al.), 1996: 276-279; Engstrom, L.-M., 1993: 84).

Utrehtas (*Utrecht*) Universitātes profesors Alberts Buismans (*Albert Buisman*) rakstā par jaunatnes sporta politiku (*policy*) sastāvu un piemērošanu (Buisman, 1993) ir mēģinājis noteikt jaunatnes sporta uzdevumus un mērķus, kurus varētu piemērot arī Latvijas situācijai. Autors atzīst, ka pastāv dažādi viedokļi attiecībā uz jaunatnes sporta mērķiem, kas arī dzīvē var būt dažādi. Piemēram, daži uzskata, ka sacensība un konkurence jauniešiem ir pavisam nevajadzīga, turpretī citi uzskata, ka konkurence ir dabiska un būtu jāveicina. Tāpat arī, kā ir aprakstīts iepriekš šajā darbā, daļa uzskata, ka bērniem vajadzētu specializēties vienā sporta veidā (vai tā ietvaros) agrā vecumā, turpretī citi dotu priekšroku specializācijai lielākā vecumā.

Jebkurā gadījumā ir jāņem vērā, ka bērni un pusaudži ir fiziski un mentāli viegli ievainojami, visu laiku turpina nobriest un tāpēc viņiem ir pakāpeniski jā māca ne tikai sporta veidu specifika, bet arī spēja uzņemties atbildību par sevi. Izglītībai, tajā skaitā sportam, ir jā rada viņiem šādas iespējas. Kā atbilde uz jauniešu vajadzībām ir Amerikas veselības, fiziskās izglītības, rekreācijas un deju alianses (*American Alliance for Health, Physical Education, Recreation and Dance*) izstrādātā „Jauno sportistu tiesību harta” (*Bill of Rights for Young Athletes*) (Buisman, 1993: 209-210). Tomēr šajā hartā astoņi kritēriji attiecas uz sportā iesaistītajiem vispārīgi, un tikai divi no desmit izvirzītajiem punktiem tieši attiecas uz bērnu un jaunatnes sportu: „Tiesības piedalīties tādā līmenī, kas ir atbilstošs katra bērna attīstības līmenim” un „Tiesības spēlēt un spēlēties kā bērnam nevis kā pieaugušajam” (Martens, 1978, citēts Buisman, 1993: 210).

Atšķirībā no Tiesību hartas, Tūbingenas (*Tübingen*) Universitātes sporta pētniece Ommo Grupe (*Ommo Grupe*) piedāvā konkrētākus apsvērumus, kas būtu jāņem vērā un kas attiecināmi uz visiem jaunajiem sportistiem, neatkarīgi no līmeņiem, kuros viņi piedalās:

- ✓ Bērna vieglās ievainojamības dēļ interesei par augstākā līmeņa sasniegumiem jebkurā gadījumā ir jābūt pielāgotai kopējai bērna attīstībai;

- ✓ Mūsu pienākums pret bērnu tagadni un nākotni pieprasa to, ka mēs rūpējamies par fizisko attīstību, izaugsmi un bērna veselību, un to nedrīkst apdraudēt stress treniņos un sacensībās;

- ✓ No izglītojošā viedokļa nopeļama un pilnīgi neattaisnojama ir iejaukšanās bērna izaugsmē ar medikamentu lietošanu;

- ✓ Ir jāizvairās no priekšlaicīgas un vienpusējas specializācijas individuālā sporta veidā, sporta disciplīnās vai individuālo sporta prasmju attīstībā;

- ✓ Bērnam tik un tā ir pietiekoši daudz laika citu interešu attīstīšanai. Sportam nevajadzētu būt vienīgajai bērna brīvā laika aktivitātei;

- ✓ Bērnam ir jāattīsta sociālās attiecības ārpus viņa/viņas sporta grupas;

- ✓ Pat augstākā līmeņa sporta veidā bērnam ir jā māca rīkoties patstāvīgi, ne tikai pēc citu pavēlēm. Mērķtiecība ir būtisks izglītības mērķis;

- ✓ Bērni būtu jāpasargā no uzmanību alkstošiem vecākiem, ambicioziem treneriem, egoistiskiem tiesnešiem un sabiedrības gaidu spiediena (Grupe, 1988, citēts Buisman, 1993: 210-211).

No visa šī iepriekšminētā izriet tas, ka jaunatnes sporta politiku veidotājiem visu laiku ir jāturpina savienot un rēķināties vienlaicīgi ar pretējiem mērķiem un apstākļiem. Septiņi visizplatītākie galējie pretstati (*polarities*), kas konfrontē jauniešu sporta politiku veidošanu: 1) solidaritāte viena sporta ietvaros pret individuālo izolāciju; 2) patika, prieks un baudījums

par sasniegumiem sportā pret ārējo spiedienu sasniegt labus rezultātus; 3) dažādu pieredžu bagātība pret grimšanu nabadzībā; 4) liela vai maza līdzdalība lēmumu pieņemšanā; 5) individuālu kapacitāšu stimulēšana pret pārmērīgām prasībām; 6) sabalansēta pret pārāk lielu iesaistīšanos; 7) zema pret augstu saistības (piederības) pakāpi (Buisman, 1993: 210-211).

2. INFORMĀCIJAS IEGŪŠANAS UN ANALĪZES METODES

Informācijas ieguvei šajā pētījumā ir izmantotas divas galvenās metodes – daļēji strukturētas intervijas ar basketbola treneriem un sportojošo bērnu vecākiem un novērojumi bērnu un jauniešu basketbola spēļu laikā. Kvalitatīvā metodoloģija ir izvēlēta tādēļ, lai varētu salīdzināt treneru viedokļus, pieredzes un arī stāstījuma formas ar tām, kas ir raksturīgas vecākiem par bērnu iesaistīšanos sportā, ikdienas apstākļiem un savstarpējām attiecībām sporta skolā. Kā jau ir minēts ievadā un līdzšinējo pētījumu analīzes daļā, bērnu vecāki un treneri ir vieni no būtiskākajiem bērnu socializācijas aģentiem attiecībā uz iesaistīšanos un līdzdalību sportā. Turklāt viņu skaidri izteiktās varas pozīcijas pret bērniem (Waddington, 2000: 55) var noteikt to, kādā mērā sporta skolās ir iespējama agrīnās specializācijas un ar to saistītu tendenču pastāvēšana. Jāpiebilst, ka novērojuma veikšana spēļu situācijās papildina kopējo informāciju un var pat norādīt uz atšķirībām treneru un vecāku teiktajā un reāli, ikdienas dzīvē notiekošajā.

Papildus šajā pētījumā veiktajām intervijām, veicot analīzi, daļēji ir izmantotas arī manos iepriekšējos kursa darbos veiktās intervijas – 5 intervijas ar bērnu un jauniešu basketbola treneriem (Felcis, 2004) un 4 intervijas ar Jaunatnes Futbola centra “Skonto” treneriem (Felcis, 2005).

1. tabula. Bērnu un jaunatnes basketbola skolu treneri (Felcis, E., 2004: 12)

Treneris	Sporta skola	Pilsēta	Datums
Nikolajs Romaņenko	Daugavpils Sporta pārvaldes bērnu un jauniešu sporta skola	Daugavpils	21.11.2004.
Līga Lībeka	TTP basketbola skola	Rīga	07.12.2004.
Guntars Želvis	Ogres basketbola skola	Ogre	08.12.2004.
Jānis Rimbenieks	Alfrēda Kraukļa VEF basketbola skola	Rīga	09.12.2004.
Matīss Vārna	Basketbola akadēmija „Rīga”	Rīga	12.12.2004.

2. tabula. Jaunatnes Futbola centra „Skonto” treneri (Felcis, E., 2005: 12)

Treneris	Trenējamās komandas un izlases	Darba pieredze	Intervijas datums
Vladimirs Bešakrevs	1988. gadā dzimušo jauniešu komanda; pašreizējais Latvijas U-17 izlases galvenais treneris	15 gadi	15.11.2005.
Dmitrijs Peļevins	1994. un 1995. gadā dzimušo jauniešu uzņemšanas grupas	1 gads	16.11.2005.
Maksims Korņejevs	1997. gadā dzimušo jauniešu komanda; 1998. gadā dzimušo I un II komanda	3, 5 gadi	18.11.2005.
Jurijs Nagaicevs	1993. gadā dzimušo jauniešu komanda; bijušais Latvijas U-17 un U-18 izlašu treneru palīgs; JFC Skonto direktora vietnieks, metodikas speciālists	12 gadi	23.11.2005.

Daļēji strukturēto interviju plāni intervijām ar treneriem un vecākiem ir sastādīti, balstoties uz iepriekšējām zināšanām un līdzšinējo pētījumu apkopojumiem, kas sastāv no vairākām pamata tēmām, kuras saistās arī ar šī darba problemātiku (skat. interviju plānus pielikumā). Turklāt, atkarībā no katras intervijas gaitas un konkrētā respondenta nostājas, un kompetences, tika uzdoti papildus jautājumi. Tas bija nepieciešams, piemēram, intervijā ar jaunā basketbolista māti, kas pati nesen ir uzsākusi pašu mazāko vecuma grupu bērnu trenēšanu. Tādēļ šajā intervijā bija iespējams pārrunāt jautājumus gan par bērnu trenēšanu, gan par viņas bērnu treneru darbu.

Galvenās jautājumu grupas interviju plānā ar treneriem ir: „bērnu uzņemšana un ikdienas apstākļi sporta skolā/klubā”, „saistība ar citām sporta skolām/kлубiem vai sporta veidiem” un „bērnu/jauniešu aiziešana no bērnu un jaunatnes sporta skolas/kлубa”.

Pirmā jautājumu grupa ir plašāka par pārējām divām un ietver jautājumus par bērnu uzņemšanas apstākļiem (laiku, bērnu vecumu, iemesliem pieņemtajiem lēmumiem); par turpmāko bērnu pārvietošanos attiecībā uz basketbola treniņiem – pienākšanu klāt un iešanu prom; attiecībām treniņu grupās; treniņu apstākļiem; izpratni un attieksmi pret „jautro” un „patīkamo” treniņos. Otrajā grupā ir jautājumi par saistībām ar citiem sporta veidiem – vai tie tiek mainīti un notiek pārvietošanās no viena uz citu; par situācijām un apstākļiem, ar kuriem ir jārēķinās vēlāk uzsākot vai mainot sporta veidus; konkurenci sporta veidu starpā. Trešajā jautājumu grupā treneriem tika jautāts par bērnu aiziešanas iemesliem un apstākļiem, kas, kā ir atklāts iepriekš darbā, tiek atzīti par vienu no svarīgākajām negatīvajām tendencēm saistībā ar jaunatnes sportu.

Intervijās ar vecākiem galvenās jautājumu grupas ir: „bērna sporta aktivitāšu uzsākšana un turpināšana”, „vecāku un bērnu attiecības”, kā arī „treniņu metodika un trenera darbs”. Pirmajā intervijas daļā ir ietveri jautājumi par to, kā bērns uzsāka trenēties, kurš un kā veica šo izvēli, kāds ir tās vērtējums; tiek pievērsta uzmanība arī vecuma nozīmei treniņu uzsākšanā un kopējām bērna sportiskajām aktivitātēm – pirms basketbola treniņu uzsākšanas un vēlāk. Otrajā jautājumu grupā vecākiem tika vaicāts par attiecībām ar bērnu, pašvērtējumu, ko sniedz bērni par trenēšanos un vecāku gaidām attiecībā uz sportošanu. Pēdējā jautājumu grupā vecāki vērtēja savu bērnu treneru darbu; pastāvošo atmosfēru treniņu grupā un trenera nozīmi tajā; situācijas, kad bērni iesaistījās vēlāk treniņu grupā un apstākļus, kas saistās ar sporta pamešanu.

Lai neievirzītu intervijas tendenciozi attiecībā uz man galveno interesējošo tēmu, tikai pēdējais jautājums intervijās gan ar treneriem, gan vecākiem tika uzdots par to, kāda ir viņu izpratne attiecībā uz jēdzienu „agrīnā specializācija sportā”. Intervijās, kuru gaitā vecāki vai

treneri paši pieminēja šo jēdzienu, viņiem tika jautāta ne tikai viņu izpratne, bet arī vērtējums par to.

Kopumā interviju plānu sastādīšanā centos ievērot to, lai jautājumi būtu bez svešvārdiem un zinātniskas leksikas - salīdzinoši vienkārši gan pēc konstrukcijas, gan vārdu izvēles. Tas ir būtiski, jo līdzšinējā interviju veikšanas pieredze ar dažādām vecuma un profesionālās orientācijas grupām liecina par to, ka respondenti mēdz izvēlēties intervētāja lietotus jēdzienus un cenšas piemeklēt līdzīgus vārdus arī savās atbildēs. Patiesībā interviju gaitā ir iespējams un, manuprāt, pat vēlams pielāgoties respondentu runāšanas veidam un izmantotajai leksikai – uzdot līdzīgā veidā konstruētus jautājumus, atsaucoties uz respondentu teikto un izmantojot konkrētus vārdus, kurus respondenti izvēlas savās atbildēs.

Līdzīgi apsvērumi attiecas arī uz kopējo intervijas noskaņu, tāpēc ir svarīgi pirms katras intervijas pāris teikumos pārrunāt to, kas tiek sagaidīts no intervijas un radīt nepiespiestu gaisotni, galvenokārt, uzsverot to, ka šādā intervijā netiek gaidītas kādas pareizas vai nepareizas atbildes un zināšanu pierādīšana, bet gan savas personīgās pieredzes un uzskatu izklāsts. Ja tiek ievēroti šādi principi interviju plānu veidošanā, interviju plānošanā un vadīšanā, tad ir iespējams nedaudz mazināt interviju iespēju kļūt par „akadēmiski teorētisku sarunu (par spīti daudzu cilvēku nespējai tā izteikties)”, „vēlamās vai pareizās situācijas aprakstu”, vai citādā veidā tendenciozu sarunu un attiecīgi – par empīrisku pamatu šim darbam. Tomēr jebkurā gadījumā jāatceras, ka visa veida kvalitatīvā informācija ir jāuztver un jāanalizē kritiski, un cilvēku vēlme vai tieksme runāt kādā noteiktā veidā vai stilā arī var būt svarīgs analīzes elements.

Kritiskā vērtējuma attīstīšanai būtiska ir arī interviju materiāla papildināšana ar pašu respondentu un viņiem apkārt esošā novērošanu ikdienas dzīves apstākļos, šī pētījuma gadījumā – bērnu basketbola spēļu laikā. Šiem novērojumiem netika izveidoti strukturēti plāni, gan attiecībā uz darbību, gan novērojuma objektiem. Novērojumi visbiežāk nebija ilgi un nepārtraukti, jo dažādas piezīmes par sporta zālē un tribīnē notiekošo parasti atzīmēju starplaikos tam, kad intervēju vecākus vai treneru. Novērojumu laikā galvenokārt pievērsu uzmanību trīs galveno sporta klubu aģentu darbībai – salīdzināju treneru spēļu vadīšanas stilus, piefiksēju komentārus spēļu laikā un minūtes pārtraukumos, dažādo emociju izpausmes uz laukuma un tribīnēs, bērnu reakciju attiecībā uz spēles apstākļiem un trenera rīcību, kā arī vecāku darbību spēļu laikā – savstarpējās sarunas, reakciju uz notiekošo laukumā utt. Novērojumu laikā iespēju robežās veicu konspektīvus pierakstus par notiekošo, kurus pēc sporta zāles pamešanas papildināju.

Respondenti intervijām šajā pētījumā ir atrasti atšķirīgā veidā. Lielākā daļa interviju gan ar treneriem, gan vecākiem ir notikušas pašās sporta zālēs vai to iekšienē esošās klusākās

telpās Hansabankas Jaunatnes Basketbola līgas (HJBL) spēļu laikā. Divi Rīgas basketbola treneri ir intervēti pēc iepriekšējās vienošanās pēc viņu vadītajiem treniņiem, savukārt intervijas ar Rīgas basketbola treneriem veicu, izmantojot savu personīgo kontaktinformāciju, telefoniski vienojoties par intervijas laiku. Pārējo respondentu meklēšanā no sākuma iepazīnos ar internetā pieejamo informāciju par HJBL spēļu kalendāru. Šī pētījuma interviju veikšanai izvēlējās laiku, kad notika pārspēles par tikšanu finālsacensībās un kad norisinājās pašas finālsacensības, kurās sezonas noslēgumā katrā vecuma grupā piedalās astoņas labākās komandas pēc regulārā čempionāta rezultātiem. Informācija par šo spēļu norisi un iesaistītajām komandām iespējams iegūt HJBL mājas lapā (Dokumenti). Šāda izvēle nodrošināja to, ka pētījumā varēju intervēt ne tikai Rīgas, bet arī citu Latvijas pilsētu trenerus un vecākus, kas rada iespēju reģionālo atšķirību salīdzināšanai un līdzīgo tendenču atklāšanai.

Pētījumā kopumā ir veiktas 16 daļēji strukturētas intervijas. No tām deviņas ir veiktas ar bērnu un jaunatnes sporta skolu un klubu treneriem un septiņas ar vecākiem, kuru bērni trenējas basketbolā. Pētījuma empīriskā informācija – intervijas ar treneriem, vecākiem un veiktie novērojumi – galvenokārt ir iegūta trīs notikumos:

- ✓ 2007. gada 15. aprīlī Rīgā, „Rīdzenes” sporta zālē un Juglā notiekošajās pārspēlēs par iekļūšanu finālsacensībās, kurās visas dienas garumā desmit spēlēs piedalījās komandas no Bauskas, Limbažiem, Liepājas, Gulbenes, Rēzeknes un Jēkabpils;

- ✓ No 2007. gada 20. līdz 22. aprīlim Rīgā, „Daugavas” sporta namā notiekošajā finālturnīrā 1994. gadā dzimušajiem jauniešiem, kur piedalījās astoņas komandas no četrām Rīgas sporta skolām, Liepājas, Jelgavas un Jūrmalas;

- ✓ No 2007. gada 20. līdz 22. aprīlim Rīgā, „Rīdzenes” sporta zālē notiekošajā finālturnīrā 1993. gadā dzimušajām meitenēm, kur piedalījās astoņas komandas no četrām Rīgas sporta skolām, Liepājas, Ventspils, Valmieras un Tukuma.

Par konkrētām intervijām vienojos ar treneriem un vecākiem turpat sporta zālēs. Trenerus intervēju pēc viņu vadīto spēļu beigām, bet vecākus intervēju pirms vai pēc spēlēm, uz kurām viņi bija ieradušies atbalstīt savus bērnus. Tāpat kā attiecībā ar konkrētu jautājumu saistībā ar specializāciju uzdošanu tikai pašās interviju beigās, stādoties priekšā un stāstot par iemesliem un mērķiem intervijas veikšanai, treneriem un vecākiem stāstīju, ka esmu socioloģijas students, kas raksta savu diplomdarbu par bērnu un jaunatnes sportu un dažādiem ar to saistītiem jautājumiem. Respondentu izvēlē attiecībā uz vecākiem bija pilnīgi nejauša, vienīgais – atsevišķos gadījumos pirms tam novērtējot, kuru komandu vecāks atbalsta.

Attiecībā uz treneriem centos iegūt iespējami daudz intervijas ar reģionālo sporta skolu pārstāvjiem. Faktors, ka vairāki treneri ir intervēti viena finālturnīra ietvaros, nevarētu būt ierobežojošs, jo visi treneri strādā vienlaikus ar vairākām dažāda vecuma grupām un daļa

savā trenera darbā ir trenējuši jauniešus pat visas sporta skolas apmeklēšanas laikā – no bērna iestāšanās brīža līdz astoņpadsmit vai deviņpadsmit gadu vecumam. Tomēr pētījuma kontekstā jāņem vērā, ka finālturnīros parasti piedalās bērnu un jauniešu komandas no lielākām, labāk attīstītām un, galvenokārt, Rīgas sporta skolām vai klubiem.

Tā kā pētījumā ne intervijās ar treneriem, ne ar vecākiem, nejautāju viņu vārdus vai kādu citu personīgu informāciju, respondentu aprakstos visi vārdi ir izdomāti.

3. tabula. Treneru apraksts

Nr. p.k.	Treneris	Pilsēta	Sporta skola (iepriekšējā/-s sporta skola/-s)	Darba pieredze	Intervijas datums
1.	Ivars	Rīga	„Daugavas sporta nams” (Kuldīgas sporta skola, 2. BJSS, „Valtera Basketbola skola” (VBS))	54 gadi	10.04.2007.
2.	Agris	Rīga	Bērnu un jaunatnes sporta klubs „Rīdzene”/”Daugavas sporta nams” (VBS, „Krištopāna basketbola skola” (KBK), „Rīga/Pols”)	25 gadi	12.04.2007.
3.	Vairis	Liepāja	„Liepājas Basketbola skola”	13 gadi	15.04.2007.
4.	Gints	Rēzekne	Rēzeknes bērnu basketbola klubs „Ezerzeme” (Saldus sporta skola, Daugavpils Sporta skola, Alūksnes sporta skola)	12 gadi	15.04.2007.
5.	Ēriks	Liepāja	Jaunatnes Basketbola klubs „Liepājas Vanagi” (Liepājas sporta skola)	32 gadi	20.04.2007.
6.	Kaspars	Jelgava	Basketbola klubs „Zemgale”	14 gadi	21.04.2007.
7.	Viktors	Jūrmala	Bērnu un jaunatnes sports skola „Jūrmala”	3 gadi	21.04.2007.
8.	Mārtiņš	Rīga	Bērnu un jaunatnes sporta klubs „Rīdzene” (VBS, KBK)	17 gadi	22.04.2007.
9.	Einārs	Ventspils	Sporta skola Ventspils „Spars”	6 gadi	22.04.2007.

4. tabula. Vecāku apraksts

Nr. p.k.	Vecāki	Bērnu skaits	Bērna/-u sporta skola	Intervijas datums
1.	Daiga	1 dēls	Jaunatnes Basketbola klubs „Liepājas Vanagi”	15.04.2007.
2.	Sandra	1 dēls	„Daugavas sporta nams”	20.04.2007.
3.	Ģirts	2 dēli	A. Kraukļa „VEF” Basketbola skola (abiem)	21.04.2007.
4.	Pēteris	dēls un meita	Basketbola akadēmija „Rīga” (meita pastāvīgi netrenējas)	21.04.2007.
5.	Lauma	3 dēli	Liepājas Basketbola skola (diviem), JBK „Liepājas Vanagi”	21.04.2007.
6.	Arvīds	2 dēli	A. Kraukļa „VEF” Basketbola skola; vecākais – senāk nedaudz trenējies vieglatlētikā	22.04.2007.
7.	Visvaldis	2 meitas	Bērnu un jaunatnes sporta klubs „Rīdzene” (abām)	22.04.2007.

Interviju analīzē treneru un vecāku interviju materiāli ir skatīti gan ciešā saistībā – izvirzot kopējas tēmas, kas parādās abu grupu atbildēs –, gan atsevišķi viens no otra – uzsverot katras grupas perspektīvu atšķirības, piemēram, treneru darba vērtējumu no vecāku puses. Visu transkripciju analīzē pamatā ir izmantota trīs pakāpju kodēšana. Sākotnēji pēc transkripciju pabeigšanas tās ir pārlasītas bez jebkādu komentāru atzīmēšanas. Pēc tam, otro reizi lasot materiālu, ar atklātās kodēšanas paņēmieni katrā intervijā iezīmēju un pēc tam izrakstīju atsevišķā sarakstā dažādas tēmas, kuras bērnu un jauniešu treneri piemin, izskaidro un vērtē. Ir tēmas, kas attiecas tikai uz kādu konkrēti uzdoto jautājumu, kā arī tēmas, kuras respondenti piemin atkārtoti un saistībā ar vairākiem jautājumiem. Pēc tam veicu aksiālo kodēšanu, kuras gaitā sākotnēji izrakstītās tēmas apvienoju lielākās tēmu grupās, vienlaikus meklējot saistību starp vairāku respondentu intervijām un atzīmējot specifiskākas tēmas, kuras parādās tikai atsevišķās intervijās. Tomēr nedrīkst neievērot un nenovērtēt tēmas, kas neparādās vairumā interviju, jo respondentu pieredzes un informētības atšķirības nosaka arī viņu kompetenci runāt par plašāku jautājumu loku. Papildus tam, atzīmēju tēmas, kas treneru un vecāku intervijās parādās atšķirīgi. Veicot interviju galējo analīzi, veicu selektīvo kodēšanu, kuras gaitā no esošajām tēmu grupām izvēlējos un plašāk iztīrāju svarīgākās, veidojot galīgo analīzes struktūru un veicu kopsavilkumu par visu intervijās iegūto informāciju (Neuman, 1991: 412-419). Novērojumos iegūto informāciju un iespaidus analizēju saistībā ar intervijās iegūto informāciju, norādot uz līdzībām un atšķirībām treneru un vecāku verbāli aprakstītajā un reālītātē notiekošajā.

Interviju garums ar treneriem iepriekšējos kursa darbos bija vidēji apmēram 40 minūtes līdz 1 stunda. Šajā pētījumā intervijas ar treneriem un bērnu vecākiem ir 20 minūtes līdz 1 stundu garas. Visas intervijas, ar respondentu piekrišanu, ir ierakstītas audio formātā un pēc tam pilnā apjomā transkribētas. Interviju transkripciju kopējais garums iepriekšējos kursa darbos ir 46 lapas, bet šajā darbā ar treneriem un vecākiem – 74 lapas. Šī pētījuma gaitā ir izmantoti 42 literatūras avoti.

3. EMPĪRISKO MATERIĀLU DATU ANALĪZE

3.1. Bērnu un jaunatnes basketbola attīstība Latvijā līdz mūsdienām

Latvija bija viena no pirmajām valstīm Eiropā, kur sāka spēlēt basketbolu. Par tā pirmsākumiem šeit uzskatāms 1920.gads. Turklāt, Latvija ir viena no astoņām valstīm, kas ir piedalījusies Starptautiskās Amatieru Basketbola federācijas – FIBA dibināšanā 1932. gadā. Latvija kļuva par pirmajiem Eiropas čempioniem 1935. gadā. Tajā laikā jaunos basketbolistus trenēja atsevišķi basketbola entuziasti vai tādi, kas pamata prasmes apguva skolās. Pēc 2. Pasaules kara Latvijā pamazām sāka veidoties arī sporta skolas. 20. gs. 50. gadu beigās basketbolā jaunieši Rīgā varēja trenēties sešās sporta biedrību sporta skolās un divās tautas izglītības nodaļu sporta skolās, kā arī ar jauniešiem strādāja Ventspilī, Liepājā un Cēsīs. Līdz 1956. gadam jaunatnes basketbola sacensības tika rīkotas A un B vecuma grupās 17 – 18 un 15 – 16 gadīgiem jauniešiem, bet pēc tam tika ieviesta arī C vecuma grupa 13 – 14 gadus vecajiem (Keisels, 1998: 47). Savukārt no 1965. gada sāka rīkot organizētas sacensības arī 11 – 12 gadus veciem zēniem un meitenēm. Tiesa, mazākajās vecuma grupās tika modificēti spēles noteikumi, spēles notika uz mazākiem laukumiem un zemāk uzstādītiem groziem (Keisels, 1998: 56).

Basketbolā, kas, tāpat kā citi sporta veidi, Padomju Savienībā kalpoja vadošās ideoloģijas apliecināšanai, tika prasīti rezultāti un sasniegumi. Papildus tam, Latvijā tika veikta sporta veidu specializācija – atsevišķās biedrībās, sporta kolektīvos un pat apdzīvotās vietās bija atļauts nodarboties tikai ar vienu sporta veidu – it kā darba uzlabošanas un kvalitatīvāku rezervju sagatavošanas vārdā. Specializācija Padomju Savienības laikā izpaudās arī tādā ziņā, ka kopš 1975. gada bērnu un jaunatnes sporta skolās ar katru apmācības gadu grupās vajadzēja samazināt audzēkņu skaitu, toties palielināt nodarbību stundu daudzumu. No 1974. gada notika vissavienības minibasketbola turnīri divās vecuma grupās – 9 – 10. g. un 11 – 12. g. (Keisels, 1998: 68-69). Šādas aktivitātes liecina par to, ka vecums, kurā bērnus sāka iesaistīt sportā 20. gs. laikā Latvijā aizvien samazinājās un pašreizējais „Daugavas sporta nama” treneris Ivars bija viens no pirmajiem, kas uzsāka bērnu uzņemšanu basketbolā jau no 1. klases vecuma:

„PSRS laikos pirmajām klasēm bija obligāta peldēšana un peldētāji vienmēr paņēma tos labākos. Peldētapmācība bija obligāta un līdz ar to viņi izlasīja labākos. Es domāju – kāpēc viņi var un es arī sāku no 1. klases. Basketbolā ir daudz ko darīt – arī 1. klases bērniem, jo tehnika ir grūta, daudz ir jāpilnveido, visādi paņēmieni, ātrāks paliek un viss jāizpilda precīzāk. Tā kā – no pirmās

klases pilnīgi droši var sākt trenēt. [...] tad principā visi sāka ar 3. vai 4. klasi.

Es vienīgais biju tas novators, kas sāka no pirmās klases mācīt, agrāk spēlēt.”

1992. gadā tika dibināta Latvijas Bērnu un Jaunatnes Basketbola līga, kurā tika veikts sīkāks vecuma grupu dalījums septiņās grupās no 11 līdz 18 gadu vecumam (D-2, D-1, C-2, C-1, B-2, B-1, A). No 1997./1998. gada sezonas līgā visās vecuma grupās sāk spēlēt arī meitenes. 2004./2005. gada sezonā tiek izveidota D-3 vecuma grupa 10 gadus vecajiem zēniem un meitenēm, kas rada nepieciešamību uzsākt bērnu sagatavošanu basketbolā vēl ātrāk.

3.2. Dažādu Latvijas basketbola sporta skolu/klubu atšķirības

Savā pirmajā kursa darbā un šajā darbā kopā esmu veicis intervijas ar basketbola treneriem no astoņām dažādām Latvijas pilsētām, kas rada iespējas salīdzināt situāciju jaunatnes basketbolā dažādos reģionos.

Viena no galvenajām atšķirībām ir tajā, ka citās Latvijas pilsētās un apdzīvotās vietās ārpus Rīgas un Liepājas ir tikai viena sporta skola, kurā bērni var iet trenēties basketbolā. Tādējādi var rasties situācijas, ka vecāki vēlas savu bērnu sūtīt trenēties basketbolā, taču viņiem ir ļoti sliktas personīgās attiecības ar treneri vai arī ir informācija, ka trenerim ir kādi trūkumi – pārāk bieži lieto alkoholu, ir skarbs mācīšanas stils, augstas prasības no bērniem u.tml. Šādu situāciju rašanos apraksta arī Lauma, runājot par savu vecāko dēlu treneri:

„Kāpēc viņš neko nemaina savā attieksmē pret cilvēkiem? Es arī trenēju bērnus, bet tas nenozīmē, ka es izrādīšu, ja man kāds nepatiks. Ja es sēžu zālē un dzirdu, kādiem rupjiem vārdiem viņš blāuj uz manu dēlu, tad es nedomāju, ka tas ir normāli.”

Turpretī Rīgā vecākiem ir iespējas izvēlēties sporta skolu vai klubu, kurā sūtīt savu bērnu trenēties basketbolā vai jebkurā citā sporta veidā.

Sporta skolu atrašanās vieta mēdz noteikt arī bērnu uzņemšanas vecumu un apstākļus. Reģionu un mazākajās sporta skolās treneriem ir jāreķinās ne tikai ar savām vēlmēm, bet arī iespējām attiecībā uz bērnu uzņemšanu. Ierastas situācijas Rēzeknē, Daugavpilī, Jūrmalā, Kuldīgā un citās reģionālajās pilsētās ir tādas, ka, īpaši jaunākajās vecuma grupās – D-3, D-2 un D-1, netiek uzņemti trenēties bērni katrā vecuma grupā un nav izveidotas komandas, kas piedalītos Jaunatnes basketbola līgā. Tomēr piecās lielākajās vecuma grupās vairumam sporta skolām ir izveidotas visas vecumu grupas. To galvenokārt ietekmē nepietiekamais treneru skaits sporta skolās, jo, piemēram, 2 treneri vienā sporta skolā var trenēt 5 vecuma grupas (A, B-1, B-2, C-1, C-2), bet, lai trenētu visas 8 vecuma grupas un sagatavotu jaunākos pirms D-3 sacensību uzsākšanas, sporta skolā ir vajadzīgi vismaz 3 vai 4 treneri.

„Tagad mums vispār ir tāds tukšums, nav 1994., 95., 96., 97., 98. jo nav jau treneru. Ir tāds tukšums. Šajā brīdī ir tāda situācija, ka man ir trīs grupas un kolēģim viena. Jaunākie nav. Kaut gan vajadzētu uzņemt. [...] Nav treneru, trūkst. Neviena jau tādu riebīgu darbu negrib strādāt.” (Gints)

Šāds Rēzeknes situācijas piemērs raksturo bērnu basketbola treneru trūkumu un nevēlēšanos nākt strādāt jaunatnes sporta skolās, kas ir atsevišķa būtiska problēma Latvijas jaunatnes basketbolā, kura vēl joprojām nav atrisināta (Felcis, 2004). Savukārt tāda iezīme, kā nespēja nokomplektēt visas vecuma grupas, ir raksturīga arī tām sporta skolām, kas nav tik labi finansiāli nodrošinātas Rīgā, taču treniņiem basketbolā tur ir iespējas izvēlēties citas sporta skolas. Turpretī mazākās pilsētās līdz ar šādu tendenci ir ierobežotas jauniešu iespējas vispār mērķtiecīgi nodarboties ar basketbolu. Ļoti iespējams, ka šādas iezīmes – ierobežota sporta veidu izvēle, iespējamās konfliktsituācijas ar treneriem, nepietiekams sporta speciālistu skaits, finansiāla rakstura u.c. problēmas attiecas arī uz citu sporta veidu attīstību ārpus Rīgas.

Vērtējot situāciju jaunatnes basketbolā kopumā, ir skaidra tendence, ka ar agrāku bērnu uzņemšanu un basketbola treniņu uzsākšanu nodarbojas sporta skolas, kas ir labāk nodrošinātas kā finansiāli, tā arī ar cilvēku resursiem un materiāli tehnisko aprīkojumu. Latvijas gadījumā tās būtu ārpus Rīgas – Ventspils „Spars” un Valmieras/Rūjienas sporta skola, savukārt Rīgā – Basketbola akadēmija „Rīga”, Bērnu jaunatnes sporta klubs „Rīdzene”, „Ķeizarmežs”, A. Kraukļa VEF Basketbola skola un vēl dažas citas Rīgas sporta skolas. Šādās skolās visbiežāk jaunākajās vecuma grupās un, iespējams, arī vecākajās grupās ir divas komandas – viena, kurā spēlē labākie un otra, kurā spēlē pārējie. Papildus tam, šādās skolās ir prakse jaunākajā vecuma grupā D-3, kur spēlē līdz 10 gadus veci bērni, izveidot komandas, kuras sastāv no 9 un 8 gadus veciem zēniem, bet attiecībā uz meitenēm šādā prakse nav tik izteikta. Vairāk labi nodrošināto sporta skolu ir koncentrētas Rīgā, taču arī reģionālās sporta skolas cenšas tām līdzināties un neatpalikt sacensību rezultātos, uzņemot bērnus basketbolā iespējami agri.

3.3. Treniņu uzsākšanas vecums un apstākļi jaunatnes sporta skolās/klubos

Latvijas bērnu un jaunatnes sporta skolas visbiežāk izvēlas uzņemt bērnus basketbola treniņos līdz ar skolas sākumu, 1. vai 2. klasē, kad bērni ir 7 līdz 8 gadus veci, taču ir bērni, kas uzsāk trenēšanos basketbolā jau bērnudārza laikā – 5 un 6 gadu vecumā. Treneri paši šo procesu raksturo kā kodola izveidošanu bērnu 7, 8 un 9 gadu vecumā, ar kuru laika gaitā visbiežāk nenotiek īpaši lielas izmaiņas. Ja Padomju Savienības pastāvēšanas laikā tā bija

tikai atsevišķu treneru iniciatīva uzsākt agrāku uzņemšanu, tad šobrīd skolas uzsākšana vienlaikus ar sporta skolas uzsākšanu tiek uzskatīta par vispārpieņemtu praksi:

„Parasti ap tiem 7 gadiem uzņem, tas ir visās sporta skolās – sākot ar Jūrmalu un beidzot ar Lietuvu, Igauniju, citām sporta skolām. „Rīga/Pols” arī uzņem no 7 gadiem.” (Viktors)

Tomēr atsevišķos gadījumos pastāv arī atšķirīgas tendences, kad treneri izvēlas nesākt tik agru uzņemšanu. Kā jau minēts iepriekš, daļa treneru to pamato ar nepietiekamiem resursiem, savukārt izņēmuma gadījumos nedaudz vēlāka uzņemšana attiecas uz treneru izvēli izvairīties no bērnu specializēšanas sportā.

Treniņu uzņemšanas vecuma izvēles turpmāk aplūkošu no treneru perspektīvas, aplūkojot viņu pamatojumus agras uzņemšanas nepieciešamībai un skatījumu uz to, kādi būtu vēlāmie apstākļi, un salīdzināšu tos ar sportojošo bērnu vecāku priekšstatiem par basketbola treniņu uzsākšanas laiku un principiem.

Viens no veidiem, kā bērnu un jaunatnes basketbola treneri argumentē nepieciešamību uzņemt bērnus jau agrā vecumā, ir Jaunatnes basketbolā izveidotā sistēma. Līdz ar to treneri vadās pēc principa, ka bērniem 10 gadu vecumā jau ir jāsāk spēlēt jaunākajā, D-3 vecuma grupā, tādēļ ir nepieciešams uzņemt bērnus vismaz vienu vai vairākus gadus pirms tam, lai sagatavotu konkurētspējīgu komandu 9 un 10 gadu vecumā.

Jaunatnes basketbola līgā arī pastāv princips, ka katru gadu notiek sacensība starp sporta skolām piecās lielākajās vecuma grupās. Tas treneriem rada mērķi laicīgi sagatavot jaunos spēlētājus, lai varētu izveidot tā saucamo sporta skolas piramīdu un cīnīties par iekļūšanu vai par noturēšanos pirmajā divīzijā, kur spēlē 12 Latvijas labākās sporta skolas. Visbiežāk katrai skolai vai vecuma grupa uzstādītie mērķi var būt par iemeslu tam, ka jaunatnes sportā palielinās uzsvars uz rezultātu, nevis uz pašu darba procesu, ko plašāk aplūkošu vienā no nākamajām analīzes nodaļām.

Otrs un visbiežāk minētais treneru pamatojums agras uzņemšanas nepieciešamībai ir konkurence sporta veidu starpā. Viņuprāt, katru gadu ir nepieciešams doties uz skolām un aģitēt bērnus, kas vēlas trenēties basketbolā, jo citādāk potenciālos sportot gribētājus piesaista citi sporta veidi. Kā konkurējošie sporta veidi visbiežāk ir minēti tie sporta veidi, kas ir nākošie popularitātes ziņā pēc basketbola: vieglatlētika, futbols, volejbols, hokejs, florbols un citi. Interesanti ir tas, ka manā iepriekšējā kursa darbā JFC „Skonto” futbola treneri jauno futbolistu agru uzņemšanu treniņos un specializācijas negatīvo ietekmi arī pamatoja ar konkurenci un, pirmkārt, no basketbola puses:

„Nē, es domāju, ka tas ir sliktāk. Mūs piespiež konkurence no basketbola, hokeja puses, jo futbols ir tā, trešajā vietā. Pirmkārt, konkurence no šo sporta veidu puses. Tikai tādēļ. Tas nav labāk, tas ir pretēji – sliktāk.” (Jurijs Nagaicevs)

Tādēļ var secināt, ka ne tikai jaunatnes basketbolā, bet arī visā bērnu un jaunatnes sportā Latvijā sporta veidi izjūt savstarpēju konkurenci saistībā ar bērnu piesaistīšanu sportam, un tas var noteikt vispārējo organizētā sportā iesaistīšanās vecumu Latvijā. Pašreiz konkurenci vēl vairāk pastiprina zemie dzimstības rādītāji Latvijā, kas savu zemāko atzīmi sasniedza tieši 20. gs. 90. gadu beigās, kad dzimušajiem bērniem tagad ir 7 līdz 9 gadi – vēlamais vecums iesaistīšanai sportā.

Konkurence sporta veidu starpā izpaužas ne tikai vecuma posmā, kad bērni tiek uzņemti sporta skolās, bet arī visu viņu trenēšanās laiku. Treneri atzīst, ka pastāv tāda situācija, ka katrs treneris mēģina noturēt jauniešus, kurus viņš ir uzņēmis un uzsācis trenēt savā sporta veidā:

„Katrs treneris cenšas to bērnu noturēt pie sevis, vienmēr jau neizdodas – kāds aiziet, kāds pienāk klāt... [..] Ja, piemēram, bērns pie manis atnāk un viņš labi startē, tad es kā treneris negribu, lai viņš no manis aiziet. Tādā ziņā – noteikti, ka konkurence ir.” (Viktors)

Lielākoties treneri apzinās šīs situācijas negatīvās puses, piemēram, iespējamās bērnu un jauniešu kvalitātes, kas viņiem varētu nodrošināt labākus sasniegumus citos sporta veidos salīdzinājumā ar basketbolu, taču sadarbība ar citiem sporta veidiem pastāv tikai izņēmuma gadījumos.

Intervējot vecākus bērniem, kas regulāri trenējas basketbolā, jāsecina, ka viņu viedokļi attiecībā uz sistemātisku treniņu uzsākšanu basketbolā gandrīz neatšķiras no noteicošās treneru pozīcijas. Iespējams, ka šādu iezīmi varētu noteikt tas, ka intervētie vecāki visbiežāk bija tiem bērniem, kas komandās rādīja labu sniegumu, vai pat bija to līderi. Tas varētu vēl vairāk pastiprināt vecāku vēlmi domāt un izteikties par bērnu iesaistīšanos no iespējamo „profesionālā sporta sasniegumu” perspektīvas. Ar šādu perspektīvu es apzīmēju vecāku tendenci vērtēt vecumu, kurā bērniem būtu jāiesaistās sportā, par atskaites punktu ņemot to, kas būtu jādara, lai varētu būt labs spēlētājs basketbola komandā un pat nacionālā līmenī:

„Ja viņš nesāks basketbolu vai futbolu 9 vai 10 gados, tad viņš ir zudis.”
(Arvīds)

„Domāju, ka jo ātrāk, jo labāk [..]es domāju, ka no 6 gadiem jau vajadzētu sākt, lai līdz 11 gadiem viņi jau ir pamats. Līdz 8 gadu vecumam jau jābūt kādiem pamatiem, driblēšanai un tad jau kaut ko var mācīt tālāk. Tikai tagad, 13 gados viņi sāk kaut ko veidot līdzīgu basketbolam, kaut kādas kombinācijas.” (Ģirts)

„[...] ja tagad [12-13 gadu vecumā] sāktu, tad par vēlu būtu. Es tā domāju, vismaz basketbolā.” (Pēteris)

Kopumā vecāki vēlas, lai viņu bērni uzsāktu organizētas sporta aktivitātes salīdzinoši agrā vecumā un uzsver sporta pozitīvo nozīmi brīvā laika aizpildīšanā un bērnu novēršanā no nevēlamām aktivitātēm un ietekmēm, kā, piemēram, alkohola, narkotiku lietošanas, klaiņošanas:

Mēs tomēr viņu virzām tā, ka sports nav galvenais dzīvē, ka svarīgākā ir izglītība. Un tāpēc, lai nestaiģātu pa ielām un nesēdētu internetā, tad vienkārši aizgāja uz to basketbolu. (Daiga)

Es domāju, ka bērniem ir jāsāk trenēties no agrā vecuma, lai viņi būtu fiziski veselīgi un nelieto ne alkoholu, ne narkotikas, tas ir pats galvenais. [...] Galvenais ir, lai viņi būtu veseli, it sevišķi mūsu laikmetā, kad redzam, kas notiek ielās – bērni klaiņo un lieto narkotikas. Viņš ir aizņemts – no A līdz Z un galvenais, ka viņam patīk. (Ģirts)

Šī Latvijas vecāku nostāja cieši saistās ar ASV sporta sociologa Džeja Koukleja rakstīto par vecākiem, no kuriem daudzi pasauli ārpus savām mājām redz kā bīstamu vietu viņu bērniem. Viņi atzīst organizēto sportu kā drošu alternatīvu dažādām neformālām aktivitātēm, kas norisinās ārpus mājas. Turklāt šī ticība ir tik stipra, ka tā bieži pastāv par spīti informācijai par piespiedu trenēšanas metodēm, dažu treneru agresīvo rīcību un, laiku pa laikam, augsto traumatismu organizētā jauniešu sportā (Coakley, 2004: 130). Kā var redzēt citātos, Latvijas vecāki arī izmanto tieši šo pašu argumentāciju: „ka tikai nav uz ielas”. Kā raksta Dž. Kouklejs, nav šaubu, ka sports ir salīdzinoši labāks laika pavadīšanas veids, bet, iespējams, ka Latvijas jauno sportistu vecāki pietiekoši nerēķinās ar negatīvajām sekām, kas var būt agrīnai un intensīvai sporta līdzdalībai.

Vēl viens iespējama iemesls vēlmei jau no skolas sākuma iesaistīt bērnus organizētās ārpusskolas sporta aktivitātēs ir vecāku aizņemtība. Tāpat kā Latvijas publiskajā telpā notiek debātes par to, ka vecāki arvien mazāk rūpējas par savu bērnu audzināšanas jautājumiem un vēlas, lai šo lomu uzņemtos vispārīgā skolas, varētu izvirzīt pieņēmumu, ka sporta skolas vecāku skatījumā varētu būt vietas, kas papildus fiziskajai sagatavošanai var uzņemt daļu no viņu rūpēm bērnu audzināšanas procesā. Dažās intervijās parādās šāda veida norādes, kā, piemēram, Liepājas gadījumā:

Vecākiem jau nav laika – arī vasarā – iet uz to jūrmalu vai vēl kaut ko. Es cenšos darīt to, lai viņi varētu izbaudīt to, kas viņiem pienākas. [...] Vecāki visi strādā, viņi grib tikt vaļā no tiem bērniem – tas īstenībā nav godīgi. Cik es varu, tik es cenšos. (Lauma)

Pēdējā iezīme, kuru apskatīšu šajā nodaļā, attiecas uz to, kā bērnu basketbola treneri, runājot par bērnu agrīnu iesaistīšanu sportā, mēdz mainīt savu perspektīvu no realitātes uz vēlamības formu. Citiem vārdiem sakot – daļa treneru sāk skaidrot, kā būtu pareizi jāstrādā ar bērniem agrīnā vecumā, atsaukties uz agrīnās specializācijas tendencēm un galu galā – attaisnot sevi par to, kāpēc viņi tā nevar strādāt. Piemēram, Jelgavas treneris, atbildot uz jautājumu par to, kurā vecumā būtu vēlams sākt trenēt bērnus basketbolā, no sākuma nosauc vecumu, kurā viņš vēlētos uzsākt trenēt jauniešus (treneru trūkums to liedz darīt tik ātri), taču uzreiz pēc tam sāk skaidrot vēlamo iesaistīšanas scenāriju:

„Vislabākais varētu būt no kādiem 7 gadiem. Pareizi it kā būtu, ka viņš no kādiem 12, 14 gadiem, bet dzīve spiež, un Jaunatnes basketbola līgas nolikums spiež, ka ir jāsāk agrā specializācija. Ideālais variants būtu, ka viņš līdz 12 gadiem iet vieglatlētikā, vispārējā fiziskajā, un tad ir specializācija, tad viņš sāk ar bumbu. Mēs jau tagad sākam no mazotnes, viņam līdzī velkam fizisko kondīciju un dodam klāt tehniku. Bišķi par ātru tas ir.” (Kaspars)

Līdzīgā veidā skaidrojumu par vēlamo bērnu iesaistīšanu izvērsī Liepājas Basketbola skolas treneris Vairis, atbildē par iemesliem bērnu uzņemšanai no pirmās klases izvirzot apšaubāmu pieņēmumu, ka problēmas ar vispusīgas fiziskās sagatavotības iegūšanu saistās ne tikai ar vieglatlētikas panīkumu pilsētā, bet arī ar bērnu lielāku interesi par basketbolu, nevis vieglatlētiku:

„[...] it kā tur tā agrā specializācija sanāk, jo, pieņemsim – labi, viņi ietu vieglatlētikā – tad viņam būtu skriešana, lekšana, tāda vispusīga attīstība, bet, tā kā tā vieglatlētika ir praktiski iznīkusī Liepājā plus vēl viņa ir ļoti neinteresanta – ja tev ir jāskrien 10 reizes viens gabals turp un atpakaļ, mūsdienu bērniem tas tā vairs neinteresē. Līdz ar to viņu vāc...”

Vērtējot kopējo treneru nostāju attiecībā uz vēlamo darbu ar agrā vecumā iesaistītiem bērniem, lielākoties tā ir vienota tādā ziņā, ka tiek uzsvērta nepieciešamība pēc sākotnēji iegūtas vispusīgas fiziskās bāzes. To varētu iegūt ar nodarbībām peldēšanā, vieglatlētikā, vienkāršu skriešanas tehnikas apmācību, rotaļām un spēlēm treniņu laikā, kā arī vadot cita veida pamācošas nodarbības, neliekot uzsvāru uz rezultātu, taču tikai daļa no intervētajiem treneriem apgalvo, ka nodarbojas ar šāda veida vispusīgāku apmācību.

3.4. Treneru darbs un attiecības ar jauniešiem un vecākiem

3.4.1. Darbs treniņos

Aprakstot darbu treniņos ar mazākajiem bērniem, daļa treneru stāstīja par jau pieminētajām vispusīgākas attīstības trenēšanas metodēm un uzsvēra, ka tas ir nosacīti, ka

bērni tiek uzņemti basketbolā, jo ar viņiem tiek strādāts vispusīgāk un nav spiediena uz basketbola prasmju attīstīšanu (it īpaši Bērnu un jaunatnes sporta kluba „Rīdzene” un Ventspils „Spars” basketbola nodaļās). Taču bija arī tādi vecākās paaudzes treneri, kas uzreiz neizdalīja atšķirības starp to, kā strādāt ar jaunākajiem un kā- ar lielākiem bērniem, bet atzīmēja grūtības, kas saistās ar pamata elementu apmācību mazākajiem bērniem un runāja tikai par dažādu basketbola elementu apgūšanu:

„Pirmais ir dribls. [..] Pirmie gadi visi aiziet tikai uz tehniku, soļiem, pilnveidošanu, dažādiem paņēmieniem.” (Ivars)

„Mazajiem bērniem ir jāstrādā uz tehniku un lielajiem uz tehniku un taktiku. Mazajiem ir jāmācās driblēt, domāt un lielajiem ir vairāk ne tikai tehnika, bet arī taktika – orientēšanās laukumā un spēlē.” (Ēriks)

Jāatzīmē arī tas, ka mammas, kuru bērni trenējas pie šiem treneriem, arī pieminēja tieši viņu kvalifikāciju un darba kvalitātes kā nelielu trūkumu. Kamēr Lauma vēlētos, lai dēla treniņos ienāktu kādas jaunas metodes, darba principi, Sandra pauž savu neapmierinātību ar notiekošo viņas dēla treniņu grupā:

„Gribētos nedaudz stingrāku. Tas process, ka viņi sākotnēji ļoti labi spēlēja un bija čempioni, tagad tas viss ir uz “veciem lauriem”. Nekāda liela attīstība šobrīd nav un tas nedaudz nepatīk.” (Ivars)

Atsevišķs gadījums ir jau agrāk pieminētais konflikts starp Laumu un viņas vecāko dēlu treneri. Tādējādi sanāk, ka viņai ir fundamentālas pretenzijas pret vienas Liepājas sporta skolas treneri, taču viņa arī nav pilnībā apmierināta ar otras sporta skolas treneri, kas trenē viņas trešo dēlu. Turpretī citi intervētie vecāki par savu bērnu treneriem kopumā izteicās pozitīvi un neizvirzīja pretenzijas. Iespējams, ka, ja būtu sanācis runāt ar lielāku vecāku skaitu, kas nāk no ārpus Rīgas esošām pilsētām un tādu bērnu vecākiem, kuri komandā neieņem dominējošo lomu, tad arī nostāja attiecībā pret treneriem varētu būt kritiskāka.

Bērnu un jauniešu treneri un īpaši bērnu vecāki parasti intervijās nespēja plaši raksturot to, kādas savstarpējās attiecības valda bērnu un jauniešu treniņu grupās, visbiežāk, pat pēc atkārtotiem un precizējošiem jautājumiem, sniedzot īsas un vispārīgas atbildes. Kopumā treneri uzskatīja, ka viņu grupas sadzīvo ļoti normāli un draudzīgi, tajā pat laikā nedaudz konkurējot savā starpā par vietu sastāvā un lielāku spēļu laiku. Treneri arī piemin, ka viņi regulāri pārrunā ar jauniešiem vispārīgus jautājumus. Taču tikai viens no treneriem, runājot par bērnu savstarpējām un trenera – bērnu attiecībām, piemin individuālu pārrunu un darba veikšanu ar bērniem un nepieciešamību to darīt biežāk, lai uzlabotu atmosfēru treniņu grupas iekšienē.

Treniņu laikā atmosfēru grupās ir iespējams uzlabot, radot jautru, patīkamu un izbaudāmu noskaņu. Latvijas jaunatnes treneru priekšstati un vērtējumi par „jautro” attiecībā uz treniņu ikdienu kopumā norāda uz tām pašām pretrunām, kas ir aprakstītas Enrikes Bengoečea pētījumā – acīmredzamo konfliktu starp prasmju attīstīšanu un jautrību, un atšķirīgajām nozīmēm, kas tiek piemērotas jautrībai (Bengoechea (et.al.), 2004: 201-202). Latvijas treneri galvenokārt piekrita, ka treniņiem būtu jābūt jautriem un pozitīviem, taču bija ļoti skeptiski attiecībā pret to, ka treniņi varētu būt vienlaikus jautri un izaugsmi veicinoši. Kā galveno pamatojumu šādai nostājai treneri uzsvēra nepieciešamību pēc disciplīnas pastāvēšanas treniņos, lai varētu notikt produktīva darbība, jo pretējā gadījumā bērnu un jauniešu aktivitātes var kļūt nekontrolējamas. Treneri arī neslēpj, ka disciplīnas nodrošināšana laiku pa laikam tiek panākta arī izmantojot kādus skarbākus vārdus:

Ar kādu pozitīvu gaisotnīti. Ne jau vienmēr tas sanāk. Palamā bišķiņ un tā... Tur jau vajag visādi. (Gints)

Protams, ar viņiem ir nopietni jāparunā, nopietnai attieksmei jābūt, kādreiz jāpajoko, kādreiz ir kāds skarbāks vārds jāpasaka. (Kaspars)

Uz noguruma fona viņiem ir tā... slodzes arī brīžiem ir tādas palielas un brīžiem līdz tai jautrībai nekas neaiziet. (Vairis)

Savukārt treneri izvirza dažādus skaidrojumus attiecībā uz izpratni par jautro un to skaitā ir jocīgas spēļu epizodes, sadzīvīskie sīkumi ārzemju braucienos vai braucienos pa Latviju, anekdotes, joki un interesanti metieni treniņos, kā arī dažādas citas aktivitātes.

3.4.2. Spēļu situācijas un apstākļi

Iespējams, ka par atmosfēru bērnu un jauniešu komandu iekšienē un spēļu apstākļos pilnīgāk var spriest pēc novērojumiem spēļu situācijās, nevis no treneru un vecāku stāstītā intervijās.

Regulārā čempionāta laikā parasti spēļu norise notiek sestdienās un svētdienās, kad sacenšas divu sporta skolu piecas lielākās vecuma grupas, lai sezonas beigās noskaidrotu labākās komandas katrā vecuma grupā un kopējā sporta skolu ieskaitē. Pētījumā veiktajā novērojumā Juglā notika pēdējās pārspēles par iekļūšanu Jaunatnes basketbola līgas finālturnīrā. Savukārt pārējie novērojumi notika „Daugavas sporta namā” un „Rīdzenes” sporta zālē, kur trīs dienu garumā notika finālsacensības 1994. gadā dzimušajiem jauniešiem un 1993. gadā dzimušajām jauniešiem.

Atmosfēra šajos notikumos kopumā nedaudz atšķiras no regulārās sezonas spēlēm, jo komandām parasti ir uzstādīti aptuveni sezonas mērķi, kuru izpildījums var būt atkarīgs no

spēlēm noslēgumā. Pārspēlēs spēlēm lielākoties ir raksturīga salīdzinoši vēl saspringtāka gaisotne nekā finālturnīrā, jo katrai spēlei ir izšķirīga nozīme.

Interesanti ir vērot treneru darbību, jo vairākiem no viņiem ir iespējams salīdzināt intervijās pausto viedokli un vērtējumu ar to, kā viņi rīkojas spēles situācijās. Šādā ziņā ir izteikti gan pozitīvi, gan negatīvi piemēri. Labā ziņā izceļas Viktors, kurš ir tikai ar trīs gadu trenera stāžu, taču vada spēles ļoti mierīgi, pārdomāti un cenšas uzmundrināt savus spēlētājus arī pēc tam, kad viņi kļūdās vai dara kaut ko citādāk, nekā viņš ir norādījis. Par Viktora nopietno attieksmi pret treniņu metodēm liecina arī tāds būtisks sīkums kā tas, ka viņa komandas jaunieši ir vienīgie, kas iesildās ne tikai pirms spēles, bet arī „atsildās” (vēlreiz izstiepjās un nedaudz paskrien) pēc spēles, kas ir viens no veidiem kā var samazināt traumu risku. Arī intervijā Viktors spēj kritiski vērtēt dažādus aktuālus jautājumus saistībā ar bērnu iesaistīšanu sportā. Pretējs piemērs ir Vairis, kura intervijā paustie vērtējumi un raksturojumi rada izteikti atšķirīgu iespaidu, ja tos salīdzina ar novērojumā piefiksēto viņa darbību spēles gaitā. Piemēram, šāds situācijas apraksts:

„[...] Tas pats Jānis, kas tagad ārzemēs spēlē – viņš arī aizgāja. Viņš tur krita, nēmās. [...] Es atceros epizodi – aizbraucām uz Kuldīgu, viņš uznāca uz laukuma, divas reizes pazaudēja bumbu, nenosedza un tad es viņu sarāju un “čau”.”

Šis situācijas fragments jebkura izpratnē iegūst precīzākus apveidus, ja redz Vaira vadīto jauniešu spēli. Spēlē, kur piedalās 1993. gadā dzimušie Liepājas un Gulbenes zēni, viņš gandrīz visu spēli pavadīja kājās stāvot laukuma malā un pat iekāpjot iekšā laukumā, skaļi bļaujot un mēģinot izkomandēt jebkuru darbību aizsardzībā un uzbrukumā, komentējot tiesnešu nekompetenci virknē situāciju, kā arī pavadot jebkuru nesekmīgu Liepājas jauno sportistu darbību ar dažāda veida rupjiem lamu vārdiem. No šādas spēles situācijas var daudz labāk iedomāties, ko patiesībā varētu nozīmēt Jāņa „sarāšana” un tam sekojošā sporta skolas pamešana – ļoti iespējams, ka regulāru tāda veida spiedienu un attieksmi pret viņu, un, droši vien,- arī citiem trenējamās komandas spēlētājiem.

Zinot to, ka Vairis paralēli darbam ar jauniešiem, vada arī pieaugušo komandu, pieņemu, ka viens no iemesliem, kas varētu izraisīt viņa niknumu spēļu laikā, ir daudzās neprecīzās situācijas, kas ir tikai norma jauniešu spēlēs, taču tādu ir daudz mazāk pieaugušo spēlēs. Tādējādi izskatās, ka no jaunajiem sportistiem viņš pieprasa tādu pašu spēles kvalitāti, kādu parasti sagaida no pieaugušajiem. Tajā pat laikā otrā laukuma pusē esošais ap 25 gadus jaunais Gulbenes treneris vadīja spēli gandrīz tik pat nervozā un skaļā veidā. Tādēļ arī paši jaunieši spēles gaitā izskatījās sapīti un neveikli savās darbībās, kas, šķiet, lielā mērā var rasties no treneru radītās spriedzes spēlē.

Attiecībā uz jauniešu un treneru saikni spēļu laikā ir vērojama skaidra iezīme, ka jaunie zēni un meitenes bieži pēc nospēlētas spēles epizodes – gan veiksmīgas, gan neveiksmīgas – uzreiz pavērš skatienu uz treneri, gaidot viņa reakciju. Tādā veidā rodas sajūta, ka tieši trenera rīcība jauniešu spēļu laikā lielā mērā nosaka komandas noskaņojumu spēlē. Tādā ziņā pozitīvi izceļas Basketbola akadēmijas „Rīga” treneris, kurš gandrīz vai katrā spēlē spēj ļoti veiksmīgi strādāt un iedvesmot savu komandu. Spēļu gaitā viņš gandrīz nevienu brīdi nezaudē savaldību un individuāli pārmij dažus vārdus, uzmundrina, uzslavē vai paskaidro nepareizi izdarīto katram spēlētājam pēc nomaiņas un citās spēles situācijās. Turpretī citu komandu vadītāji nereti spēļu gaitā kļuva emocionālāki un veltīja kritiskus skaļus komentārus par neveiksmīgām spēļu epizodēm.

Lielākās treneru daļas enerģiskais un pat nedaudz agresīvais spēļu vadīšanas stils liecina gan par viņu personīgo psiholoģisko stabilitāti, gan rezultāta un uzvaru nozīmi viņu skatījumā. Pārspēļu laikā ievēroju arī tādu iezīmi, kas ir visu laiku bijusi raksturīga Latvijas jaunatnes basketbola līgā un īpaši komandām ar mazākiem spēlētāju resursiem – labākie spēlētāji savās vecuma grupās arī piedalās spēlēs pie gadu vecākiem jauniešiem. Tā kā Liepāja un Rēzekne savā starpā spēlēja divas spēles – 1991. un 1992. gadā dzimušie, tad varēja redzēt, ka pa vienam no katru komandu līderiem piedalījās abās spēlēs un viņi nospēlēja katrā spēlē vismaz 30 minūtes. Tas nozīmē, ka vienā dienā viņi pavadīja laukumā vismaz 60 minūtes jeb pusotru spēli ātrā tempā, kas jebkurā gadījumā ir pārāk liela slodze 14 – 15 gadus jauniem organismiem (ko varēja redzēt pat pēc viņu izskata), taču konkrētajā situācijā, acīmredzot, galvenā nozīme treneru skatījumā bija spēļu rezultātiem un iespējai tikt finālturnīrā. Tomēr, ja treneri vēlas sagatavot labu spēlētāju ilglaicīgai un augsta līmeņa perspektīvai, tad pret šādām situācijām būtu jāapietas daudz uzmanīgāk.

Finālturnīros spēles apmeklēja vairāk vecāku, nekā tas bija pārspēļu laikā, un zēnu sacensības bija vairāk apmeklētas nekā meiteņu finālturnīrs. Pēc veiktajām intervijām secinu, ka lielākoties spēļu apmeklējošo vecāku bērni ir vieni no vadošajiem spēlētājiem savās komandās. It īpaši tas attiecas uz tiem vecākiem, kas ir atbraukuši līdz saviem bērniem no Liepājas vai Ventspils. Vecāki lielākoties ļoti aktīvi un saspringti jūt līdz saviem bērnu spēlēm, piemēram, intervētie Rīgas bērnu vecāki Sandra un Ģirts arī ļoti aktīvi atbalsta un izjusti pārdzīvo līdz jebkurai situācijai laukumā. Tāpat ir vecāki, kas spēļu gaitā izkļūdz kritiskas piezīmes tiesnešiem par strīdīgu situāciju nelabvēlīgu traktēšanu un kopumā uzvedība īpaši neatšķiras no fanu uzvedības jebkuru profesionālā līmeņa sporta spēļu laikā. Tikai šajā situācijā ir tā, ka tēvs vai māte ir dēla vai meitas „fans”.

3.5. Orientācija uz rezultātiem

Novērojumu rezultāti un intervijas diemžēl liecina par to, ka Latvijas jaunatnes sportā vēl joprojām aktuāla ir tendence orientēties uz rezultātu, nevis pašu darbības procesu, kas šīs tēmas kontekstā nozīmētu jauniešu trenēšanu basketbolā, uzlabojot viņu veselību, radot labu un draudzīgu komandas kolektīvu un pozitīvu vispārējo attieksmi pret sportu, neatkarīgi no katra jaunieša spējām un iespējām.

Taču nevēlamā orientēšanās uz sasniegumiem un rezultātiem ir atkarīga gan no katra trenera personības, gan no sporta skolas vadības. Interesanti ir tas, ka ir atsevišķi apstākļi, kas nosaka to, ka gan gados vecāki, gan gados jaunāki treneri mēdz lielāku uzmanību pievērst rezultātam.

Attiecībā uz vecākiem treneriem šī pētījuma gaitā varu minēt konkrētus piemērus. Ivars un Ēriks ir divi treneri, kas sagatavo jaunos basketbolistus jau kopš 20. gs. vidus un lielāko sava darba mūžu ir strādājuši Padomju Savienības laikā, kuras sporta sistēma bija viennozīmīgi orientēta uz labāko sportistu attīstīšanu, kas tika panākts ar dažādām metodēm. Kaut arī nedaudz mainījušies, izskatās, ka šādi treneri būtībā tāpat turpina saglabāt orientāciju uz faktu, ka viņu darbu vērtēs pēc rezultātiem, uz ko norāda, piemēram, intervijā ar lepnumu veiktais uzskaitījums par to, cik sporta meistari basketbolā ir sagatavoti. Tomēr statistikas nav par to, cik potenciālie sporta meistari pāragri beidza karjeru vai neizmantoja savu potenciālu. Tāpat arī valodas veids un, piemēram, frāzes „tur nekas neiznāks”, ar kurām viņi apraksta darbu ar bērniem, liecina par to, ka galvenais viņu darbā ir tas, „lai kaut kas iznāktu” – tātad, rezultāts:

„[...] svarīgi ir tas, kurš paņems to garo. Apmēram mēs zīmējam pēc vecvecākiem vai pēc tēva un mammas. Ja viņi ir lieli, tad puikam vajadzētu būt lielam. Ja ir gari muskuļi, tad ir jāizaug. Ja viņš ir mazs, īsas kājas, tad tur nekas neiznāks.” (Ivars)

„Attiecīgi no tā mēs ņemam, bet dzīve spiež vienu otru atsijāt to bērnu, jo nav ko darīt basketā ar metru divdesmit.” (Kaspars)

Attiecībā uz jaunākas paaudzes treneriem, viņu galvenā dilemma, ko nākas pārvarēt, ir pārliedzība sevi pierādīt, izaudzinaut augstas klases sportistus un strauji virzīties pa trenera darba kāpnēm, kas varētu nozīmēt pārliedzīgu aizraušanos ar prasībām, mērķu izvirzīšanu, sasniegumu nepieciešamību savā darbā un, piemēram, daļas bērnu padarīšanu par „mazāk vērtiem”:

„Protams, ka tev gribas visu laiku labāk. Arī pats kā treneris velcies uz augšu un gribas rezultātu. Jā, it kā ir viens garš puika un tad gribas uz to spēlēt un pārējie tad paliek tādi “mazāk vērti”. ” (Vairis)

„Tā jau ir, ka visi nekad nebūs vienādi un viņš vairāk strādā ar to, kas varētu būt un nestrādā ar to, kas ir sliktāks.” (Viktors)

Kanādas sporta socioloģe Dženisa Bačere ar kolēģiem pētījumā par jauniešu sporta pamešanu ir secinājusi, ka, it īpaši mazākajā vecumā, bērniem viens no būtiskākajiem iemesliem aiziešanai no sporta ir bijusi sajūta, ka viņi nav pietiekoši labi konkrētajā sporta veidā (Butcher, Lindner and Johns, 2002) un tādēļ ir būtiski, lai treneri būtu uzmanīgi darbā ar bērniem, jo šādi mājienu no trenera puses par bērna prasmju nepilnību konkrētajā sporta veidā (par to, ka kāds ir „mazāk vērts”) un labāko spēlētāju izcelšana var rasīt mazākajos bērnos vispārēju nepatiku pret sportu un vēlmi to pamest.

Tomēr tajā pat laikā ir gan vecāki, gan jaunāki treneri, kas savā darbā spēj būt ļoti demokrātiski un redzēt vērtību ne tikai rezultāta sasniegšanā. Vecākās paaudzes treneri, kā, piemēram, Agris, Nikolajs Romaņenko un Līga Lībeka šajā gadījumā vadās pēc sava darba pieredzes un atsaucas pat paši uz sevi jaunībā, atzīstoties, ka jaunības maksimālismā centušies panākt visu iespējamo no tiem jauniešiem, kas viņiem bija, taču šobrīd strādā daudz mierīgāk un savam darbam ir izvirzījuši citas, galvenokārt pedagoģiskas, prioritātes un gūst prieku no tā, ka var izdarīt kaut ko labu jauniešiem, kas pēc treniņiem ir fiziski spēcīgāki, veselīgāki, iegūst uzticamus draugus komandā, tādējādi treneri palīdz viņus izaudzināt par labiem cilvēkiem.

Jaunākās paaudzes treneri arī var izvairīties no uz rezultātu orientētas darbības, kas atstāj negatīvas sekas it sevišķi tāpēc, ka viņi ir salīdzinoši nesenāk ieguvuši augstāko izglītību un tādēļ labāk un precīzāk apzinās riskus, ar kuriem saistās agrīna tiekšanās pēc augstiem sasniegumiem un rezultātiem:

„Šādā vecumā bērnu pārdzīt nav māksla. Tu viņam vari grūtākos vingrinājumus dot un baigo fizisko iedzīt, bet viņš tev pēc tam neaugs. [...] tas bērns būs izpumpēts, viņam neaugs kauli garumā. Vispirms ir jāļauj izaugt kauliem un pēc tam tu audzē muskuļus. Tāpēc es saku, ka ar to fizisko ļoti uzmanīgi jābūt.”
(Viktors)

Tomēr jāatceras, ka Latvijā ir arī sporta skolas, kuras nodarbojas ar tiešo sportistu sagatavošanu pieaugušo komandām un tādēļ tām nākas izvirzīt un ievērot kādas prasības atkarībā no sasniedzamā rezultāta. Pēc Ohaijo universitātes profesora Derila Sidentopa jauniešu sporta līdzdalības uzdevumu iedalījuma (Sidentop, 2002), tas būtu klasificējams kā „elītes attīstīšanas” uzdevums. Tomēr pretēji šādām mērķtiecīgi orientētām sporta skolām, par virkni citu skolu nav skaidrības, kāda ir to politika, orientācija saistībā ar jauno sportistu iesaistīšanu un sagatavošanu – vai tās ir orientētas uz rezultātiem un „elītes attīstīšanas”, „izglītojošo” vai „sabiedrības veselības” uzdevumu. Piemēram, Norvēģijas likumdošanā ir

izstrādāti detalizēti ieteikumi attiecībā uz bērnu sporta attīstību (De Knop (et.al.), 1996: 172), taču Latvijā nav izstrādāti nedz šādi ieteikumi, kas būtu orientēti uz agrīnās specializācijas ietekmes mazināšanu, nedz mērķi un principi, kurus katra sporta skola sev definētu.

Līdzšinējā darbība pēc principa, ka katra trenera darbu un sporta skolas veikumu vērtē pēc sasniegtajiem rezultātiem, savā būtībā ir šķietami vairāk orientēta uz „elites attīstīšanas” uzdevumu. Taču ir skaidrs, ka uzstādīt izglītojošo un sabiedrības veselības veicināšanu kā prioritāti vajadzētu arī sporta skolām kopumā, nevis atstāt to kā pastāvošu tikai atsevišķu treneru personīgās iniciatīvas līmenī.

Orientācija uz rezultātiem Latvijā izpaužas arī kā treneru egoisms attiecībā uz savu pieredzi, zināšanām un iestrādņēm. Tas izpaužas gan treneru tālākizglītībasursos, kur izglītības kvalitāte cieš no tā, ka pasniedzēji nevēlas rādīt savas labākās kombinācijas un citus materiālus, gan ikdienas darbā, kur vēlme būt labākam par cita komandu ir svarīgāka nekā kooperācija ar zināšanām. Šāds sadarbības trūkums izpaužas gan basketbola iekšienē, gan attiecībā uz sadarbību starp dažādiem sporta veidiem, nereti pat vienas sporta skolas iekšienē.

Agrīnās specializācijas kontekstā ļoti būtiski ir Bērnu un Jaunatnes Basketbola kluba „Rīdzenes” treneru Mārtiņa un Agra komentāri par to, ka viņi tik ļoti neliek uzsvaru uz to, lai sāktu ļoti ātri, bet, īpaši meiteņu uzņemšanas ziņā, sāk nedaudz vēlāk un laika gaitā „apdzen” citas komandas, labāk strādājot ar uzņemtajiem bērniem un sasniedzot straujāku izaugsmi un labākus beigu rezultātus. Kā jau ir minēts darba sākumā, Latvijas jaunatnes futbolā „Skonto” sevi pozicionē tieši tāpat, nosakot, ka viņi var nebūt jaunākajās grupās čempioni, taču laika gaitā straujāk progresēt un beigās sagatavot ļoti labus futbolistus (Felcis, 2005).

Kopumā tas varētu būt viens no ierosinājumiem visām sporta skolām, kā svarīgāku mērķi uzstādīt labāku rezultātu sasniegšanu lielākajās vecuma grupās, jaunākajās grupās iespējami samazinot aktīvas konkurences un sacensības apstākļus, cenšoties vairāk tiekties pēc izglītojošā un sabiedrības veselības uzdevuma pildīšanas Latvijā.

3.5.1. Veselības aprūpe bērnu un jaunatnes sportā

Augstāk citētais Viktora komentārs par bērnu pārdzīšanu attiecas uz ļoti būtisku jautājumu, kuru Kanādas pētnieks Džozefs Beikers savā pētījumā ir atzīmējis kā vienu no galvenajiem negatīvajiem rezultātiem saistībā ar agrīno specializāciju – fizioloģiskām problēmām un traumatismu (Baker, 2003: 88). Tomēr šajā pētījumā jaunatnes sporta veselības aprūpe un medicīniskais nodrošinājums ir tēma, ko tikai izņēmuma kārtā ir aktualizējuši pāris vecāki, kaut gan šķiet, ka šajā jomā Latvijā vēl ir daudz nepilnību. Ņemot vērā nelielos

Latvijas mērogus, šeit arī nav iespējams apgūt tādas specialitātes kā „sporta medicīna” un „sporta psiholoģija”, kam patiesībā līdz ar straujo sporta attīstību, būtu jāattīstās līdzās.

Latvijas jaunatnes sportā ir tāda situācija, ka treneriem jšuzņemas atbildību par iegūtajām traumām un iespējamo rīcību to gadījumā. Kaut arī Latvijā it kā teorētiski pastāv organizēta un obligāta ikgadējā medicīniskā aprūpe jauniešiem, kas nodarbojas ar sportu, vecāku skatījumā tā nereti ir formāla, vai arī konkrētajam ārstam nav pietiekoša kvalifikācija, lai viņš varētu labi izmeklēt un norādīt uz iespējamajām problēmām, kas saistās ar jauniešu sportu. Arī fiziskās sagatavotības treneri, kas varētu palīdzēt organizēt bērnu un jauniešu vispārējo fizisko sagatavotību, darbojas tikai atsevišķās sporta skolās. Tādēļ Lielbritānijas pētnieka Ivana Vedingtona ieteikums par sekošanu līdzī sporta programmām un to piemērotībai bērniem, nevis pieaugušajiem (Waddington, 2000: 49-50), Latvijā ir iespējams tikai daļēji, un visa bērnu medicīniskā aprūpe ir lielākoties atkarīga no pašiem vecākiem, viņu spējām un iespējām to nodrošināt. Tēvs, kurš ļoti aktīvi seko līdzī sava dēla veselībai – pērk vitamīnus, apmeklē sporta ārstu, fizioterapeitu- , atzīst, ka tādēļ, ka viņš zina sava dēla noslogojumu, viņam rodas konflikta situācijas ar skolas direktori, par piedalīšanos starp skolu sacensībās, un treneri sporta skolā, kura viedoklis par aktivitāšu daudzumu un intensitāti ir atšķirīgs.

Tomēr atsevišķās intervijās diemžēl ir uzskatāmi piemēri veselības problēmām, kas ir radušās bērniem, kuri jau no agra vecuma ir iesaistīti sportā un veselības dēļ ir pat spiesti pamest basketbolu. Piemēram, Daigas dēls spēlē ar traumētām potītēm un atsāka spēlēt basketbolu uzreiz pēc slimības, kas nav vēlami veselībai. Papildus tam, A. Kraukļa VEF basketbola skolā viens no centra spēlētājiem 1994. gada grupā aizgāja no basketbola, jo viņam bija problēmas ar muguru, un vienam no diviem atlikušajiem garajiem spēlētājiem tajā komandā – Ģirta dēlam - ir problēmas ar ceļiem un ir nepieciešama ortopēdiskā palīdzība, kaut arī viņam ir tikai trīspadsmit gadu.

3.5.2. Jauniešu orientācija uz rezultātiem

Kamēr darbā lielākoties tiek runāts no treneru un vecāku perspektīvām, ir jāņem vērā, ka arī paši jaunieši, kas ir izvēlējušies jau no mazotnes spēlēt basketbolu, vai arī viņiem laika gaitā ir iepatikušies treniņi, mēdz izvīrīt sev sportā augstus mērķus un orientēties uz sasniegumiem un rezultātu. Latvijas lielākajās sporta skolās jau ap 10 un 11 gadu vecumu bērniem sākas treniņi 4 līdz 5 reizes nedēļā, kā arī regulāras spēles nedēļas nogalēs.

Daiga sava 15 gadīgā dēla ikdienas gaitas saistībā ar basketbolu apzīmē kā „nežēlīgu darbu”, jo katru dienu ir treniņš un nedēļas nogalēs - spēles. Turklāt dēls pats jau 12 – 13 gadu

vecumā esot nospriedis, ka viņam vispār nav personīgās dzīves – nav draudzenes, nav brīvdienu, draugi ir tikai no basketbola vides, un uz ballēm iet nav laika. Šķiet, ka basketbols šobrīd Daigas dēla dzīve ir neapšaubāmi centrālais elements, taču, kā jau to brīdina Dž. Beikers, pārāk daudz laika pavadot treniņos un sportojot, var ierobežot sociālajai izaugsmei veltīto laiku, kas veicina sociālo izolēšanos (Baker, 2003: 88).

Tāpat citi vecāki intervijās nereti atzīst, ka viņu bērnam ir augsti mērķi attiecībā uz basketbolu – spēlēt profesionāli un varbūt pat pasaules spēcīgākajā basketbola līgā NBA (*National Basketball Association*). Skaidrs, ka vecākiem un it īpaši treneriem, nav vēlams graut neviena jaunieša sapni par piedalīšanos augsta līmeņa sporta sacensībās, sakot, ka viņam ir kādi trūkumi, lai varētu spēlēt basketbolu augstākajā līmenī u.tml. Šādi klusi sapņi par profesionālo sportu kalpo kā ļoti labs motivēšanas avots jebkādi aktīvai un mērķtiecīgai jaunieša darbībai – regulārai treniņu apmeklēšanai, uzdevumu pildīšanai, trenera klausīšanai utt. Tomēr līdz ar jaunieša orientēšanos uz sportu kā svarīgu mērķi dzīvē, rodas dilemma starp mācībām un sportošanu, kas ir divas lietas, kas aizņem visvairāk laika un nereti - gandrīz visu brīvo laiku jauniešu dienas kārtībā.

Vecāki intervijās apgalvo, ka apzinās mācību nozīmīgumu un vismaz vārdiski tās sauc par prioritāti, kurai būtu jāpakārto sports. Bet vecāku pozīcija nav viennozīmīga tādā ziņā, ka viņi atzīmē mācību nozīmi, bet atklāti runā par bērna iespējamajiem sporta sasniegumiem un attiecībā uz mācībām pieņem to, ka tur iet sekmīgi, bet vidēji. Vecāki intervijās apgalvo, ka ir runājuši un vienojušies ar savu bērnu par to, ka mācības ir galvenais, bet nav zināms, vai vecāku priekšstats un skaidrojums par šīm lietām no jaunieša puses, kuram ir labi sasniegumi (piemēram, Latvijas U-16 vai U-14 izlases kandidāts) un domas un vīzijas par iespējamo karjeru sportā, tiek uztverts tāpat

3.6. Treniņu grupu izmaiņu specifika

3.6.1. Bērnu vēlāka pievienošanās treniņu grupai

Iepriekšējo nodaļu analīze liecina, ka lielākoties jauniešu treneri cenšas izveidot treniņu grupas pamatkodolu jau līdz ar skolas sākumu un dažu nākamo gadu laikā, līdz spēļu uzsākšanai Jaunatnes Basketbola līgas sacensībās. Tomēr jāņem vērā, ka tādi vecāki, kas mērķtiecīgi sūta savus bērnus sporta skolā jau no septiņu un astoņu gadu vecuma, ir tikai daļa no visiem, un ir bērni, kas dažādu iemeslu dēļ nolemj sākt trenēties basketbolā vai kādā citā sporta veidā vēlāk – desmit, divpadsmit vai varbūt vēl lielākā vecumā. Interviju rezultāti liecina, ka agrīnā specializācija netieši, bet būtiski ietekmē šos jauniešus, kas vēlas uzsākt sporta nodarbības nedaudz lielākā vecumā.

Agri uzņemtie jaunieši un nokomplektētās grupiņas nozīmē to, ka citiem bērniem ir ierobežotas iespējas uzsākt regulāri trenēties basketbolā, pat ja viņi vēlētos to tikai savam priekam. Treneri apgalvo, ka bērniem ir iespējams pievienoties grupiņām, kas jau ir sākušas trenēties, taču jaunatnācējiem tādā gadījumā ir jārēķinās ar virkni grūtībām.

Pirmkārt un galvenokārt, situācija būtu tāda, ka pārējie jauniešu jau būs vairākus gadus trenējušies, kas nozīmēs to, ka viņi jau būs apguvuši basketbola pamatus. Otrkārt, lai cītīgi apgūtu to, ko citi jau prot, jauniešiem ir jābūt apveltītam dabiskiem fiziskajiem dotumiem un ar lielu rakstura stingrību un gribasspēku. To vēl vairāk paspīlgtina apstākļi, ka parasti šī mācīšanās notiktu tikai ar nelielu palīdzību no trenera puses, jo viņi lielākoties apgalvo, ka nevar īpaši veltīt laiku individuālai apmācībai, bet gan strādā ar visu grupu kopā. Izņēmums varētu būt tikai izteikti gara auguma jauniešiem, kas izpelnītos individuālu uzmanību. Treškārt, jaunatnācējam ir jābūt labām komunikācijas spējām, lai spētu iedzīvoties kolektīvā, kurš jau ir izveidojies. Faktiski, ar šāda veida grūtībām būtu jārēķinās jebkuram, kurš vēlētos uzsākt treniņus vēlāk, taču viennozīmīgi vieglāk tas varētu būt gara auguma jauniešiem, nekā salīdzinoši maza auguma jauniešiem. No treneru teiktā izriet arī tas, ka garāka auguma jauniešus komandā var uzņemt arī vēl salīdzinoši vēlāk, pat vēl pamatskolas beigās vai vidusskolas laikā, bet mazāka auguma bērniem tas ir daudz sarežģītāk:

„Kad atnāk mazie, tad tie, kas mums ir trenējušies, apspēlē viņus, apčakarē...

Viņiem vajag gribasspēku un varēšanu. Nē, prom es nedzenu, es ļauju viņam.

Kamēr viņš saprot, ka viņš nevar. Un varbūt viņš var.” (Ēriks)

„Gara auguma, tiem vieglāk. Jo maza auguma jau parasti pietiek, tie ir labi, bet ar tiem garajiem problēmas, tāpēc gados arī vēlāk iesaistām, ja garie parādās tai vecuma grupā. Un, protams, ar viņu tad individuāli jāstrādā.” (Kaspars)

Papildus tam var izveidoties arī tāda situācija, ka treneris var vienkārši izvēlēties nepieņemt sporta skolā jauniešu, kas piemēram, ir 12 vai 13 gadus vecs, bet līdz tam vispār nav spēlējis basketbolu ārpus fizikālās stundām. Turklāt, piemēram, Ivara piedāvātie apstākļi jaunatnācējam „Daugavas sporta namā” varētu būt pat diezgan pazemojoši – pamata elementu apgūšana kopā ar jaunākajiem bērniem, noteikums, ka nevar tikt pie spēlēšanas komandā, vai arī uzstādījums, ka jāuzvar līdzšinējās komandas sliktāko spēlētāju. Šāda veida prakse norāda uz pavisam atklātiem konkurences apstākļiem sporta skolā un sacensībā par vietu sastāvā, un tādā gadījumā tas attiektos vairs ne tikai uz bērniem, kas atnāk vēlāk uz sporta skolu, bet arī uz tiem, kas tur jau trenējas līdz tam.

3.6.2. Sporta veidu mainīšanas iespējas un aiziešana

Attiecībā uz sporta veidu mainīšanas iespējām daļēji darbojas tie paši principi un noteikumi, kas pastāv attiecībā uz bērnu vēlāku pievienošanos esošai treniņu grupai, jo bērniem, kas atnāk uz basketbolu no kāda cita sporta veida, ir jāiejūtas esošajā kolektīvā.

Nodarbības kādā citā sporta veidā pirms basketbola treniņu uzsākšanas var kalpot gan kā pozitīva, gan kā negatīva iezīme. Pozitīva tā var būt tādos gadījumos, ja jauniešs ir ieguvis labu vispusīgu fiziskās sagatavotības bāzi kādā citā sporta veidā, kas var iedvest pārliecību par sevi un nodrošināt labus panākumus vismaz basketbola treniņu uzsākšanā un pirmajos gados, bet iespējams, ka arī tālāk. Negatīvā ziņā sporta veidu maiņa izpaustos tā, ka vienā sporta veidā ir pavadīts pārāk ilgs laiks un ir grūtības apgūt specifiku un tehniku, kas ir raksturīga citam sporta veidam. Līdz ar agrīnas sporta iesaistīšanās tendencēm gan vecāki, gan paši bērni jau izsaka šaubas par to, vai 10 līdz 12 gadu vecumā viņi varētu pāriet uz citu sporta veidu. Visticamāk tāpēc, ka arī attiecībā uz citiem viņi pielāgo principu, ka visi ir sākuši treniņus jebkādā citā sporta veidā tāpat no 7 – 8 gadu vecuma un pieņem, ka pārējie citā sporta veidā ir apguvuši daudzas prasmes, kuras pašiem varētu trūkt, ja gribētu pāriet:

„Bet lai to varētu izdarīt, viņam paralēli būtu bijis jānodarbojas ar kādu citu sporta veidu, jo tagad, šajā 12 gadu vecumā es pat nevaru iedomāties, kur viņš varētu tā pāriet, jo visi jau trenējas no tiem 7 un 8 gadiem. Līdz ar to tur ir jābūt īpašam talantam, lai viņš varētu 12 vai 13 gadu vecumā pēkšņi aiziet uz citu sporta veidu.” (Sandra)

Treneri raksturo arī tādus bērnus, kas turpina pāriet no viena sporta veida uz citu, nevienā no tiem netrenējoties īpaši ilgu laiku. No vienas puses šādi jaunieši varētu atbilst vēlamajam sporta iesaistīšanās principam: viņi izmēģina dažādus sporta veidu un vispusīgi fiziski attīstās. Taču, no otras puses – treneri neraksturo, kāda ir šādu „staigātāju” attieksme katrā sporta veidā, ko viņi uzsāk. Tomēr neatkarīgi no tā, es uzskatu, ka šāda tendence, ka jauniešs izmēģina un trenējas dažādos sporta veidos, ir drīzāk apsveicama nevis kritizējama, kā to pauž vairāki treneri.

Attiecībā uz tipiskākajiem aiziešanas iemesliem un apstākļiem, jauniešu treneru un vecāku atbildes liecina par iepriekš pētījumos pierādīto tendenci, ka viskritiskākais vecums attiecībā uz sporta pamešanu ir pusaudžu vecums – 14 līdz 17 gadi (Felcis, 2005) -, kad palielinās mācību slodze skolās, izklaides iespēju klāsts, interešu loks un rodas lielāka vēlme regulāri pavadīt brīvo laiku ar vienaudžiem. Taču ir arī iemesli, kas nosaka sporta pamešanas iemeslus agrākā sporta līdzdalības vecumā.

Citas brīvā laika pavadīšanas iespējas sastāda konkurenci sportam jau no paša agrākā vecuma. Sports vispār tiek iedalīts kā viena no brīvā laika pavadīšanas iespējām. Kā atsaucas

vecākie treneri, senāk bija mazāk alternatīvu sportam kā brīvā laika pavadīšanas iespējai, tāpēc augsta popularitāte bija pagalmos un brīvdabas laukumos spēlētām sporta spēlēm. Šobrīd sports izjūt diezgan lielu konkurenci no dažādu citu brīvā laika pavadīšanas iespēju puses, un daļa treneru uzskata, ka sports jauniešu interešu hierarhijā vairs nav pirmajā vietā kā senāk:

„Šiem basketbols varētu būt kādā 6. vietā šobrīd. [..] Aiz datora, aiz meitenēm. Katrā brīdī var būt savādāk, aiz iepirkšanās, aiz kaut kādu muļķību izdarīšanas, aiz čatošanas, aiz jebkā.” (Einārs)

„Intereses rodas ārpus skolas rodas. Piemēram, pulcēties ar sava vecuma vienaudžiem un nedarīt neko. Dotajā brīdī es uzskatu, ka tas ir nr. 1. Tikai tad ir visādi pulciņi, uz kuriem aiziet vai citas sporta skolas.” (Mārtiņš)

Neskatoties uz dažādām iespējamām izmaiņām, kas laika gaitā skar izveidotās treniņu grupas, visbiežāk sākumā uzņemtie arī veido pamatu grupai, kas trenējas līdz pat sporta skolas beigām 18 un 19 gadu vecumā. Problēma, kas saistās ar tālāko jauniešu piesaistīšanu sportam pēc sporta skolas beigām, Latvijas publiskajā telpā laiku pa laikam tiek aktualizēta, taču tai vēl nav piedāvāti un veikti konstruktīvi risinājumi.

SECINĀJUMI UN DISKUSIJA

Visā pasaulē raksturīgā tendence par aizvien mazāka vecuma bērnu iesaistīšanos organizētās sporta aktivitātēs ir raksturīga arī Latvijai. Bērnu un jaunatnes sporta skolās un klubos bērni basketbola treniņos tiek uzņemti jau no pirmajām skolas klasēm un pat ātrāk. Kaut arī bērnu izvēle par labu regulārām sporta aktivitātēm neapšaubāmi ir pozitīva, Latvijas gadījumā ar iesaistīšanos organizētajā bērnu un jaunatnes sistēmā nereti ir saistīta ar agrīnās specializācijas negatīvo ietekmi.

Patreiz Latvijas jaunatnes sportā bērnu un jaunatnes sporta klubi ir radījuši savstarpējas konkurences situāciju, kurā galvenie interešu "ķīlnieki" ir tieši bērni. Latvijas īpaši zemie dzimstības rādītāji 20. gs. beigās varētu viens no būtiskākajiem iemesliem, kāpēc basketbola treneri izjūt nepieciešamību agrāk nokomplektēt treniņu grupas, pretējā gadījumā visi sportot gribošie bērni jau būs uzsākuši treniņus kādā citā sporta veidā. Savukārt pēc tam treneri cenšas noturēt sākotnēji uzņemtos bērnus pie sevis. Turklāt pēc līdzīgas analogijas darbojas arī jaunatnes futbola (Felcis, 2005) un, visticamāk, citu labāk organizēto sporta veidu treneri Latvijā.

Sporta zinātnieki iesaka agrīnu diversifikāciju (vairāku sporta veidu pamatu apgūšanu) (Baker, 2003) un 'multi-sporta' sporta skolu izveidošanu (De Knop (et.al.), 1996) kā iespējamās alternatīvas agrīnās specializācijas novēršanai, taču Latvijā tikpat kā nepastāv nekādas sadarbības tradīcijas starp sporta skolām un dažādiem sporta veidiem. Ciešāka kooperācija starp dažādiem sporta veidiem komplekso sporta skolu (kur ir apvienoti vairāki sporta veidi) skolām varētu nodrošināt bērniem vispusīgu fizisko sagatavošanu pirmajos treniņu gados, ko jaunatnes basketbola treneri uzskata par vēlamu darbības modeli. Arī Gorans Patriksons uzsver, ka iesaistīšanās tikai vienā sporta veidā kopš agras bērniības obligāti neietver agrīnu specializāciju. Viņaprāt specializāciju drīzāk nosaka tas, kā katrā konkrētajā sporta veidā ir organizēts treniņu process – šauri vienpusējs, vai arī dažāds un daudzpusējs (Patriksson, 1993: 120-121). Tomēr realitātē daudzās sporta skolās jau no paša sākuma darbības ir orientētas ap basketbola elementu un tehnikas apgūšanu, un tikai izņēmuma gadījumos tiek veikts vispusīgs darbs ar jaunākajiem bērniem.

Papildus konkurences situācijai jaunāku bērnu uzņemšanu ietekmē Jaunatnes basketbolā izveidotā sistēma, kurā organizētas sacensības starp sporta skolu komandām notiek jau sākot no 10 gadus veco bērnu grupām, kam ir nepieciešama vismaz gadu ilga sagatavošanās treniņos un attiecīga uzņemšana un apmācība basketbolā, vēlākais, no 8 līdz 9 gadu vecumam.

Organizētu bērnu un jauniešu basketbola spēļu uzsākšana ir ļoti būtisks motivējošs apstāklis bērnu piesaistīšanai un noturēšanai basketbolā, taču līdz ar sacensību uzsākšanos Latvijas jaunatnes basketbolā nereti ir vērojama orientēšanās uz rezultāta sasniegšanu, nevis uz veselības uzlabošanu, izglītošanu, pozitīvas attieksmes radīšanu pret basketbolu un sportu vispār. Kaut arī intervijās treneri arī attiecībā uz rezultātiem un mērķiem runā, izmantojot idealizētas kategorijas, novērojumu materiāls liek domāt, ka nereti treneriem uzvara spēlē un mērķu un rezultātu sasniegšana ir svarīga tieši tagadnē. Treneriem, kas strādā ne tikai ar bērnu, bet arī ar vīriešu komandām, ir jābūt īpaši vērīgiem un paškritiskiem darbā, lai pieaugušo sporta vērtības un prasības nepiemērotu arī darbā ar bērniem un pusaudžiem. Turklāt treneri sportojošajiem bērniem ir vieni no svarīgākajiem socializācijas aģentiem, un viņu ietekme ar gadiem aizvien pieaug (Waddington, 2000: 49-50).

Orientēšanās uz rezultātu sasniegšanu var atstāt negatīvu iespaidu uz talantīgiem jauniešiem, kuriem, īpaši mazāku sporta skolu gadījumā, nākas uzņemt līdera lomu vairākās vecuma grupās, kas nozīmē lielāku spēļu skaitu un, iespējams, pārslodzi. Turklāt bērnu dienas kārtība līdz ar dziļāku iesaistīšanos basketbolā, tiek pakārtota tikai tam, un bērni 12 – 13 gadu vecumā katru dienu pēc skolas pavada treniņos, nedēļas nogalēs – spēlēs, u.tml. Turklāt, šādai intensīvai bērnu iesaistīšanai sportā visbiežāk netiek piemērota atbilstīga medicīniska aprūpe, jo tas gandrīz visās sporta skolās ir atkarīgs tikai no vecākiem.

Basketbolu spēlējošo bērnu vecāku uzskati par regulāru treniņu uzsākšanu kopumā ir līdzīgi treneru nostājai par agrīnu bērnu piesaistīšanu sportam. Vecāku viedokli šādā ziņā varētu ietekmēt tādi aspekti kā iespēja nodrošināt bērnam regulārās ārpuskolas aktivitātes jau no pirmās klases, sporta vispārējā reputācija kā ‘vēlama un droša alternatīva citāda veida aktivitātēm’, kurās bērni varētu iesaistīties. Tomēr ASV sporta sociologs Džejs Kouklejs brīdina, ka šī ticība sporta pozitīvajai ietekmei var liegt saskatīt negatīvās iezīmes, kas saistās ar jauniešu sportu – problēmas attiecībās ar treneriem, organizētā sporta traumatisms u.c. (Coakley, 2004: 130). Par iespējamo vecāku paviršumu attiecībā uz iespējamajām problēmām jauniešu sportā liecina tas, ka neviens no intervētajiem vecākiem intervijās pats neaktualizēja iespējamus sarežģījumus, kas var būt saistīti ar bērnu agrīno specializāciju sportā.

Viens no galvenajiem agrīnās specializācijas atbalstītāju argumentiem ir par iespēja sasniegt augstāka līmeņa rezultātus, ja agrāk tiek uzsākta konkrētā sporta veida apgušana. Taču Bērnu un Jaunatnes sporta kluba „Rīdzene” basketbola nodaļas treneri pierāda to, ka ir iespējams sasniegt labus un pat vēl labākus rezultātus nekā citās sporta skolās arī tad, ja bērni tiek uzņemti vēlāk nekā citur, jo galvenais ir nevis viņu uzņemšanas laiks, bet gan darba kvalitāte atbilstīgi visiem bērnu attīstības posmiem.

Kā svarīgāko ieteikumu darbā vēlos izcelt to, ka jaunatnes sporta sistēmā ir nepieciešams atkal izvirzīt uzmanības centrā pašus bērnus, kas šobrīd ir faktiski atkarīgi no jaunatnes sporta sistēmas, jo nevis viņi izvēlas aktivitātes sava brīvā laika pavadīšanai, bet sporta skolas konkurences cīņā cenšas viņus piesaistīt un noturēt savā skolā, lai nodrošinātu savu tālāko pastāvēšanu un panākumus. Saistībā ar šo jautājumu Latvijā būtu jāaktualizē arī tas, lai sporta skolas skaidrāk izvirzītu savas darbības mērķus un pēc tiem vadītos, nevis visas strādātu pēc viena principa – iespējami augstāku rezultātu sasniegšanas, kas patiesībā ir ‘elites attīstīšanas’ uzdevums, kuru Latvijā pat neskatoties uz gandrīz 7000 iesaistītajiem jauniešiem basketbolistiem, var uzņemties tikai nedaudzas sporta skolas, bet pārējām būtu jāorientējas uz sabiedrības veselības, jauniešu sporta izglītības nodrošināšanu un veselīga dzīvesveida popularizēšanu valstī.

LITERATŪRAS AVOTI

1. Daniela, L. (2007). Mūsu mazie čempioni. *Diena*, 18. aprīlis, 12.lpp
2. *Dokumenti*. Hansabankas Jaunatnes basketbola līga. Pieejams: http://www.basket.lv/hjbl/faili/hjbl_finali_2007.xls [Iegūts 07.02.2007.]
3. Felcis, E. (2004). *Latvijas jaunatnes sporta skolu treneru darba motivācija un specifika: basketbola piemērs*. Kursa darbs. Latvijas Universitātes Sociālo Zinātņu fakultāte, npublicēts materiāls.
4. Felcis, E. (2005). *Latvijas jaunatnes sporta izglītības iestāžu rekrutācijas un adaptīvās prasības: Jaunatnes futbola centra Skonto piemērs*. Kursa darbs. Latvijas Universitātes Sociālo Zinātņu fakultāte, npublicēts materiāls.
5. Felcis, R. (2006). *Līdzdalības sportā stratēģijas Latvijā*. Bakalaura darbs. Rīga: Latvijas Universitātes Sociālo Zinātņu fakultāte.
6. *Hansabankas Jaunatnes basketbola līgas – Latvijas Republikas čempionāta nolikums. 2006. / 2007. g. sezona*. Apstiprināts LBS valdes sēdē 2006. gada 9. augustā. Pieejams: http://www.basket.lv/hjbl/faili/hjbl_nol_06-07.doc [Iegūts 25.01.07.]
7. Jaunatnes Futbola Centra „Skonto” preses relīze. Pieejams: <http://www.jfc.lv/skonto/modules.php?name=topics&tid=75> [Iegūts 10.11.06.]
8. Keisels, G. (Sast.) (1998). *Latvijas basketbola vēsture*. Rīga: Jumava
9. LR profesionālās ievirzes sporta izglītības rādītāji 2006./2007. mācību gadā. Pieejams: http://www.sp.gov.lv/documents/prof_ievirzes_sporta_izg_raditaji.doc [Iegūts 25.01.2007.]
10. Meijere, I. (2004). *Jauniešu iesaistīšanās paaugstināta riska sporta veidos*. Bakalaura darbs. Rīga: Latvijas Universitātes Sociālo Zinātņu fakultāte.
11. Meijere, I. (2005). *Rīgas vidusskolēnu sporta aktivitāšu izvēle*. Darbs kursā “Kvantitatīva socioloģiska pētījuma prakse”. Latvijas Universitātes Sociālo Zinātņu fakultāte, npublicēts materiāls.
12. Aicinena S. (1992). Youth Sport Readiness: A Predictive Model for Success. *Physical Educator*, Vol. 49, Issue 2, pp. 58-67. Pieejams EBSCO Publishing datu bāzē: <http://search.epnet.com> [Iegūts 02.10.2006.]
13. Baker, J. (2003). Early Specialization in Youth Sport: a requirement for adult expertise? *High Ability Studies*. Vol. 14, No. 1, pp. 85-94. Pieejams EBSCO Publishing datu bāzē: <http://search.epnet.com> [Iegūts 15.09.2006.]

14. Bengoechea, E. G., Streat, W. B. and Williams, D. J. (2004) Understanding and promoting fun in youth sport: coaches' perspectives. *Physical Education and Sport Pedagogy*. Vol. 9, No. 2, pp. 197-214.
15. Buisman, A. (1993). Contents and Implementation of a Youth Sports Policy. In Duquet, W., P. De Knop and L. Bollaert (Eds.) *Youth Sport. A Social Approach*. Brussel: VUBpress, pp. 206-221.
16. Butcher, J., Lindner K. J. and Johns D. P. (2002). Withdrawal from Competitive Youth Sport: A Retrospective Ten-year Study. *Journal of Sport Behavior*, Vol. 25 Issue 2, pp. 145-164. Pieejams EBSCO Publishing datu bāzē: <http://search.epnet.com> [Iegūts 30.09.2006.]
17. Coakley, J. (2004). *Sports in Society: Issues and Controversies*. 8th Edition. New York: McGraw-Hill
18. Cote, J. and Hay, J. (2002). Children's involvement in sport: a developmental perspective. In: J.M. Silva and D. Stevens (Eds.) *Psychological Foundations of Sport*. Boston: Merrill
19. De Knop, P., Van Driessche, H., Wylleman, P. (1993). The Role of Parents in their Children's Sport Education. In Duquet, W., P. De Knop and L. Bollaert (Eds.) *Youth Sport. A Social Approach*. Brussel: VUBpress, pp. 90-109.
20. De Knop, P., Engstrom, L.-M., Skirstad, B., Weiss, M. R. (Eds.) (1996). *Worldwide Trends in Youth Sport*. Champaign, IL: Human Kinetics
21. Donnelly, P. (1993). Problems associated with youth involvement in high-performance sport. In Cahill, B. R. and A. J. Pearl (Eds.), *Intensive Participation in Children's Sports*. Champaign, IL: Human Kinetics, pp. 80-89.
22. Dyck, N. (2000). Home field advantage? Exploring the social construction of children's sports. In Vered Amit (Ed.) *Constructing the Field. Ethnographic Fieldwork in the Contemporary World*. London: Routledge, pp. 32-53.
23. Engstrom, L.-M. (1993). Importance and Influence of Behavioral Aspects on the Participation and Attrition of Youth in Sport. In Duquet, W., P. De Knop and L. Bollaert (Eds.) *Youth Sport. A Social Approach*. Brussel: VUBpress, pp. 76 – 89.
24. Ericsson, K. A., Krampe, R. T. and Tesch-Romerc, C. (1993). The role of deliberate practice in the acquisition of expert performance. *Psychological Review*. Vol. 100, pp. 363-406.
25. Green C. B. (2005). Building Sport Programs to Optimize Athlete Recruitment, Retention, and Transition: Toward a Normative Theory of Sport Development. *Journal of Sport Management*, Vol. 19, Issue 3, pp. 233-253. Pieejams EBSCO Publishing datu bāzē: <http://search.epnet.com> [Iegūts 30.09.2006.]

26. Grupe, O. (1988) Top-level sport for children from an educational viewpoint. In R. Malina (Ed.) *Young athletes, biological, psychological and educational perspectives*. Champaign, IL: Human Kinetics, pp. 223-234.
27. Hellsted, J. C. (1990). Early Adolescent Perceptions of Parental Pressure in the Sport Environment. *Journal of Sport Behavior*, Vol. 13, Issue 3, pp. 135-145. Pieejams EBSCO Publishing datu bāzē: <http://search.epnet.com> [Iegūts 02.10.2006.]
28. Hill, G. M. (1991). One-Sport High School Athletes. *Education Digest*. Vol. 56, Issue 6, pp. 70 – 72. Pieejams EBSCO Publishing datu bāzē: <http://search.epnet.com> [Iegūts 20.02.2007.]
29. Hill, G. M. (1993). Youth sport participation of professional baseball players. *Sociology of Sport Journal*. Vol. 10, Issue 1, pp. 107-114.
30. Houlihan, B. (2000). Sporting Excellence, Schools and Sports Development: The Politics of Crowded Policy Spaces. *European Physical Education Review*. Vol. 6, Issue 2, pp. 171 – 193. Pieejams: <http://epe.sagepub.com/cgi/content/abstract/6/2/171> [Iegūts 18.02.2007.]
31. Kirk, D. (2005). Physical education, youth sport and lifelong participation: the importance of early learning experiences. *European Physical Education Review*. Vol. 11, Issue 3, pp. 239-255. Pieejams (par maksu): <http://epe.sagepub.com/cgi/reprint/11/3/239> [Iegūts 07.02.2007.]
32. Kirk, D. and Gorely, T. (2000). Challenging Thinking about the Relationship Between School Physical Education and Sport Performance. *European Physical Education Review*. Vol. 6, Issue 2, pp. 119 – 134. Pieejams: <http://epe.sagepub.com/cgi/content/abstract/6/2/119> [Iegūts 18.02.2007.]
33. Kirk, D. and MacPhail, A. (2003). Social Positioning and the Construction of a Youth Sports Club. *International Review for the Sociology of Sport*, Vol. 38, No. 1, pp. 23-44. Pieejams (par maksu): <http://irs.sagepub.com/cgi/reprint/38/1/23> [Iegūts 26.09.2006.]
34. Lindner, K. J., Johns, D. P. and Butcher, J. (1991). Factors in withdrawal from youth sport: A proposed model. *Journal of Sport Behavior*. Vol. 14, Issue 1, pp. 3-18. Pieejams EBSCO Publishing datu bāzē: <http://search.epnet.com> [Iegūts 17.11.2006.]
35. MacPhail, A., Gorely, T. and Kirk, D. (2003). Young People's Socialisation into Sport: A Case Study of an Athletics Club. *Sport, Education and Society*, Vol. 8, No. 2, pp. 251-267.
36. Martens, R. (1978). *Joy and Sadness in Children's sports*. Champaign, IL: Human Kinetics
37. McGuire, R. T. and Cook, D. L. (1981). The Influence of Others and the Decision to Participate in Youth Sports. *Journal of Sport Behavior*, Vol. 6, pp. 9-16.

38. Neuman, W.L. (1991). *Social research methods. Qualitative and quantitative approaches*. London: Allyn and Bacon
39. Patriksson G. (1993). Sport Activity Patterns among Children and Youth in Sport Clubs. In Duquet, W., P. De Knop and L. Bollaert (Eds.) *Youth Sport. A Social Approach*. Brussel: VUBpress, pp. 118-125.
40. Siedentop, D. (2002). Junior Sport and the Evolution of Sport Cultures. Keynote address presented at the Junior Sport Forum, Auckland, New Zealand, November 1995. *Journal of Teaching in Physical Education*, Vol. 21, Issue 4, pp. 392-401. Pieejams EBSCO Publishing datu bāzē: <http://search.epnet.com> [Iegūts 16.11.2006.]
41. Stevenson, C. L. (1990). The athletic career: Some contingencies of sport specialization. *Journal of Sport Behavior*. Vol. 13, Issue 2, pp. 103-113. Pieejams EBSCO Publishing datu bāzē: <http://search.epnet.com> [Iegūts 12.01.2007.]
42. Waddington, I. (2000). *Sport, Health and Drugs. A Critical Sociological Perspective*. London and New York: E & FN Spon

PIELIKUMS

Intervijas plāns

Treneri

❖ Ievada jautājumi

- Kāda ir jūsu trenera pieredze darbā ar bērniem un jauniešiem?
- Vai Jūs visu laiku esat strādāji šajā sporta skolā, kur strādājat pašlaik? *Ja nē* → kur jūs strādājat līdz šim?

❖ Bērnu uzņemšana un ikdienas apstākļi sporta skolā/klubā

- No kāda vecuma Jūs parasti uzņemat bērnus? Kāpēc izvēlaties uzņemt tieši no šāda vecuma?
- Kāds, jūsuprāt, ir vislabākais vecums, lai sāktu trenēties šajā sporta veidā? Kāpēc tieši šāds vecums?
- Vai laika gaitā esošajai treniņu grupai mēdz nākt klāt bērni/jaunieši, kas vēlas trenēties? Kāda ir viņu iedzīvošanās pastāvošā kolektīvā? Kādas situācijas rodas līdz ar jaunu bērnu atnākšanu?
- Līdz kādam vecumam Jūs parasti uzņemat bērnus/jauniešus? Kāpēc tieši līdz šādam vecumam?
- Pastāstiet, lūdzu, nedaudz vairāk, kā jūs strādājat ar pašiem mazākajiem bērniem? Kas, jūsuprāt, ir būtiskākais darbā ar viņiem?
- Kā atšķiras Jūsu treniņi atkarībā no trenējamo bērnu vecuma? Piemēram, salīdziniet astoņgadīgu bērnu treniņu ar treniņu piecpadsmitgadīgiem?
- Kādas ir bērnu attiecības Jūsu trenētajās grupās?
- Kas, jūsuprāt, veido labas attiecības? Kas rada konfliktus viņu attiecībās? Un kādas attiecības bērniem izveidojas ar Jums?
- Vai, jūsuprāt, būtiski ir tas, lai treniņi būtu jautri? Ko jūs uzskatāt par kaut ko „jautru” treniņos un darbā ar bērniem?
- Vai treniņi var būt jautri un vienlaikus izaugsmi veicinoši?

❖ Saistība ar citām sporta skolām/kлубiem vai sporta veidiem

- Vai mēdz notikt tā, ka bērni no Jūsu sporta veida pāriet uz citu? Un vai notiek otrādi?
- Kādas, jūsuprāt, bērniem ir lielākās problēmas, pārnākot uz jūsu sporta veidu vai otrādi?
- Vai, jūsuprāt, pastāv kāda veida konkurence sporta veidu vidē (attiecībā uz bērnu piesaistīšanu, pārvilināšanu, popularitāti utt.)?

❖ Bērnu/jauniešu aiziešana no bērnu un jaunatnes sporta skolas/kлубa

- Apmēram cik daudz no treniņus uzsākušajiem bērniem turpina tos ilgstoši (vismaz vairākus gadus)?
- Kurā vecumā bērni visbiežāk pamet bērnu un jaunatnes sporta skolu/klubu vai viņi tiek atskaitīti no tā? Kādi, jūsuprāt, tam ir galvenie iemesli?
- Vai daudz jauniešu pamet treniņus pirmajā pusgadā vai gadā pēc treniņu uzsākšanas? Kas to, jūsuprāt, visvairāk ietekmē?
- Ko, jūsuprāt nozīmē apzīmējums „agrīnā specializācija sportā”?

Varbūt Jums ir vēl kaut kas piebilstams, kas Jums šķiet būtisks šajā jautājumā un kas nebija pārrunāts mūsu intervijā?

Paldies par interviju!

Intervijas plāns

Vecāki

❖ Ievada jautājumi

- Vai Jūs pats/-i esat nodarbojies/-usies (vai vēl joprojām turpināt nodarboties) ar sportu?
- *Ja jā* → Cik augstā līmenī tas bija (ir)?

❖ Bērna sporta aktivitāšu uzsākšana un turpināšana

- Cik Jums kopā ir bērnu?
- Vai viņš/-a trenējas kādā bērnu un jaunatnes sporta skolā/klubā? (*Ja ir vairāki, kas trenējas, tad jautāt par katru, ja tas ir iespējams*)
- Kā tas notika – kā un kāpēc viņš/-a uzsāka trenēties šajā sporta veidā? Cik gadu viņam/-ai bija tajā laikā?
- *Ja nolēma par trenēšanos tēvs vai māte* →

Kā Jūs izdarījāt tādu izvēli par to, ka vēlaties sūtīt savu bērnu trenēties uz šo sporta veidu, sporta skolu un tajā vecumā?

- Kā Jums šķiet, kāds ir vēlamais vecums, kurā bērniem sākt trenēties šajā sporta veidā? Kāpēc tieši šis vecums?
  - Vai, Jūs vēlētos, lai viņš/-a būtu uzsācis trenēties ātrāk vai vēlāk?
  - Vai viņš/-a ir trenējies arī kādos citos sporta veidos pirms tam, kad sāka trenēties basketbolā?
  - *Ja jā* →
- Kāpēc viņš aizgāja no tā sporta veida?
- *Ja nē* →

Vai viņš/-a domā vai kādreiz ir domājis pāriet uz citu sporta veidu?

- Vai jūs domājat, ka viņš/-a varētu pāriet uz kādu citu sporta veidu/sākt trenēties citur, ja pēkšņi vēlētos?

❖ Vecāku un bērnu attiecības

- Vai Jūs runājat ar savu bērnu/-iem par to, kā viņam/-iem ir gājis treniņā vai spēlēs?
- Kas viņam/-iem visvairāk patīk treniņos? Un kas visvairāk nepatīk?
- Kā Jums šķiet, vai Jūsu bērns/-i gūst prieku no konkrētā sporta veida un sportošanas vispār?
- Ko jūs vēlētos, lai Jūsu bērns sasniegtu sportā?

❖ Treniņu metodika un trenera darbs

- Vai Jūs esat apmierināts ar Jūsu bērna/-u treneri? Paskaidrojiet, lūdzu, kāpēc?

- Kas Jums visvairāk patīk viņa/-as darbā? Un kas visvairāk nepatīk? Paskaidrojiet, lūdzu, kāpēc?
- Vai citi vecāki ir apmierināti ar trenera darbu?
- Kāda, jūsuprāt, ir attiecību atmosfēra grupā, kur trenējas jaunieši? Kādas, jūsuprāt, ir bērnu attiecības ar treneri?
- Vai jūsu bērna/-u treniņu grupās laika gaitā mēdz atnākt trenēties jauni bērni? Kā viņiem izdodas iedzīvoties kolektīvā?
- Vai bērni mēdz arī pamest grupiņu/-as, kur trenējas jūsu bērns? Kādi, jūsuprāt, tam ir galvenie iemesli? Kur viņi parasti dodas?
- Ko, jūsuprāt nozīmē apzīmējums „agrīnā specializācija sportā”?

Varbūt Jums ir vēl kaut kas piebilstams, kas Jums šķiet būtisks šajā jautājumā un kas nebija pārrunāts mūsu intervijā?

Paldies par interviju!

Viktors

Bērnu un jaunatnes sporta skolas "Jūrmala" basketbola treneris
21.04.07. Intervijas garums: 44 minūtes

Kāda ir jūsu trenera pieredze darbā ar bērniem un jauniešiem?

Es trenēju Jūrmalā no 2003. gada. Nu jau būs 3 gadi un tos visus gadus strādāju Jūrmalā un otro gadu trenēju Hansabankas vīriešu komandu, kas spēlē dubultamatieru līgā. Strādāju vēl arī skolā par sporta skolotāju. Pagājušajā vasarā pabeidzu LSPA. Tad, kad es vēl studēju, es mācījos 3. kursā, tad es sāku strādāt par treneri.

Pastāstiet, lūdzu, nedaudz par Jūrmalas sporta skolu, šķiet, ka par to nekas daudz nav dzirdēts?

Jūrmalā ir tā, ka ir viena sporta skola. Jūrmalā ir apmēram 60 000 iedzīvotāju un kādi 70% dzīvo Kauguros, Slokas rajonā. Līdz ar to tur ir vairāk bērnu. Es strādāju otrajā pusē – Bulduros un Dubultos. Sporta skolā ir futbols, basketbols, peldēšanas skola, mākslas vingrošana, vieglatlētika. Vēl bija kaut kādi individuālie sporta veidi. Mākslas vingrošana meitenēm ir ļoti spēcīga. Krievvalodīgie daudz un futbolisti arī ir daudz. Tur ir vairāki basketbola treneri – Kauguros un Slokā strādā 2 treneri un mēs esam 2 treneri otrajā pusē. Tā kā kopā ir 4 treneri.

Tad sanāk, ka ir visas vecuma grupas...?

Man ir 1996. gadā dzimušie, 1994. gadā un 1992. gadā dzimušie. Otram trenerim, kas strādā Kauguros, viņam ir daudz jauniešu grupas, bet viņš nestartē jauniešu čempionātā. Viņam kaut kādas pašiem problēmas ar Jaunatnes līgas vadību. Es tur neiedziļinos, es vienkārši zinu, ka nav īpaši labas attiecības ar LBS. Tur ir daudz bērnu, kas trenējas, bet viņiem nav motivācijas bērniem, jo šajā vecumā galvenais ir sacensības un ja viņi nestartē, tad viņi iet prom no sporta, nav motivācijas strādāt. Tā ir tīri tā trenera vaina. Viņiem naudiņu maksā... es nezinu, ko tā sporta skolas vadība, kāpēc viņi nespēj to darīt. Mēs startējam ar vienu komandu, bet Jūrmala varētu uztaisīt divas labas šī vecuma komandas.

No kāda vecuma Jūs parasti uzņemat bērnus?

Parasti no 7 gadiem sākam uzņemt. It kā nav baigi pareizi specializēt, kad uzreiz domā par konkrētiem sporta veidiem. Pareizāk būtu, piemēram, izmēģināt vai nu vairākus vai arī sūtīt uz vieglatlētikas, fizisko attīstību. Tad, kad tev ir fiziskā bāze, tad jau tu vari izvēlēties, kur tu tālāk iesi un to tehniku var uztrenēt. Parasti ap tiem 7 gadiem uzņem, tas ir visās sporta skolās – sākot ar Jūrmalu un beidzot ar Lietuvu, Igauniju, citām sporta skolām. Rīga/Pols arī uzņem no 7 gadiem.

Jūs sakāt, ka būtu labāk, bet kā tad to varētu savienot?

Nu jā, tā reālā situācija ir tāda, ka to bērnu mums nav tik daudz. Nav tā, kā Krievijā, vienā Frunzes rajonā trenerim atnāk 100 bērnu. Tad tu vari izvēlēties no simts – kurš ātrāk skrien, kurš precīzāk met. Netrenējoties. Un tu jau tos labākos paņem. Man atnāk 10 – 12 bērnu, viens nemāk skriet, viens lempīgs un cits vēl kaut kāds. Varbūt, ka tāds bērns nekad nebūs ātrs, bet man nav variantu un man ar viņu ir jāstrādā. Tas ir desmitreiz grūtāk nekā tad, ja tev jau iedod foršu džeku, kas labi skrien, kustas. Tāpēc arī mums ir tāda situācija. Arī tas, ka, ja trenerim nebūs grupiņas – nebūs noteikts skaits bērnu, tad viņam to grupiņu slēdz, nesaņem naudu. Treneri jau tā maz saņem. Tas ir arī naudas jautājums. Katrs treneris cenšas to bērnu noturēt pie sevi, vienmēr jau neizdodas – kāds aiziet, kāds pienāk klāt, bet principā tā doma ir tāda. Teorija ir viens, bet praksē tas ir pavisam citādāk.

Jūs sakāt, ka no sākuma vajadzētu vispārēji sagatavot, bet kā Jūs strādājat ar bērniem pirmos gadus?

Šajās vecuma grupās – 12 – 13 gadi rezultātam nevajadzētu būt primārajam. Ir labi jau tā... tā mēraukla ir tāda – kā viņš spēlēs, kad būs 18 gadu vecs, kad viņš ies 12. klasē. Tam principā būtu jābūt primārajam. Sākumā strādā bērniem uz veiklību, ātrumu, attīsta veiklību caur dažādiem paņēmieniem – rotaļas, futbols, handbols vai vienalga ko. Katrā vecuma posmā ir jāattīsta sava fiziskā īpašība. Ir noteikti sensitīvie periodi noteikti – septiņos gados jāattīsta

veiklība, tu nevari viņam dot attīstīt spēku. Pusaudža vecumā ir jāsāk attīstīt spēku, viņš sāk nobriest. Kad aug spalvas – 15 – 16 gadu vecumā, tad var dot spēku, tas ir jāievēro. Viņi sāk 7 gados, sāk paralēli arī spēlēt, bet tas nav primārais. Galvenais ir iemācīt viņam kustēties, driblēt, mest, piespēlēt, būt veiklam.

Jūs pieminat šos basketbola elementus, minējāt, ka ir specializēšanās uz basketbolu, vai tad jums pašam nesanāk vairāk ar tādiem elementiem darboties?

Jā, protams, arī fizisko attīstību var trenēt basketbola zālē, tas nav jādara stadionā, jo tu vari iedot vingrinājumu, kur ir jāskrien. Tu attīsti izturību, speciālo izturību un tajā pašā laikā tu attīsti tehniku, kaut kādi basketbola elementi ir iesaistīti. Tu vari iedot kaut ko tādu, kur ir turp un atpakaļ jāskrien 3 minūtes – trenēsi izturību. Ar basketbola elementiem, vingrinājumiem var arī fizisko.

Sacensībām un rezultātam nebūtu jābūt primāram, bet pēc tā, ko zināt vai esat novērojis – kāda ir reālā situācija?

Reālā situācija ir tāda, ka tas ir ļoti atkarīgs no sporta skolas vadības. Piemēram, Rīga/Pols, kur viņiem vienkārši prasa rezultātu. Es zinu, ka Ventspilī – tur arī prasa rezultātu, tur ir svarīgi būt augstu. Tā tur ir. Es nezinu, kāds viņiem ir tam skaidrojums, bet šajā vecumā viņiem ir jāiemāca pareizi – driblēt, mest, piespēlēt, pārvietoties un spēlēt aizsardzībā. Ja tu viņam tās lietas pareizi iemācīsi un ļoti neforsēsi. Šādā vecumā bērnu pārdzīt nav māksla. Tu viņam vari grūtākos vingrinājumus dot un baigo fizisko iedzīt, bet viņš tev pēc tam neaugs. Jo viņam tas viss fizioloģiski būs... tas bērns būs izpumpēts, viņam neaugs kauli garumā. Vispirms ir jāļauj izaugt kauliem un pēc tam tu audzē muskuļus. Tāpēc es saku, ka ar to fizisko ļoti uzmanīgi jābūt. Tagad ļoti daudzi sporta skolās speciāli ņem fiziskās sagatavotības trenerus, kas to lietu saprot, jo es esmu basketbola treneris. Es zinu, ko viņam apmēram vajag. Tur ir jābūt fiziskās sagatavotības trenerim. Ir tā kā ir. Ļoti bieži sporta skolas nevar atļauties noalgot vēl vienu treneri un maksāt viņam.

Jūs pieminējāt Rīga/Pols un Ventspili – vai arī citās sporta skolās var manīt tādu orientāciju uz rezultātu?

Tas ko es esmu redzējis Rīdzenē – tas ir otrādi – viņiem mazajā vecuma grupās nav tik svarīgi, tik lielu uzmanību nepievērš, bet tad, kad sākas pusaudžu vecums, tad viņi nopietnāk. Viņi arī pareizi un nopietni strādā, bet viņi vairāk to uzmanību pievērš lielākajās grupās. Pareizākais būtu, ja vienā sporta skolā... Rīdzenē ir gandrīz tikai basketbols. Tiem trenerim Rīdzenē ir vienota koncepcija – viņi strādā pēc vienas šnites – ja mēs vienā vecumā darām tikai to, tad tikai to – un abi treneri. Nevis viens par vienu un otrs par otru. Ļoti bieži Latvijā tā konkurence ir tāda – es gribu būt tik labāks par tavu komandu! Ja, piemēram, treneri aprunājas savā starpā par to, “ko tu viņam dod, kā varētu attīstīt ātrumu, fizisko vai metienu?” Viņi nekomunicē savā starpā. Viņi baidās, ka citu grupa būs labāka. Tāpēc Latvijā kopumā tas līmenis neceļas varbūt tik ļoti, cik varētu celties. Protams, ka cits treneris man neatklās to, ko viņš dara treniņos. Labi, es arī varbūt neatklāšu, bet tas nav pareizi. Mums kopā tas līmenis nav.

Kāds, jūsuprāt, ir vislabākais vecums, lai sāktu trenēties šajā sporta veidā?

Ja godīgi, ir arī tādi, kas ir sākuši 10 gados. Vislabāko ir grūti pateikt. Nevar pateikt, kāds kuram ir “ķēriens”. Ja viņš atnāks ļoti fizisks, bet viņam nebūs domāšana, tad viņš nekad nebūs labs spēlētājs. Ļoti svarīgi ir arī kādas viņam ir sekmes skolā, kā viņš mācās, bet tas ne vienmēr atbilst. Par to vecumu ja runā, viennozīmīgi nevar pateikt – 9, 8, 7, 10, tas ir ļoti individuāli no katra, no trenera, no vecākiem, kāda viņiem ir attieksme. Var jau sākt no 7 gadiem. Viņi Lietuvā tā sāk, specializējas, es uzskatu, ka tas nav pareizākais. Tās domas dalās. Piemēram, Rietumos domā, ka labāk ir nesākt tik ātri. Amerikā ir tāda doma, ka nesākt ātri, bet nodarbības ir tādas pamācošas – viņam māca pareizi kustēties, viņi tur tiešām tam rezultātam nepievērš tik ļoti lielu uzmanību. Ja tu bērnam pareizi iemācīsi visas tās lietas, viņš vienalga spēlēs labi. Tā kā to vecumu viennozīmīgi nevar pateikt, bet vajadzētu sākt no 7 līdz 10 gadiem.

Tad, jūsuprāt, visvairāk izšķir tas, kā treneris strādā ar viņu?

Tieši tā, jo, ja mana komanda zaudē, tad es uzņemos atbildību. Viņiem arī tiek sava tiesa – tu neizdarīji to un to, bet labi izdarīji citas lietas. Bet es esmu atbildīgs par visu – es viņus noskaņoju un es viņus trenēju.

Tad jūsu sporta skolas gadījumā jums arī tiek prasīts kaut kāds rezultāts?

Neprasa, man arī menedžeris palīdz ļoti daudz. Tur, kur mēs esam – finālā, tie ir mūsu griesti. Gribas jau katru gadu arvien augstāk. Sezonas sākumā nospraudām mērķi – tik pusfināla turnīrā un mums paveicās un tikām finālturnīrā.

Jūs minējāt, ka laika gaitā mēdz nākt klāt un iet projām bērni. Kāda ir tā kustība?

Rīgā viņi kursē no vienas sporta skolas uz citu, tur ir kādas četras vadošās sporta skolas – Rīga/Pols, VEF, Ķeizarmežs un Rīdzene, 4 sporta skolas un viņi te migrē – no vienas vietas uz otru un otrādi. Tas ir ļoti atkarīgs arī no tā, kur bērns dzīvo. Ja viņš trenējas Rīdzē un ja viņi pārceļas uz Ķeizarmežu, tad loģiski, ka viņam ir ērtāk tur iet trenēties. Man Jūrmalā ir tā, ka ļoti daudz bērnu nāk no tā trenera, kas nespēlē Latvijas čempionātā pie manis. Es viņu nesaucu, bet viņi paši saprot un vecāki saprot. Ja bērns grib palikt tajā sporta veidā un spēlēt, tad lai tā dara. Es viņus prom nedzenu un nevienu aiz rokas nevelku pie sevis. Ja arī tie bērni nāk pie manis, tad es cenšos pateikt, lai viņi paziņo savam trenerim to, kāda ir situācija, jo aizmuguriski nav smuki. Ja viņi nāk pie manis un tad es jautāju, ko viņi darīs un vai ir runājuši ar treneri. Runas jau ir bijušas visādas – ka Petrovs velk bērnus, ņem nost. Es pieveru uz to acis, jo man sirdsapziņa ir tīra un es neesmu to darījis. Kādi man ir bērni, ar tiem es spēlēju. Ja man atnāk bērni, tad protams, ka es prom nedzīšu.

Trenējas jau vairāk bērnu nekā ir uz spēlēm...?

Jā, trenējas kopā kādi 15 – 16 bērni. Uz spēlēm ir 12. Viņiem arī tā konkurence ir vajadzīga. Un nākošgad būs vēl bērni klāt, jo es domāju, ka viņi nāks, es pats jūtu un es esmu dzirdējis. Viņi tur nedabū spēlēt un viņi nāk. Loģiski, jo var piedalīties sacensībās. Mēs arī ļoti daudz braucam uz ārzemēm, cenšamies – lai līmenis būtu labs. Jo ļoti daudz pretinieku ir tādi, kurus uzvaram ar 30 un 40 punktiem. Tie bērni neko neiegūst, viņiem vērtīgākas ir šādas spēles, kur pretinieks ir spēcīgs.

Vai ir arī tādi, kas pienāk klāt un nav pirms tam spēlējuši basketbolu?

Jā, ir arī tādi.

Kā viņiem ir ar iedzīvošanos?

Grūti. Ja atnāk jauns puisis, tad es cenšos pirms vai pēc treniņa izrunāties un teikt, ka viņš ir jūsu komandas loceklis un viņš jums ir jāpieņem tāds kāds viņš ir. Es uzskatu, ka komanda ir kā treniņos, tā ārpus treniņiem. Ja viens, piemēram, “salūzt”, tad visi cieš. Ja viens nenostādā, tad visa komanda zaudē.

Kādas vispār ir attiecības jūsu trenētājās grupās?

Visādas – puikas paliek puikas. Manā grupā ir bijis viens tāds gadījums, kad čali aizvaino un apceļ. Neviens nav perfekts un tās attiecības ir dažādas, bērni arī ir dažādi. Bet mums jācenšas to vidi padarīt labāku.

Un kādas ir attiecības ar jums?

Jā, vajadzētu ar viņiem vispār veikt vairāk individuālas pārrunas. Viens ir tas, ko es daru treniņā, bet es neredzu to, kas notiek ģērbtuvēs iekšās, es nevaru tur būt katru brīdi. Es zinu, ka viņi visi pēc treniņa izlokās, ieiet dušā, tur jau es visur nevaru būt. Kādreiz kāds sakaujas, saplēšas, jācenšas to vidi padarīt patīkamu.

Vai, jūsuprāt, būtiski ir tas, lai treniņi būtu jautri?

Protams! Treniņiem noteikti ir jābūt interesantiem. Ja tas pats treneris Zvirgzdiņš, kas man bija – man nekur nav bijis tik patīkami iet uz treniņu kā pie viņa. Viņam treniņi vienmēr ir interesanti. Neviens treniņš nav vienāds. Tas ir fantastiski, tur vajag paskatīties kā viņš strādā – tas ir labākais treneris, kas ir Latvijā. Zinošākais un gudrākais. Tagad arī Maskavas Dinamo izcīnīja FIBA Eiropas kausu. Viņam ir arī savī mīnusi un plusi, bet man arī tādi ir.

Ko jūs uzskatāt par kaut ko „jautru” treniņos un darbā ar bērniem?

Tie var būt kaut kādi... tas ir atkarīgs no trenera noskaņojuma treniņā. Pēc sezonas treniņi var būt jautri. Ar bērniem ir tā, ka viņi nemāk atšķirt – ja nesekosi līdzī kārībai, disciplīnai

treniņā, tad treniņš pajuks, viņi neiemācīsies. Profesionāļiem ir ļoti bieži, ka es esmu dzirdējis intervijās, ka viņiem iet treniņos jautri, bet kad ir jāstrādā, tad viņi strādā. Bērni vēl nemāk to nodalīt. Viņi to tā vēl nesaprot. Ja sāks pa draugam, tad treniņā vairs nebūs kārtības. Jautrāk ir pēc sezonas – mums tagad sezona beidzas, tad mēs vairāk uzspēlējam kādas spēles, futbolu, paskrienam gar jūru, citādākas aktivitātes nekā basketbols.

Vai treniņi var būt jautri un vienlaikus izaugsmi veicinoši?

Var. Treneris var kādu joku iestarpināt un tad ir jautrāk. Tas ir atkarīgs no noskaņojuma. Ja treniņš var būt grūts, bet tas ir vieglāks, ja var caur jokiem.

Vai ir arī tā, ka atnāk bērni no citiem sporta veidiem?

Ir atnākuši, bet viņi ilgi nenoturas. Varbūt tas ir tāpēc, ka viņš atnāk viens, viņam nav draugu un viņš nevar atrast kontaktu ar pārējiem. Ir jau dažādi bērni. Ir tādi gadījumi bijuši, bet diemžēl nav noturējušies. Tajā vecumā bērni iet konkrēti uz kādu sporta veidu. Ļoti bieži treneri iet uz klasēm, aģitēt, aicināt uz sporta skolu. Ja iet divi draugi... ļoti bieži jau sportisti saka, ka sāka iet tāpēc, ka draugs gāja un tā arī aizgāja. Tas ir vairāk no kontaktiem atkarīgs. Profesionālim jau vienalga.

Kad jūs veidojāt tās grupiņas, tad arī gājāt uz skolām?

Protams, pirms katra mācību gada. Protams. Jāveido tā sporta skolas piramīda. Lai tiktu pirmajā divīzijā, ir jābūt piecām komandām un skaita rezultātus kopā. Tāds ir mērķis.

Kā tad sanāks, ja tam otrajam trenerim tās grupas nespēlē?

Mums ir trīs grupas, tagad jāņem klāt 1997., 1998. gadu un palēnām aizies.

Vai ir šobrīd kādi bērni, kas vēl nespēlē, bet viņu jau ir sākuši trenēt?

Otrajam trenerim ir 1996. gads un jaunāki. Ir tādi, kas tikko uzsākuši trenēties un ir arī tādi, kas jau 2. gadu trenējas un jau spēlē.

Vai, jūsuprāt, pastāv kāda veida konkurence sporta starpā?

Noteikti. Ja, piemēram, bērns pie manis atnāk un viņš labi startē, tad es kā treneris negribu, lai viņš no manis aiziet. Tādā ziņā – noteikti, ka konkurence ir.

Un kā tas izpaužas – pozitīvi vai negatīvi?

Vēl nav man bijis tāds gadījums, kad kāds labs džeks aiziet projām. Man nesen viens no 1992. gada aizgāja uz florbolu, viņš nevarēja atrast kontaktu. Viņš it kā bija daudz notrenējies, bet viņš no Jūrmalas iet uz Rīgu un grib pamēģināt kaut ko citu. Vēl viens, kas pēc 9. klases aizgāja uz Rīgu, viņš trenējas 3. BJSS. Principā, atbildot uz jautājumu, vai konkurence ir – jā, saka noteikti, jo ir daudz sporta veidu. Vienkārši ir mazāk bērnu vienam sporta veidam. Ja Lietuvā primārais ir basketbols, tad tur lielākā daļa arī ir basketbolā. Viņiem ir iespējas arī izaudzēt labākus basketbolistus. Mums ir hokejs, futbols, vieglatlētika, peldēšana. Tur ir viss izdalīts uz visiem sporta veidiem. Tā kā Ventspilī – tur vispār sporta veidu ir daudz – riteņbraukšana, peldēšana, airēšana, vingrošana, bokss, futbols, basketbols, tur ir miljons to sporta veidu. It kā jau tas nav slikti, jo visi jau basketbolisti nebūs, bet tas noteikti nenāk basketbolam par labu.

Jūs minējat tos gadījumus, kad aiziet projām. Kādi varētu būt tam galvenie iemesli?

Dzīvesvietas maiņa, skolas maiņa, nevar atrast kontaktu, pusaudžu vecumā ir ļoti bieži, kad apnīk nelielas interesanti, aiziet projām visi draugi, viņš viens pats paliek un viņš arī aiziet projām. Man ir 2 džeki aizgājuši projām. Viens arī ļoti mazs aizgāja projām, jo nevarēja atrast kontaktu. Ļoti svarīgi ir arī tas, kā viņš ir audzināts ģimenē. Ja viņš ir pats par sevi noslēgts, ja viņam, piemēram, nav tēva, tad, ja viņam kādu stingrāku vārdu pasaki, viņš apvainojas, ir sabijies. Tas ir atkarīgs arī no cilvēka tipa – viņš ir ekstraverts, intraverts.

Un pirmajā pusgadā vai gadā kad trenējas – kāda tad ir kustība?

Jā ir visādi bērni, ļoti daudz kas ir atkarīgs no vecākiem – ja viņi interesējas par to, ko viņu bērns dara un ja vecāki pasaka – tu iesi tur un tev ir jātrenējas, tu vari trenēties, ir dotības, tad viņš arī ies. Bet ja vecāki pateikt – tava brīva izvēle, bet viņš vai nu ies vai darīs kaut ko citu, tad viņš labāk sēdēs mājās pie datora. Tas ir pirmkārt atkarīgs no ģimenes.

Runājot mēs jau pieminējām šo tēmu, bet runājot par agrīno specializāciju – no tā, kas ir mācīts LSPA un tā, kas pieredzēts darbā, kā jūs to vērtējat? Vai vispār tā pastāv?

Jā, ir basketbolā, parasti cenšas vākt tās grupiņas agri. Ja runā par Jūrmalu – ja mēs nevāksim tos bērnus un viņi nesāks trenēties un spēlēt, tad mēs nekad to sporta skolu neizveidosim. Tas ir jebkurā vietā. Latvijā vienas sporta skolas 5 komandas katrā izbraukumā nospēlē ar citām 5 komandām. Lietuvā ir citādāk, tur katra komanda brauc uz savu pusi. Piemēram, 1993. gads brauc no Kauņas uz Kedaiņiem, 1992. gads brauc uz citu pilsētu un arī citi brauc uz citām pilsētām. 1993. gadam, piemēram, ir sava līga, savs čempionāts. Bet tur ir vajadzīgi līdzekļi. Ja vienai sporta skolai vienā dienā uz 5 dažādām pusēm jābrauc, tad tie ir lieli līdzekļi, katai grupai vajag savu treneri. Saboņa skolai tā ir. Viņam ir citas iespējas. Viņu atbalsta pilsēta, viņš uzcēla lielu angāru, kur ir pieci basketbola laukumi, trenāžieru zāle, ēdnīca, četras telpas inventāram, viss ir. Tur stāv bērni rindā. Tur nav tā, kā mēs ņemam.

Bet kādi varētu būt agrīnās specializācijas plusi vai mīnusi?

Mīnuss varētu būt tāds, ka basketbolā notrenējas līdz 12. klasei. Man arī visi bērni nebūs basketbolisti... Varbūt viens, divi, varbūt trīs kādreiz kaut ko spēlēs. Ja viņam neiet vienā, tad viņš var aiziet kaut kur citur un mīnuss ir tāds, ka bērni ne vienmēr atrod to optimālo, uz ko ir spējīgi. Varbūt viņš ir labs florbolā vai peldēšanā. Pirmkārt, negatīvākais ir tas, ja bērnu pārforsē vai pārtrenē, tas ir sliktākais. Otrs ir tas, ka ne visi vienmēr atrod savu specializāciju, jo, ja viņam neiet vienā, tad viņš varētu pamēģināt otru, bet ja viņš ir iesācis to basīti... un ja viņam nav nekas cits, kur iet. Kad es trenējos, tad gandrīz nekas cits nebija.

Un tad, kad studējāt – vai par šīm tēmām tiek runāts lekcijās?

Par agrīno specializāciju? Tur bija dažādu vecuma posmu fizioloģija. Tur arī tika minēts tas labākais variants – kad principā tā agrīnā specializācija nav tik laba – tur viņi to arī minēja. Bet teorija ir viena un prakse ir pavisam citādāka. To, ko man akadēmijā māca kā ir jāvada sporta stunda – dzīvē ir pavisam citādāk – tas neiet cauri, tā ir diemžēl.

Bet alternatīvas ja iedomājas – kad, piemēram, basketbola skolā no sākuma bērnus sagatavotu ļoti vispārīgi – vai kaut kas tāds varētu būt iespējams?

Varētu būt iespējams, bet treneris nekad negribēs palaist savu. Viņš ir ieinteresēts, lai sporta skola viņam maksā un viņš strādā ar bērniem. Ja būtu 100, tad būtu vienalga. Tāpēc tur ir bērni daudz. Tāpēc arī viņiem būs labi sportisti un sasniegumi sporta veidos visos vecumos un grupās, jo viņiem ir cilvēku un materiālie resursi.

Bet šī visa ir viena puse – elites sportistu attīstīšana, bet vienmēr ir arī otra puse – sociālais aspekts – lai bērns gūst prieku, lai darbojas, kā to savienot?

Te jau mums arī nav nekāds elites sports, ja godīgi. Ir arī tas atkarīgs no sporta skolas. Ja viņi jūt, ka nebūs nekas, tad citreiz viņu... vai arī nāk un nestrādā ar viņu tik pat cītīgi. Tā jau ir, ka visi nekad nebūs vienādi un viņš vairāk strādā ar to, kas varētu būt un nestrādā ar to, kas ir sliktāks. Vai arī viņš zaudē cīņā par konkurenci un tad tas ir atkarīgs no bērna – ko viņš grib. Tajā vecumā bērni vēl īsti nezina, ko viņi grib un kas viņi īsti būs. Pirmais – ir atkarīgs no sporta skolas, vecākiem, trenera, no tās politikas, ko viņi grib dabūt.

Visi tādi ārējie apstākļi...

Bet principā tā arī ir.

Bet jūsu gadījumā ir nedaudz brīvāk...

Jā, bet arī mums ir savs mērķis. Šogad mēs tikām finālā un mēs arī nākošgad darīsim visu, lai tiktu finālos. Bērni šeit tikai aug un kļūst labāki, kad spēlē finālos. Tas ir atkarīgs no tā. Ko mēs vēlam sasniegt. Ja mēs netiktu finālā, es neraudātu, neuztrauktos.

Bet ir arī atšķirības, kā treneri vada spēles – citi mierīgāk un citi ļoti nikni, lamājas utt.?

Ir kādreiz vajadzīgs kāds stiprs vārds, bet nevajadzētu būt tādām pie bērniem, jo viņi no tevis ņem piemēru. Nevienam nav perfekts, jāsaprot arī tas. Ļoti labi ir tas, ja ir komandā divi treneri. Treneris jau ir ar emocijām un viņam izsprūk. Ja ir divi treneri, tad otrs var paskatīties no malas, kaut ko ieteikt. Ārzemēs to daudz praktizē, kad strādā divi treneri ar vienu komandu. Viens analizē malā un otrs vada spēli. Pastāvīgi divi treneri.

Paldies par interviju!

Lauma

3 dēlu māte

2 trenējušies „Liepājas Basketbola skolā”, 1 Jaunatnes Basketbola klubā „Liepājas Vanagi”

21.04.2007. Intervijas garums: 51 minūte

Vai Jūs pati esat nodarbojusi ar sportu?

Jā. Tas bija basketbols. No 7 gadu vecuma sāku trenēties Liepājas sporta skolā. Tad no 15 gadu vecuma sāku Laumā spēlēt. 17 gadu vecumā atnācu uz Rīgu un spēlēju TTT Junioros. Tad īstenībā ar muguru bija problēmas, dižāks sports bija jāliek pie malas un tad jau bērni. Tad vēl Liepājā uzspēlēju un viss.

Cik Jums kopā ir bērnu?

Man ir trīs dēli un visi spēlē basketbolu.

Kādā vecumā viņi ir?

Lielākajam ir 25, viņš spēlē ārzemēs. Vidējais spēlē Liepājā. Vairāk sēž uz soliņa, jo trenerim viņš ne visai patīk acīmredzot, viņam mūsu dzimta krīt uz nerviem. Un mazākais spēlē “Liepājas vanagos”. Viņam ir 11 gadu.

Kā tas notika – kā un kāpēc viņi uzsāka trenēties šajā sporta veidā?

Tad, kad lielie sāka spēlēt, es nekad nedomāju, ka būtu jāvirza un ka viņš varētu pelnīt ar to naudu. Mums tas nebija mērķis. Īstenībā viņiem nepaveicās, ka neviens no treneriem nebija tāds, kas būtu gatavs izdarīt mazliet vairāk nekā tikai pliku trenera darbu, ielicis mazliet sirdi iekšā. Ar mazo ir mazliet citādāk. Viņš ir ļoti ar tādu dzīves uztveri, ka viņš grib līdzināties brāļiem – tas viņam ir galvenais. Viņam neviens pat nespiež un tas nav vajadzīgs, viņš vienkārši pats grib. Lieliem man vajadzēja vairāk palīdzēt, vairāk no manas puses vajadzēja daudz ko izdarīt, lai būtu vieglāk. Mazajam jau pirmā manta, ko uzdāvināja bija bumba. Visu laiku ir bijis grozs un viņš visu laiku met pa to grozu. Viņš noskatās kā kāds virpuļo un viņš mēģina atdarināt. Viņš zina visus spēlētājus, ir informēts. Man pat liekas, ka ir par traku, bet tā ir. Viņu tas interesē un viņam tas patīk.

Un kā vecākie dēli sākāt spēlēt?

Es pat neatceros, tas bija kaut kā likumsakarīgi, pats par sevi saprotams. Ir kāda daļa vecāku, kas grib bērnos īstenot savus nepiepildītos sapņus. Tas varbūt nav mūsu gadījums, jo viņi jau skatās no mums. Vidējais, piemēram, pārtrauca spēlēt – gāja zīmēt, dejot, visādas citas lietas darīja. Tad, kad viņš nonāca vidusskolā, viņš saprata, ka tomēr grib to basketbolu spēlēt. Viņš diezgan daudz izlaida, bet tā, ka viņam tie dabas dotumi ir lielāki nekā vecākajam, bet viņam pietrūkst tehnikas. Tagad viņš spēlē un saprot, ka Liepājā nekas nespīd. Ir doma, ka varētu aizbraukt uzspēlēt Zviedrijā vai kaut kur citur.

Es biju intervējis arī viņa treneri...

Viņš nav jauns, bet vēl joprojām turpina kļūdīties. Kāpēc viņš neko nemaina savā attieksmē pret cilvēkiem? Es arī trenēju bērnus, bet tas nenozīmē, ka es izrādīšu, ja man kāds nepatiks. Ja es sēžu zālē un dzirdu, kādiem rupjiem vārdiem viņš blāuj uz manu dēlu, tad es nedomāju, ka tas ir normāli.

Es dzirdēju, kā viņš vada spēles...

Diez vai kāds ir pelnījis, lai viņu nosauktu par pidaru uz laukuma. Mēs visi esam cilvēki un varam uzvilkties, bet, ja tu esi speciālists, profesionālis, tad tev ir arī jāprot valdīt pār daudzām lietām.

Runājot par uzsākšanu kā Jums šķiet, kāds ir vēlāmais vecums, kurā bērniem sākt trenēties šajā sporta veidā?

Ja godīgi – ātrāk sāksi – ātrāk iemācīsies. Es Kristapu aizvedu sešos gados arī uz skolu un arī uz sporta zāli. Bet tie, mazie arī 2000. gadā dzimušos, ar kuriem es strādāju – viņi uzņem visu informāciju dabīgi. Viņi nāk, dara un nekautrējas. Bet, kad viņi atnāk mazliet lielāki – 9, 10 un 11 gadi, tad viņam jau ir bail, ka kaut ko nevarēs, kāds pasmiesies – rodas tādas problēmas. Ir jau tādi, kam vienalga, bet ir daudzi, kam ir kompleksiņi.

Un jūs Liepājā trenējat meitenes?

Nē, zēnus, tepat, “Liepājas Vanagos”. Es esmu viņu trenera audzēkne, tā es visu laiku sēdēju Kristapam blakus un viņš pajautāja, vai es negribu aizbraukt uz nometni līdzī. Aizbraucu uz nometni, viņš redzēja, ka man ar viņiem ir labs kontakts un viņš pajautāja, vai es negribu paņemt pavisam mazos. Kāpēc nē? Man patīk ar viņiem darboties. Netīši esmu tur nokļuvusi.

Jūs strādājat ar pašām mazākajām grupām?

Jā, 2000. gadu uzņemšu septembrī, es pateicu, ka ātrāk viņus neņemšu, bez mamma nevar neviens atnākt. Man jau ir divi vispār. Bet tā ir 1999tie un 98tie. Es viņiem iemācīšu pamatus un tad viņi ies pie normāla trenera. Ir liela atšķirība starp vīrieti un sievieti treneri, jo vīrietis vienmēr būs tikai treneris un viņš emocionālo pusi neredz un viņam tas arī neinteresē. Viņš pieiet darbam un viss. Bet tajās vasaras nometnēs viņiem vajag mammu – kādu, kas par viņiem rūpējas, paslavē. Tie mazie it īpaši – viņi izmet pa grozu un skatās, kā es reaģēju, vai es redzēju – lai es novērtētu. Viņiem vajag – lai viņu ieinteresētu un iedrošinātu, viņu vajag paslavēt. Tāpēc, ka viņš ir mazs, nemāk un nezina, kā vajag. Ja viņam būs drošības sajūta, ka viss būs labi, tad viss arī notiksies.

Pastāstiet nedaudz, ko jūs darāt treniņos?

Mēs varam padarboties maksimāli pusstundu. Pēc tam viņi grib kaut ko spēlēt, bet mēs spēlējam ar bumbu, izdomājam visādas variācijas. Ir tādi bērni, kas var darboties, viņi dzird mani, bet ir tādi, kas nav spējīgi. Es pastāstu vingrinājumu un viņš nav spējīgs uztvert. Viņam vajag to uzdevumu, bet interesanti, rotaļājoties. Viņš izpildīs piespēles, metienus, bet viņš neapzināsies to kā uzdevumu, kas ir obligāti jāizdara. Viņš domās, ka tā ir spēle. Tieši tāpat arī vasarā mēs ejam uz Jūrmalu – paskrienam, palecam, ejam jūrā. Tas ir garlaicīgi un tad mēs ejam uz spēļu laukumu, kur ir tāds liels kuģis, pa kuru var skriet un lekt. Viņi tur ņemas, bet nejūt, ka ir noguruši, tāpēc, ka tas ir forši. Tad īstenībā vasarā mēs pēc iespējas vairāk pavadām tur laiku. Rudens mums ir auksts. Vecākiem jau nav laika – arī vasarā – iet uz to jūrmalu vai vēl kaut ko. Es cenšos darīt to, lai viņi varētu izbaudīt to, kas viņiem pienākas. Treneris tādā ziņā ir tāds konservatīvs – nē, tas nav droši, to un šito nedarīt. Bet viņiem taču arī ir jāizaug, nevienam citam jau viņiem nav laika. Vecāki visi strādā, viņi grib tikt vaļā no tiem bērniem – tas īstenībā nav godīgi. Cik es varu, tik es cenšos. Arī visi lielie mani uztver kā savējo, visi sauc vārdā un es negaidu, ka uzrunās uz jūs. Ja mēs normāli satiksim, viņi nekad to robežu nepārkāps.

Treniņos vairāk ir tie basketbola elementi vai arī vispārīgi?

Basketbola vairāk. Citiem maziem ir no bumbas bail, nezina, kā ķert un, nedod dievs, trāpīs pa seju. Man nebija bail tā. Man patīk tādi bērni, kas atnāk un paši grib, nevis atnāk tāpēc, ka mamma un tētis grib. Jo tad, kad mamma ar tēti grib, tad nekas nebūs. Viņu atved, grib, lai nodarbojas ar kaut ko. Bet viņš sēž, nekad nav apmierināts – nedarīs to un šito. Es saku, lai viņš kārto lietas ar saviem vecākiem – tu esi atvests un man ar tevi jādarbojas. Viņš saka: “Es nevaru, man liek.” Tad jābrīnās par tiem vecākiem, kas neaizdomājas par to visu. Viņš ir tāds pats cilvēks kā mēs visi un viņam arī ir jāpajautā, ko viņš grib. Labi, es varbūt arī jaunībā saviem lielajiem bērniem nepajautāju, ko viņi grib, bet par to es viņiem esmu 10kārt palūgusi piedošānu. Ar Kristapu ir daudz citādāk un varbūt tāpēc viņš arī jūtas daudz drošāk.

Runājot atkal par bērniem – vai viņiem ir bijusi kādreiz doma darīt kaut ko citu, jūs pieminējāt vidējo dēlu...

Mārtiņam tajā brīdī bija tā, ka treneris bija vīra brālēns un kā radniekam prasīja vairāk no viņa. Un viņu tas aizskāra, ka uz viņu rājās vairāk, prasīja un viņš teica, ka neies vairāk. Mēs mēģinājām viņu visādi pierunāt, bet viņš kategoriski pateica, ka nē. Viņš izmēģināja visas citas lietas un vienalga pie tā basketbola beigās nonāca, tas viņam sirdij tuvāks. Viņš izlaida 12, 13, 14 gadu vecumā. Cits sporta veids noteikti nē.

Vai Jūs runājat ar savu bērnu par to, kā viņam ir gājis treniņā vai spēlēs?

Jā, pat pāri strīpai tiek šauts. Ir viena nianse – prom no mājas spēlējot kā ir Jānim – tas ir psiholoģiski ir ļoti grūti. Visu laiku ir spiediens uz tevi un gaida daudz no tevis. Ir tā, ka viņš mēdz zvanīt un saka – viss, es metu pie malas to, man pietiek. Tad tētis stundām sēž pie datora, skaidro un pārliecina. Vienkārši ir tā, ka mēs zinām, cik psiholoģiskā puse ir svarīga

un tad mēs jau runājam laicīgi ar pārējiem, ja viņiem dzīve iegrozās tajā virzienā. Es domāju, ka, diemžēl, nav speciālistu, kas pārzina sporta psiholoģiju. Arī sportistiem tāpat kā jebkuriem cilvēkiem daudzreiz ir vajadzīga psiholoģiska palīdzība, jo viņi netiek paši ar sevi galā. Vai viņi sāk dzert vai vēl kaut ko... Tas spiediens uz viņiem ir pārāk liels un tas, ko no viņiem prasa, arī ir pārāk daudz. Labi, Jānim ir 25 gadi, bet ir tādi, kas aizbrauc 18 un 19 gados. Viņš vispār neko vēl nezina par dzīvi un viņu iemet tur un ķepurojies, tiec galā kā gribi. Un ja vēl viņam nav vecāki, kas atbalsta un saprot, tad tas ir nenormāli grūti. Tad viņš dara tā, kā māc. Komandā arī Jānim ir viens nēģeris, viņš papīpē zālīti, dara to, ko grib.

Ar mazāko arī sanāk pārrunāt visādas lietas?

Ar mazo nav un droši vien nebūs tādas problēmas. Jānis ir tāds atbildīgs par mums visiem, par mūsu ģimeni, viņš grib mūsu dzīvi padarīt labāku ar to, ka viņš ir labs sportists un var nopelnīt naudu. Viņam ir tāds mērķis un ar to grib pateikties par to, ka mēs esam viņu audzinājuši utt. Kristapam liksies, ka tas viss ir pats par sevi saprotams. Galvenais jau ir veselība. Viņš ir ļoti izaudzis, kaut arī viņam ir tikai 11 gadu.

Kas viņam visvairāk patīk treniņos? Un kas visvairāk nepatīk?

Es pat nedomāju, ka viņam varētu būt kaut kādas lietas, kas viņam nepatīk. Viss, kas ir, tas pieder pie lietas. Šogad viņi tā švakāk spēlē un nekas nesanāk, bet pirms tam viņš bija dabūjis balvu kā labākais spēlētājs divus gadus pēc kārtas. Šogad es nezinu, kas viņiem ir noticis, tā kā neko nemāk. Viena nianse varētu būt, ka trenerim ir švaka veselība – nav laba veselība, nāk uz treniņiem, bet nav tās atdeves un enerģijas, ko varētu iedot otram. Viņš nāk tāds noguris, viņš arī skolā strādā. Mazliet ir žēl, ka tas tā iet. Īstenībā arī mūsu zona ir diezgan vāja, visus tur sit ar 30 un 40 punktiem un viņiem šķiet, ka viņi ir baigi labi veči, bet tagad pēkšņi ir tādi paši kā viņi un tad viņi ir apjukuši, nesaprot, kā tas var būt, viņi tagad neuzvar. Ja būtu spēki līdzīgāki, tad arī skats būtu saprotamāks.

Kā jūs domājat, kādas ir viņiem attiecības grupā?

Es domāju, ka basketbolā ir labākas attiecības nekā skolā. Sportā nav variantu, ir komanda un, ja tu nemācēsi pielāgoties, tad tevi “noknābs”. Tev jānāk gan uztvert jokus utt. Es vienmēr esmu teikusi, ka sportisti ir citādāki cilvēki. Mums ir savi noteikumi dzīvē, mēs netaisām problēmas ne no kā, jo mēs vienmēr esam barā dzīvojuši, pielāgojušies vienai, otrai vai trešajai komandai, kurā spēlējuši. Mums ar tiem cilvēkiem jāsadzīvo, jānāk tādā vidē eksistēt. Mēs esam privilēģēti. Nezinu, kā ir individuālajos sporta veidos, bet komandu sporta veidos tā ir. Man ir bijušas tādas biedrenes, kas vienmēr varēja palīdzēt, ja es kaut ko nevarētu. Es īstenībā saviem bērniem arī to novēlētu, lai tā būtu.

Kā ir šajās mazajās grupiņās – vai bieži nāk klāt bērni laika gaitā?

Šie visi ir tādi, kādi ir. Bija atnākuši pie manis divi vēlāk, bet es liku viņus iekšā. Bet šie principā neko nemaina. Viņiem ir kaut kāda drošības sajūta un viņi labi jūtas savā kolektīvā. Ar mazajiem ir tā – kas atnāk, viņš jau negrib, meklē kaut ko citu. Īstenībā ir nepareizi, kad vecāki ļauj viņam nomainīt vienu, otru, trešo, ceturto, piekto sporta veidu un tad jau viņš ir apjucis, viņš pats vairs nezina, ko viņš grib. Uz kaut ko viņu taču ir jāvada, jāatrod kaut kas, kas varētu piesaistīt. Ja viņš sāks mētāties, tad būs tā... Ir arī brīvmākslinieki, kurus nevajag piesaistīt sportam, vienkārši vajag ļaut dzīvot un eksistēt tā, kā viņi grib un viņi jūtas ļoti nelaimīgi, kad viņiem piespiež kaut ko darīt. Diemžēl es redzu diezgan daudz tādu bērnu. Redzu arī tādā ziņā nelaimīgus, ka nav tās ģimenes – vecāki ir izšķīrušies un neļauj tikties vai vēl kaut ko. Viņi man to visu diemžēl stāsta. Es saprotu, ka ļoti negodīgi ir tas, ka lielie cilvēki paši par to visu lemj, nejautājot bērnam, ko viņš par to visu domā. Līdz ar to sporta laukumā var redzēt tos, kuriem ir tā nedrošības sajūta. Ja man zālē ieskrien bērns un iesēžas man klēpī, tad es zinu, ka arī mājās viņu neviens nepaņem klēpī. Tad es domāju – labi, es varbūt viņu neizaudzināšu par lielu basketbolistu vai kaut kā tā, bet es zināšu, ka es esmu izdarījusi kaut ko labu. Tas varbūt viss izskatās vienkārši. Es redzu kā man divi kolēģi strādā, viņi nelaiž daudz ko caur sevi. Man ir grūtāk, es laižu caur sevi. Īstenībā no bērniem nāk tāda enerģija, ko nevar saņemt nekur citur. Ja tu būsi godprātīgs pret viņiem, tad tu saņemsi atpakaļ vēl vairāk.

Vēl viena lieta, kas nemaz nav vienkārša – kā jūs to saprotat un kādas pozitīvās un negatīvās puses ir agrīnajai specializācijai saistībā ar sportu?

Tā arī ir no dažādām pusēm skatāma lieta. Ko nozīmē specializācija? Es pateikšu piemēru – man atnāk viena mamma, skolotāja, to uzreiz var pamanīt. Viņa saka, ka: “Es tikko biju uz semināru un man teica, ka tik maziem bērniem nav ieteicams nodarboties ar basketbolu un tenisu, jo tiek nodarbināta viena puse un paliek šķībi pleci, mugura un viss.” Bet bērns saka, ka mēs driblējam ar abām rokām un piespēles dodam ar abām rokām. Tur līdz specializācijai, ziniet, cik tālu? To taču nevar nosaukt par specializāciju. Tad jau viņš varētu rotaļāties mājās un mētāt bumbu pret sienu – tas būtu tas pats. Tas nav tā, ka moca, dragā vai nezina kā. Tā nav. Tu vienalga nevarēsi likt tādām mazām bērniem darīt vairāk nekā viņš gribēs. Tu nepiespēdēsi viņu, jo viņš zina, viņš māc sevi kontrolēt. Ja mazais vairāk negrib, tad viņš nedarīs. Varbūt rīt gribēs un darīs.

Skaidrs, ka tā ir jūsu pieredze, bet kā ir no tā, cik daudz jūs zināt par citiem treneriem, par to, kā viņi strādā?

Tur jau pat trenerus nevajag, pietiek ar mammām un tēviem, kas specializāciju tādu kā hokejā. Tas taču ir nenormāli – triekt sešos no rīta uz ledus. Man arī teniss liekas sadisms augstākā mērā. Tas ir skaisti skatīties to vizuāli, bet tas, kas viņam vienam tur ir pret sienu jablietē – maziņam esot, es nedomāju, ka tas ir skaisti un interesanti. Bet vecāki grib, lai būtu skaisti. Un tur, redz, var iet no trīs gadu vecuma, Liepājā arī ņem. Es zinu vienu mammu, kas ir pati basketbolisti, viņam man jautā, kad sāksies grupas, jo bērns iet tenisā un viņam tur nepatīk 6 gados. Protams, ka viņam nepatīk. Kas viņam var patīkt? Kad es spēlēju, negribēju, lai mani bērni spēlē basketbolu, jo tas tomēr ir kontaktu sporta veids un vienmēr kaut kas būs.

Ja iedomātos plašāk Latvijas sportā – kā jūs vērtējat to, ka sāk agrākos gadus? Vai arī jūs domājat, ka gribētu kaut ko mainīt tādā ziņā?

Es nedomāju, ka es kaut ko gribētu mainīt attiecībā uz basketbolu. Tāpēc, ka es pati esmu pārliecinājusies – mani bērni un es pati sāku no 7 gadiem un es nedomāju, ka tas ir par ātru, jo mazajiem ātrāk pielec, viņi ātrāk uztver informāciju, viņiem nav kompleksu. Citus atrod garus, bet viņi nevar, kautrējas. Tas nav nekas slikts, ja nepārspīlē. Labi, citās valstīs ir cita pieredze un citi arī nedomā, ka tik ļoti ir jāspecializējas un saudzē, saudzē, bet pēc tam izsprāgst. Nu varbūt. Mums ir mazliet citādāk. Arī tā domāšana. Es nezinu, es domāju, ka katram sporta veidam būtu jāskatās atsevišķi. Te es neesmu redzējusi nevienam sporta veidam, ka būtu 6 vai 7 gadīgam nodarīts pāri ar to, ka viņš sāk driblēt bumbu un mest pa grozu.

Pirmās spēles ir 10 gadīgiem. Tur jau ir lieli džeki, ir jāspēlē. Saprotiet, tas jau ir jebkur, tas arī ir sporta dejās. Tur izskatās skaisti, bet tas ir tik pat grūti. Tur ir agrīnā specializācija. Viņš arī savā ziņā tiek spīdināts – tas bērns, ka viņš trenējas tur.

Vēl arī – jūs nedaudz pieminējāt, bet vai Jūs esat apmierināts ar Jūsu jaunākā bērna trenera darbu?

Viņš ir arī mans treneris un tad, kad es pie viņa biju, tad es laukumā biju vairāk nobimbājusies, jo viss likās tik traki – es visu laiku cenšos, bet viņš tikai rājas, rājas un rājas. Man liekas, ka es neko nevaru izdarīt un es vienmēr biju uz viņu šausmīgi apvainojusies. Īstenībā, kad es izaugu, es sapratu, ka, ja man nebūtu viņš kā treneris, bet tas, kad es biju maziņa, tad es nekad basketbolu nespēlētu. Pateicoties viņam es to basketbolu spēlēju. Es biju izlasēs, junioros utt. Pirmais treneris bija tāds – atnāca uz zāli, iedeva bumbas un pats to stundu vai pusotru lasīja avīzi. Mēs tajā brīdī Liepājā bijām gara auguma talantīgas meitenes un bija no kā uztaisīt to komandu. Tāpēc trenerim ienāca prātā apvienot tās divas sporta skolas un izveidot basketbola skolu un ar to viņš bija vinnētājs. Pēc tam es arī pateicu viņam paldies. Es daudz asaras izraudāju, bet pateicoties jums es arī to basketbolu spēlēju. Tajā brīdī kā bērns es dabīgi biju apvainojusies.

Un kā tagad ir?

Arī tāpat. Bet viņš ir kļuvis daudz piekāpīgāks nekā viņš bija mūsu laikā. Mēs nedrīkstējām ar caurspīdīgu nagu laku nagus krāsot, jo mēs esam basketbolistes, sportistes, mums to nevajag.

Viņš rājās par katru sīkumu. Tagad es skatos un brīnos kā viņš tik piekāpīgs ir palicis. Laiks dara savu.

Un kādi treneri bija pārējiem dēliem?

Es negribu par vecākā dēla treneri runāt. Es viņu nevērtēju nekā. Viņš, pirmām kārtām, nav labs cilvēks. Neviens normāls cilvēks tā neuzvedās. Viņš pats kā basketbolists nebija īpaši labs un neko viņš arī nevar dot tālāk. Labi, šajā brīdī viņam veicas, bet es nedomāju, ka tas var turpināties ilgi. Tā ir vienkārši veiksmē šajā brīdī.

Un ko teica citi vecāki par to?

Viņi arī ir ļoti neapmierināti, bet nav jau nekādi baigie varianti – mums ir vai nu sporta skola vai te. Te ir diezgan labi nokomplektēts un tu netiec spēlēt un kas tev atliek, ja tu gribi pie kādas spēlēšanas tikt – tad jāiet uz sporta skolu. Apvienojamies mēs tikai tad, kad braucam uz fināliem. Mēs 1994. gadiem paņēmām vienu puiku no sporta skolas un viņš ir daudz švakāks par švakajiem mūsējiem. Tas ir viņa roku darbs, pārējie ir vispār nekādi. Tā ir kā ir...

Vairāk jūs neaizkavēšu, varbūt vēl ir kaut kas, ko vēlaties piebilst saistībā ar šiem jautājumiem?

Varbūt ir tāda nianse – par Kristapu domājot – es saprotu, ka, ja treneri ir tik seni, tad viņi strādā ar tām pašām metodēm, ar kurām viņi strādāja pirms 40 gadiem. Tīri kaut kam jaunam, svaigam vajadzētu ienākt, jaunām vēsmām, kas mūs varētu gatavot tam, kā spēlēt Eiropā. Tā, lai mums nav kauns tur izejot. Šajā brīdī viņi vēl ir negatīvi, šeit viņi ir zvaigznes, bet izejot tur ir ļoti grūti. Tur ir ļoti liela cīņa. Kāpēc viņi atbrauc atpakaļ – tāpēc, ka nevar piepildīt to, ko no viņiem prasa. Gribētos, lai būtu jauninājumi tajā visā, ko prasa. Vienā turnīrā Eiropā es redzēju, kā strādā franči, dienvidslāvi, kā tie bērni jau spēlē, kāda ir domāšana, kādi ir fiziski. Tādas lietas, lai ātrāk saprot un varētu to basketbolu spēlēt, nevis tikai skriet no viena uz otru galu. Nezinu, varbūt tā atkal ir runa par to pašu specializāciju. Ja tas, ka šis ir kā darbs perspektīvē, tad tam ir arī jāpieiet kā, piemēram, pianistam, kam visu laiku ir jātrenējas, lai viņš būtu labs pianists. Šeit ir tieši tas pats – viņiem ir kādi jaunumi jāpāņē. Tad, kad viņiem ir 11, 12, 13 un vairāk gadu, tad viņiem jau ir jāpāņē viltības gudrības un es šaubos, ka treneris varēs ar to tikt galā, jo viņam tās metodes ir tās pašas. Man tas bija labi. Tā ir mana vēlme, lai kāds gudrāks, pieredzējušāks... lai brauktu, kādus seminārus rīkotu. Lai mēs redzam, kas notiek citur. Pirms 2 vai 3 gadiem Jānis brauca uz nometni Spānijā un tur bija visādu vecumu bērni un jaunieši un arī treneri no dažādām valstīm. Es ļoti gribētu redzēt, ko viņi tur māca bērniem un ko citi bērni māc tajā vecumā kā mans Kristaps – 12 gadīgs. Varbūt ir citi, kas vēl tālāk ir tikuši. Tas mani interesē gan kā mammu, gan kā treneri. Bet nekas te krasi nemainīsies – es tā jūtu, ka tuvāko 10 gadu laikā.

Bet vispār jau ir norādes par to, ka treneriem noteiktā laikā jāapgūst kādas jaunas lietas?

Jā, bet nenāk jau jauni. Neviens neatnāk tāds, kurš mestos tajā visā ar baigo entuziasmu, ka viņam tā būtu sirdslieta. Viņš atnāk – piķi nopelnīt te nevar – nu labi, es iešu citur, kur vairāk maksā. Nav fanātiķu vairāk tādās lietās. Es jau saprotu, ka mums visiem ir jāštuko par to, kā mēs iztiksim, par naudu, mums nav laika nodoties ilūzijām. Bet gribētos, lai kāds pa to burzmu būtu tāds, kurš metās tajā visā un grib izdarīt vairāk nekā cits. Mēs jau esam par vecu, bet neviens jauns jau negrib. Es domāju, ka jaunatnes 10 reizes vairāk grib darīt un ir uzņēmīgāki. Slinki jau ir bijuši visos laikos.

Paldies par interviju!